

77-581076

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

TÜRK KÜLTÜRÜ

AYLIK DERGI

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER
SAYISI

Sayı: 45

1 Lira

Temmuz 1966

TÜRK KÜLTÜRÜ

Yayınlayan :
TÜRK KÜLTÜRÜNÜ
ARAŞTIRMA
ENSTİTÜSÜ

İmtiyaz Sahibi :
Prof. Dr. Ahmet TEMİR

Yazı İşleri Müdürü
Doç. Dr. Şerif BAŞTAV

Fiatı : 1 T.L.
Yıllık Abonesi: 12 T.L.
Dış Memleketlere posta
ücreti eklenir.

Dergideki yazılar, kay-
nak gösterilerek alın-
abilir. — Yazılardaki fi-
kirler imza sahiplerine
aittir.

İdare yeri:
Tunus Caddesi 16
Bakanlıklar — Ankara

Dizilip basıldığı yer:
Ayyıldız Matbaası A.Ş.
Ankara

İÇİNDEKİLER

Tanrıöver'in arkasından T.K.A.E.	737
Hamdullah Suphi Tanrıöver'in biyografisi T.K.	738
Rektörün konuşması	741
Edebiyat Fakültesi Dekan'ının konuşması ...	743
Kaybettiğimiz değer ve hazin bir gerçek Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu	744
Hamdullah Suphi Tanrıöver'de milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi Prof. Necati Akder	747
Hamdullah Suphi Tanrıöver ve İstiklâl Mar- şımız Dr. Fethi Tevetoğlu	790
Tanrıöver ve Türk milliyetçiliği A. Mertol Tulum	796
Milli Mücadelede Hamdullah Suphi Enver Behnan Şapolyo	799
Hamdullah Suphi Tanrıöver'e ait birkaç hâtıra M. Şakir Ülkütaşır	802
Hamdullah Suphi Tanrıöver'in ardından Av. Bilgây Esemeli	805
Türk Dili üzerine basında çıkan yazılar ..... Apolitik Falih Rıfıkı Atay	807 808
Ermeniceden gelen kelime: "örneğin" Hikmet Bil	810
Türk Dili ve milli kültür Dr. Mehmet Eröz	810
Türk Dili ve Karamanoğlu Burhan Felek	815
Şunun adı ne? Burhan Felek	815

(Devamı arka kapakta)

TANRIÖVER'İN ARKASINDAN

Hamdullah Suphi Tanrıöver'i 12 Haziran 1966 günü toprağa verdik. Hamdullah Suphi Türk milliyetçiliğinin büyük liderlerinden, millî Türk devletinin, bugünkü Türkiye'nin hamurunu yoğuranlardan biridir. Onun ölümü ile Türk Milleti büyük bir evlâdını, Türk kültürü büyük bir koruyucusunu, enstitümüz büyük ve canlı bir ilham kaynağını kaybetmiştir. Bundan sonra Atatürk gibi, Gökaltp gibi onun da aziz hatırası ve eserleri Türk milliyetçiliğine ışık tutacaktır.

Dergimizin bu sayısının büyük bir kısmını kendisine ayırmış bulunuyoruz. Okuyucularımız sayfalarımızda onun imrenilecek hayatını pek güzel dile getiren dikkate değer yazılar bulacaklardır.

Hamdullah Suphi'nin cenazesi İstanbul'da kadirbilir Ordu tarafından düzenlenen parlak bir askerî törenle kaldırılmıştır. Beyazıt Camiinde kılınan öğle namazından sonra Türk bayrağına sarılı tabutu İstanbul Üniversitesi merkez binasına getirilmiş ve burada üniversite hocalarının ölümünde düzenlenen tören yapılmıştır. Bu törende İstanbul Üniversitesinin çok değerli Rektörü sayın Egele fevkalâde güzel bir konuşma yapmış, onu Edebiyat Fakültesi Dekanı sayın Eralp'in veciz konuşması takip etmiştir.

Dergimizin Hamdullah Suphi'ye ayrılan bölümüne işte bu iki yazı ile giriyor ve bunların arkasından ölümü üzerine hazırladığımız diğer yazıları sunuyoruz.

Dergimizin ikinci bölümü dil konusuna ayrılmıştır. Dil dâvasının dejenere edilmesi, güzel ve asil Türkçecilik hareketinin çığırından çıkarılması Türk kültürü için artık herkesi bizar eden derin bir ızdırıp kaynağı hâline gelmiştir. Bu konudaki şikâyetler ve feryatlar artık her yerde, her çevrede her gün dile gelmekte, gazetelerde ve dergilerde gittikçe artan uyarma yazıları birbirini kovalamaktadır. İşte dergimizin ikinci bölümünde bu uyarılardan bazı örnekler veriyoruz.

Atatürk'lerle, Gökaltp'larla, Tanrıöver'lerle başlayan ve önceleri yüzde yüz millî bir hareket olarak yürütüldüğü halde, sonraları çığırından çıkarılan dil inkılâbının yeni baştan ele alınarak ilmi ve millî menfaatlarımıza uygun bir yola sokulması, en büyük temennimizdir. T.K.A.E.

REKTÖR'ÜN KONUŞMASI

Huzurunuzda ne resmî görevini yapan bir Üniversite Rektörü, ne de şairin dediği gibi “Kadrini seng-i musallada bilip” el bağlayan bir insanın duyguları içindeyim.

Hatırlıyorum, bundan tam 47-48 sene önce 15-16 yaşının büyük heyecanı içinde, Beyazıt'taki Türk Ocağı merkez binasında, seni ilk dinlediğim zaman, bende hâsıl olan saygının, sevginin ve bunların en üstünde sana olan hayranlığımın, son konuştuğün zamanda dahi en ufak bir zerresini kaybetmediğime bir kerre daha inanmış olarak önümdesim. Gerçekte ağır bir istibdat idaresini yıktıktan sonra, meşrutiyetin kendine mahsus millete, topluma ve devlete vereceği faydalardan ve düzenlenme imkânlarından asla yararlanmaya vakit bulamadan üst üste, çeşitli harplerle binbir felâkete maruz kalmış olan memleket, bir devlet yıkılması değil, büyük bir milletin dağılıp parçalanması tehlikesi içinde idi. Yıkılan devlet kurulabilir. Fakat çözülmüş, dağılmış bir milleti toplamak, mümkün olamazdı.

Bunu duyan senin hocan Ziya GÖKALP, ümmetçilikten, milletçiliğe ve milliyetçiliğe yönelecek bir Türk toplumu hazırlamanın çabası içine girmişti. Bunun felsefesini yapmak lâzımdı, bunun edebiyatını yapmak lâzımdı, bunun hikâyesini yapmak lâzımdı, bunun şiirini yazmak lâzımdı. Türke, tarihini, Türklüğünü ve büyüklüğünü gösterecek, küllenmiş mefahirini ortaya çıkartıp, “Sen buydun; senin eserin budur; ve senin bu olman lâzımdır” demek icap ediyordu.

Bu vazifelerin her birini çeşitli arkadaşlarına veren Ziya GÖKALP, sana da Türk Sanat Tarihinin incelenmesi ve bu büyük eserin meydana çıkarılması konusunu vermişti. Bunu büyük başarı ile yaptın. Fakat Aziz Hamdullah Suphi, senin en büyük başarın, senin bu millete yaptığın en büyük hizmet, edebiyat kolunun bir sanat dalını, güzel konuşma ve hitabet sanatını bu memlekete getirmen ve yerleştirmendir. Hitabette esas, en ağır, en karışık ve en anlaşılmaz bir mevzuu, dürüst, pürüzsüz ve en tatlı bir türkçe ile fakat en mühimi, karşısındakine en rahat ve en kolay kabul ettirecek bir sistem içinde konuşma sanatıdır. İşte Türk edebiyatına senin getirdiğin, bu çok zor, fakat çok zevkli sanat koludur. Seni tanıdıktan sonra yaşadığım müddet içinde eşine rast gelmediğimi, ama kurmuş olduğun bu eko-

lün, hattâ seni tanımayan bugünkü nesiller tarafından bile, büyük bir başarı ile uygulandığını görmenin zevki içindeyim.

Bu, Türk Milletinde ne yaptı? Bu, Türk Milletinde senin ideallerini, Ziya GÖKALP'in kurduğu hakiki Türklüğü bu memlekette yaya-
cak birinci plânda bir vasıta oldu. Ve hakikaten kurduğu Türk Ocak-
ları, bugünkü Türk milliyetçiliğinin esasını memlekete getirmiş olan
mekteplerdir. Ben, bahsettiğim çocuk yaşında Akçura'ları, Ağaoğul-
ları, Necmettin Sadak'ları ve Yahya Kemal'i orada tanıdım ve bu
memleketin kültür hayatında Türk ve Türklük adına büyük hizmet-
ler yapmış olan milliyetçi ve milliyetperverlerin derslerini senin aç-
mış olduğun ocaklardan aldım.

Bilmez misin ki, kendi kulaklarınla duymadın mı Hamdullah
Suphi, en ağır mücadeleyi verdiğimiz I. Cihan Harbinde, Türk geni-
ci, Türk üniversitelisi Çanakkale'de :

“Turan, Turan, güzel Ülke,
Söyle sana yol nerede?”

diyerek düşman kurşununa bağrını açtı. Bu Ziya GÖKALP'in hay-
kırışı, fakat senin sesindi. Bu terennümü götüren sendin, bu heyecanı
veren sendin.

Senin hayatında resmî memuriyetlerin, büyük bir adamın ömrü
boyunca çeşitli durak noktalarını teşkil eder. Ama resmî vazifelerin-
de de Türklüğü ve Türkçülüğü ön plânda tutmuş büyük insanlardan
birisisin. İşte Romanya Sefaretin: Bir Türk toplumu meydana çı-
kardın, mümkün olan rahata kavuşturdu, bir çoğunu da Türk vata-
nına mal ettin...

Büyük adamsın, yaptıkların, büyüklüklerin bir kitap sayfasına
sığmayacak kadar çoktur, Hamdullah Suphi!

Sana bağhyım ve benim gibi düşünenler de sana bağlıdır. Türk
Milleti, bütün Türklüğe hizmet etmiş büyüklerine olduğu gibi sana
da senin ölçündeki hizmetlerin için minnettardır.

Kabrin nur içinde olsun.....

Istanbul Üniversitesi Rektörü
Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli

EDEBİYAT FAKÜLTESİ DEKANININ KONUŞMASI

İstanbul Edebiyat Fakültesi eski ve değerli hocası Hamdullah Suphi Tanrıöver'i kaybetmenin elem ve ızdırabı içindedir. Burada ben birkaç kelime ile Fakültemin bu elem ve ızdırabını ifade etmek istiyorum. Merhum Hamdullah Suphi Tanrıöver 1919 yılında o zamanki adı ile İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesine Türk Sanat Tarihi Müderrisi olarak gelmişti. Biraz önce sayın Rektör Ekrem Şerif Egeli'nin belirttiği gibi, dağılmakta olan bir imparatorluğun son kalan parçalarını bir araya getirmek ve bundan yeni bir millet yaratmak heyecanı ile şahlanan ve başında Ziya Gökalp'ın bulunduğu ekibin içinde idi. Büyük Türkçülerden biri idi. Kürsüsünde müdafaa ettiği, savunduğu tez şu olmuştur: Türkler büyük medeniyet yaratan bir millettir. Büyük medeniyet yaratan bir milletin büyük sanatı da olur. Şimdiye kadar bu sanatın sadece başka milletlerin sanatlarının kopyası olduğu sanılmıştır. Bu yanlıştır. Türkler güzel sanatlarda başka milletlerden bazı şeyler almış olabilirler. Fakat aynı derecede onların başka milletlere verdiği birçok şeyler de vardır. Kısacası Hamdullah Suphi derslerinde Türk sanatının orijinal bir sanat olduğunu ve bununla iftihar etmemiz gerektiğini söyleyerek Türklük heyecanını gençlere ve millete aşıyordu. Daha I. Dünya Harbi sonlarında Ruşen Eşref'in "Diyorlar ki"sine verdiği bir mülâkatta şu tezi ortaya atıyor ve diyordu ki: "Türk sanatının İran sanatının kopyası olduğunu söylüyorlar, fakat Türk sanatı olmaksızın aksine İran sanatını izah etmek mümkün değildir."

Hamdullah Suphi Tanrıöver o zamanki şartlar içerisinde bir fakültenin kürsüsü ile yetinecek insanlardan değildi. Bütün bir millete hitabetmek istiyordu. Parlayan, alevlenen, ateşlenen heyecanları dalgalandırmak için kürsüsünden ayrıldı. İlk millî mücadeleye, İstiklâl Mücadelesine katılanlardan biridir. Bugün ilk TBMM.'den kalan 5-6 kişiden biri de O'dur.

Hamdullah Suphi'nin gerek devlet adamı olarak ve gerek fikir adamı olarak ve gerek yazar olarak hizmetlerini uzun uzadıya anlatmanın şimdi ne yeri ve ne de sırasındır. Bunu elbette bu memleketin vefakâr çocukları yerine getireceklerdir. Ben yalnız şunu söylemek istiyorum; Hamdullah Suphi'nin ölümü ile Türk Milleti çok değerli bir evlâdını kaybetmiştir. Üniversitemiz ve Edebiyat Fakültemiz hatırası daima gönüllerde yaşayacak olan değerli bir hocasını kaybetmiş oluyor. Kendisine Ulu Tanrıdan rahmet dilerken, sayın eşine ve oğluna Fakültenin ve İstanbul Üniversitesinin baş sağlığı ve taziyetlerini sunmak isterim.....

Edebiyat Fakültesi Dekanı
Prof. Vehbi Eralp

KAYBETTİĞİMİZ DEĞER VE HAZİN BİR GERÇEK

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu

Hamdullah Suphi Tanrıöver vefat etti. İmparatorluğun son devrinde, türlü dil ve dinden yabancı unsurları "Osmanlı" bayrağı altında topluca idare etmenin hayalden ibaret olduğu artık anlaşılacak, Türk'ün hakiki hüviyeti olan milliyetçiliğe dönmenin zaruret hâlini aldığı yıllarda "Türkçülük" fikrinin gelişmesini temin gayretinin bu ünlü siması, saadetin sırrını Türklüğe imanda bulan 81 yıllık bir ömrün sonunda, vatanperver Türk aydınlarını yasa bürüyerek ebediyete intikal etti.

Hamdullah Suphi Türk milliyetçilik tarihinin müstesna şahsiyetlerinden biri ve millî varlığımız bakımından yegâne teminat teşkil ettiği hâdiselerle sabit olan Türkçülük hareketinin kurucusu büyük mütefekkir, sosyolog Ziya Gökalp'ın mefkûre ve mücadele arkadaşı idi. Millet hizmetinde mukaddes vazifeyi deruhte ettiği II. Meşrutiyet devrinin Mehmet Âkif, Süleyman Nazif, Rıza Tevfik, Abdullah Cevdet ve Ziya Gökalp gibi, her biri, taşıdıkları fikrî muhtevanın heybeti ile, birer kutup hâlinde yükselen seçkin şahsiyetleri arasında Hamdullah Suphi, millî kurtuluş yolunu ilmin ve ihatalı felsefî görüşün ışığında en isabetli olarak gösteren Gökalp'ın yanında yer almakla daha o zaman olgunluğunu isbat etmiş, Türkçülük fikrinin işlenmesi ve milliyetçilik şuurunun yayılması maksadıyla kurulan "Türk Ocağı"nın henüz 27 yaşındaki genç reisi sıfatıyla de, büyük millet dâvasını geliştirmek ve gerçekleştirmek için çalışan memleket severlerin başında bulunmuştu. Hamdullah Suphi, tatlı ve selis konuşması, nazik tavır ve hareketleri ile Ocağın câzibesini senbolize ediyordu. Etrafında o kadar içten bir saygı yaratmış ve kendisini o derece sevdirmişti ki, Ziya Gökalp bile bu plâtin saçlı zarif delikanlının idaresindeki Türk Ocağı'nda Türk milliyetçiliğini ilmî temellere dayandıran konferanslarını huzur içinde veriyor, Türkçülük hakkındaki tesirli telkinlerini zevkle ve şevkle yapıyordu. Doğrudan doğruya ruhlara ve Türklük vicdanına hitap etmekte gösterdiği fevkalâde maharetle Türk dilini sihirli bir kuvvet hâline getiren Hamdullah Suphi, Akçura'nın da belirttiği gibi, "Ocağın çarpan kalbi" olmuştu. İşte bu "çarpan kalb" Türkçülük ve Türk milliyetçiliği tarihinde emsalsiz bir hizmet ifa etti: Türk milliyetçiliği dâ-

vasını Türk Ocaklarının çatısı altında müesseseleştirdi. Böylece, gerçekten Türk'ün ocağı, Türklüğün ocağı vasfını kazanan Türk Ocağı'na ve dolayısıyla Türk milliyetçiliğine sarsılması imkânsız bir güç ve ebediyen yaşayacak bir muhteva bağışlanmış oluyordu. Hiç şüphe yoktur ki, Hamdullah Suphi sayesinde Ocağın müesseseleşmesi, Türkçülük cereyanının başı Gökalp'in millet hayatında icra ettiği fonksiyon kadar değerlidir. Gökalp'ta müşahade edilen, ilmin gerektirdiği sükûn ile, Hamdullah'ın imanından fıskıran coşkunluk, büyük Türk Milletini nurlu istikbâllere yönelten milliyetçilik hareketinde birbirini tamamlayan ve birbirini kuvvetlendiren iki muharrik unsur hâlinde tecelli etmiştir. Türk Ocaklarının, 54 yıl sonra, bugün dahi ilim ve heyecan unsurları itibariyle Türk milliyetçiliğinin merkezi hüviyetini muhafaza etmesi ve Ocağın fikirlerini yayan "Türk Yurdu" dergisinin, aradaki bazı fasılalara rağmen, yine yarım asırdan beri neşir hayatını devam ettirmesi Hamdullah Suphi tarafından bu Türklük ve Türkçülük müessesesine kazandırılan hayatiyetin azametini göstermeğe yeter.

İstiklâl Savaşında, fikrî temel meydana getirmek suretiyle, büyük rol oynadığı bilinen Türk Ocaklarının Cumhuriyet'in ilânından sonra da bariz tesirleri görülmüş ve "çarpan kalb" bu defa Gazi Mustafa Kemal'in yanında yer alarak onun en yakın yardımcılarından biri olmuştur. Şüphesiz Kurtuluş mücadelemizin değerli ve fedakâr kumandanları, hürriyet iştihakını gönülden destekleyen yazarları ve şairleri vardı ve nihayet vatan yanında istiklâl aşkının tutuşturduğu muazzam Türk kütlesi mevcut bulunuyordu. Fakat bu büyük millet hareketini yaratan, maddî-mânevî imkânları seferber eden, onları yerli yerinde değerlendirmeyi başaran çekici, toplayıcı, sevk ve idare edici üç büyük şahsiyetten biri Hamdullah Suphi idi. Millî Türk devletini kuran kahramanlar kadrosunun en üstünde mevki alan ve iki köşesini Mustafa Kemal ile Ziya Gökalp'in işgal ettiği üçgenin bir köşesi her hâlde Hamdullah Suphi'ye ait olmak gerekir. Bu sebepledir ki, Atatürk, Hamdullah Suphi'yi "Maarif Vekili" yapmak suretiyle, yepyeni ufuklara yöneltmek istediği Cumhuriyet çocuklarının eğitim ve öğretim işlerini onun ellerine tevdi etmekte tereddüt göstermemiştir.

Hamdullah Suphi aynı zamanda cemiyetimizde eşine pek rastlanmayan bir ahlâk adamı idi. O, Türk Ocağı'nın ana görüş olarak benimsediği dünya Türklüğünü bütün hâlinde mütalâa etmek fikrini ömrünün sonuna kadar muhafaza etmişti. 1932'de Türk Ocaklarının Halkevlerine çevrilmesinden sonra dahi bu fikirden dönmemiş, bir diplomat olarak vazife aldığı komşu ülkelerdeki Türk azınlığı ile yakından meşgul olmuş, Balkan memleketlerinde yaşayan Türklerin, Cumhuriyet Hükûmeti adına, gerçek koruyuculuğunu yapmıştı. Hamdullah Suphi'nin şahsında kendilerini daima Türk Devletinin himayesinde hisseden bu Türklerden başka, Tür-

kiye'ye gelen dış Türk grupları da onu, başları sıkıldığı her an teklifsizce müracaat edebilecekleri bir hâmi saymışlardır.

İkinci Dünya Savaşında hariçten yardım alarak sağladığı zaferden böbürlenlen devletlerden birinin aç gözlerini memleketimiz üzerine diktiği 1946 yaz aylarında Hamdullah Suphi'nin bir gazetede Türk kültüründen, Türk birliğini tutan islâmiyetten ve mimarî şaheserimiz Süleymaniye'den bahsederek milleti uyarmak maksadiyle Türk aydınlarına seslenişi bu yönden pek mânalı olduğu gibi, ilk fırsatta Türk Ocaklarını tekrar açtırması ve nihayet ebediyete göçünceye kadar bu kutlu müessesenin başından ayrılmaması, onun ahlâk adamı vasfını ortaya koyan açık delillerdir.

İşte Hamdullah Suphi bu idi. Fakat ne kadar esef edilir ki, fâni hayata veda ettiği zaman şaşkıncu bir durumla karşılaştı. Beyazid Câmii avlusundaki namazında cemaat yalnız câmiin müdavimlerinden ibaretti. Tabutu tâkip edenlerin büyük çoğunluğu yaşları 50 civarında veya daha yukarı olanlardı. Mezarı başında ise kalabalık hayli azalmıştı. İstanbul Üniversitesinin ve Ordu'nun bütün vatanperver aydınları minnettar bırakın kadirşinashığı ile tertiplenen tören ve burada söylenen sıcak sözler de olmasaydı, cenazenin fevkalâdeliğini anlamak cidden güçleşecekti. İlerici geçinen bir kısım gazeteler, onun yüksek şahsiyetini maziye gömmekten fayda umarcasına, vefat haberini bile vermemekte âdeta ağız birliği yapmışlar, adını ve hatırasını anmaktansa, inatçı bir sükûta girmesi tercih etmişlerdi. Demek ki, bir zamanların ateşli milliyetçi hatibi, plâtin saçlı, zarif Hamdullah Suphi'si iyice itibardan düşmüş bulunuyordu. Hele gençlik ve üniversite talebesi, Türk Ocaklarının ünlü reisini, Türklük şuurunun temsilcilerinden birini, Gökalp'ın ve Mustafa Kemal'in mefkûre arkadaşını, Atatürk'ün Millî Eğitim Bakanını artık tanımıyor. Bu hazin gerçek, Türklükten nefret eden ve Türk milliyetçiliği karşısında dehşete düşenlerin 10-15 yıldan beri memlekette ettikleri milliyetçilik aleyhdarı muzır tohumların yeşermesi neticesinden başka bir şey değildi. Bir çok milliyetçi Türk büyüğü ile birlikte Hamdullah Suphi de genç neslin dikkatinden kaçırılmış, onun tesirinden uzak tutulmuş, feyzinden mahrum bırakılmıştı. Gökalp'ı çoktan tarihin karanlıklarına atan, Büyük Atatürk'ü bile olduğundan bambaşka bir hüviyette tanıtmaya çalışan bu uğursuz zihniyet için Hamdullah Suphi'nin sözü mü olurdu?

Bütün ömrünü Türk milliyetçilik ideali yolunda harcamış olan Hamdullah Suphi, ölümü ile, Türkiye'de gayri millî, sahte tutumların kol gezdiği hakikatini, bir kere daha milliyetçi asil Türk aydınlarına duyurmağa vesile olduğu için herhâlde ebedî istirahatgâhında daha müsterih uyuyacaktır.

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER'DE MİLLİYET FİKRİ VE MİLLİYETÇİLİK MEFKÜRESİ

Prof. Necati Akder

“Kanunlarla yıkılan müesseseler hakikatte yıkılmamıştır. Kanunlarla teessüs eden müesseseler hakikatte tesis edilmemiştir. Müesseseler kalplerin içinde ne vakit yıkılırsa, o zaman yıkılmıştır. Müesseseler ne vakit kalplerde istinatgâh bulursa, o zaman tesis edilmiştir”.

— Hamdullah Suphi Tanrıöver —

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in üfûliyle büyük bir devrin üstüne kapanması mukadder olan kapının aralığı biraz daha daralmıştır. Bu devrin karakteristiği meşrutiyet inkılâbını cumhuriyete ulaştıran milliyetçilik cereyanında temyiz olunabilir. Şüphesiz milliyetçiliğin cumhuriyeti hazırlayan meşrutiyet devrine inhisar ettirilmesi vârit olamaz. Meşrutiyet inkılâbı iki safhalıdır. Birincisi 1876-1877'dedir; fakat uzun sürmemiştir. İkincisi, birincisini sona erdiren otokratik darbenin tepkisi olarak, 1908-1909'da başlayıp 11 Nisan 1920'de tasfiyeye uğramıştır. Milliyetçilik dâvâsı kısmen birinci meşrutiyetin ikincisine bir emaneti sayılabilir. Bu dâvâ ilkin tam bir türklük ve türkçülük şuuruna dayanmamıştır. Türklük ve türkçülük şuru Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Paşa gibi büyük öncülerinde bilhassa, filolojik ve historik bir ilmi vasıf arzetmiştir. Yeni Osmanlıların milliyetçiliği türklük şuurunu hanedanda teşahhus ettiren bir hususiyete mâliktir. Onun geniş edebî bir heyecanla halka mal edilmesini hedefliyen teşebbüs Mehmet Emin Yurdakul'da göze çarpar. Yurdakul'un (Türk Sazı) filolojik ve tarihî araştırmaları, tâbir caizse, fikir sahasından mefkûre sahasına geçirmiştir.

Bununla beraber Mehmet Emin Yurdakul'un edebiyata sokmuş olduğu mefkûre, asıl ikinci meşrutiyet inkılâbında fikrî çiçeklenme merhalesine ulaşarak devletin kültür siyasetini tesiri altına almıştır. O bakımdan Ziya Gökalp'in felsefî faaliyetine geniş pay ayırmak mecburiyetindeyiz. İkinci meşrutiyet devrini açan 1908 Temmuz ihtilâli Osmanlı İmparatorluğunu, kenarına itilmiş olduğu, uçurumdan geriye çekmiştir. Çeşitli sebepler arasında İngiliz ve rus imparatorlarının Reval mülâkatı aydın efkâr umumiyesini heyecana

getirince Rumeli'deki kaynaşma şiddetli bir patlamaya varmış, İkinci Abdülhamit 1876 Anayasasını iade etmeye zorlanmıştır.

1908-1918 hâdiselerinin on yıllık bilânçosu, üç kit'aya yayılmış imparatorluğun tasfiyesi suretinde özetlenebilir. 1918 Ekiminde karararı memleket ufukları, 19 Mayıs 1919 fecriyle tekrar ağarmadığı takdirde İkinci Meşrutiyet devrine verilecek mânâ ancak korkunç olabilirdi. 19 Mayıs 1919 yeni başlangıçtır. Tarihî dönüm noktalarının ehemmiyeti inkâr götürmez. Fakat bu ehemmiyet, dönemden bahsolunduğuna göre, önceki ve sonraki merhaleler birbirine nisbet edilmeksizin tâyin olunamaz. İkinci meşrutiyet devrinde devletin kültür siyasetine nüfuz etmiş olan milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi, cumhuriyet devrinin şıandır ve genç Türkiye'nin şahsiyetini tâyin etmiştir. O halde her iki devrin çatışan cepheleri gerisinde haiz bulunduğu mahiyet ortaklığı ihmal olunmamak gerekir. Milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi meşrutiyet ve cumhuriyet devirlerinin mahiyet ortaklığında bir nevi ağırlık merkezi sıfatıyla mütalâa olunabilir. Tanrıöver'in sesi her iki devirde de o fikir ve mefkûre uğruna yükselmiştir. Ondan dolayı bu devirlerin fikrî profilinde bu sesin, makale ve kitaplarına düşmüş izleri itina ile tesbit edilmedikçe kültür tarihimiz değerli bir ışık kaynağından mahrum kalmış olacaktır. Biz bu yazımız ile, payımıza isabet eden vazifeyi yerine getirmek istiyoruz.

1.

İkinci meşrutiyet devri, birincisi 1908-1909'dan 1913 Ocak darbesine, ikincisi bu tarihten 11 Nisan 1920 ye kadar olmak üzere iki safhadır. 1908-1909 arasındaki dokuz aylık süre demokratik ve parlamenter idareye hazırlanmış bir memleketin baş döndürücü sarsıntılara uğradığı bir devre olmuştur. Anayasanın iadesinden ikibuçuk ay sonra 10 Ekimde Bulgaristan Prensiği Osmanlı himayesini reddederek krallığını ilân etmiş, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu evvelce muvakkat askerî işgal altına aldığı Bosna-Hersek'i kendi topraklarına katmış, 21 Ekimde Girit hıristiyanları adanın Yunanistan'a, çoğunluk hakkı adına, geçirildiğini bildirmişlerdir. 30 Aralık günü açılan Mebusan Meclisi'nde İttihat ve Terakki'ye muhalif olanlar (Ahrar) unvanını benimsiyerek Prens Sabahattin'in mânevî rehberliğiyle rum mebusları aralarına almışlardır. Gazetelerde fikir hürriyeti ve ilericilik iddiasıyla şahsiyat salgını memleketin mânevî ve ahlâkî değerlerini tehdit eden bir düşünce ve inanç anarşisine vardırılmıştır. 31 Mart (13 Nisan 1909) gece yarısından iki saat sonra bir askerî irticâ sokak cinayetleriyle İstanbul'a dehşet salmış, Mebusan Meclisini basarak suçsuz insanların boğazlanmasına yolaçmış, millî iradeyi felce uğratmıştır. Nihayet Selânik'ten gelen Hareket Ordusu sayesinde isyan bastırılmış ve İkinci Abdülhamit'in saltanatına son verilmiştir. Anarşi şeklen bertaraf edilmiş olmakla beraber vicdanlardan kaldırılamadığı için,

vilâyetlere sıçramıştır. 1910 Nisanında çıkan Ârnâvutluk isyanı sırasında İttihat ve Terakki Partisinin bazı mensupları muhalefete geçerek Hürriyet ve İtilâf partisini kurmuşlardır. İtalya'nın 1911 Nisanında Trablusgarb'a saldırması dört Balkan devletinin Osmanlı İmparatorluğunu vurmalarına zemin hazırlamıştır. Bu zemin, 1912 Martında Osmanlı Mebusan Meclisindeki rum, bulgar, sırp mebusların müzaharetiyle sağlanmıştır. Balkan harbi Osmanlı tarihinin mislini kaydetmediği bir bozguna dönünce imparatorluğun prestiji yıkılmıştır. Bir ucu Adriyatik kıyılarında nöbet tutan ordular, Cenap Şahabetin'in benzetisiyle, süprüntü küfesi gibi Çatalca hattına dökülmüşlerdir. Büyük devletlerin Rumeli'yi, Edirne dahil olmak üzere Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ, ve ayrıca bütün adalarla, Yunanistan'a peşkeş çekmelerine Saltanat Şûrası'nca boyun eğilmesi yeni bir ihtilâle sebep olmuş, İttihat ve Terakki Partisi Bâb-ı Âli Baskını'yla hükûmeti devirerek, iktidara geçmiştir. İhtilâl Edirne ve Yanya kalelerinin düşmesini önleyememiştir. Fakat, altı ay sonra Balkan devletlerinin zaptolunmuş toprakları paylaşamayarak kavgayı tutuşmaları İttihat ve Terakki hükûmetine Edirne'yi kurtarmak fırsatını kazandırmıştır. Yeni hükûmet, Edirne'nin geri alınmasına razı olmayan İngiltere'ye göğüs germek suretiyle, ispat ettiği gözpekliliğini ordu, maarif ıslahatında da göstermiş, bu ıslahat iktisadî sahaya doğru genişletilmiştir. İttihat ve Terakki partisinin kesin hâkimiyetini ifade eden bu devre 1913 Ocak - 1918 Ekim arasında beş yıllık muharebeler ve inkılâplar safhasıdır. İkinci meşrutiyet devrinin bu safhasında şahit olduğumuz iktidar iradesi aydın bir kavrayış, kararlı bir davranış ile teyyüt etmiştir. Bu kavrayış ve davranış temellendiren faktör İttihat ve Terakki Partisi'nce de milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresinin benimsenmiş olmasıdır. Daha önce İttihat ve Terakki, Namık Kemal ve arkadaşlarının Yeni Osmanlılık ideolojisiyle İkinci Abdülhamit'in islâmcılık siyasetine bağlanmıştır. Partinin 1911 Selânik kongresinde umumî merkez heyetine seçilmiş olan Ziya Gökalp, yakın arkadaşlarını ne derece ikna etmiş olursa olsun, umumî siyasete tesir edememiştir. Onun Selânik'te «Genç Kalemler» dergisinde ortaya attığı fikirler, sadece sınırlı bir aydın zümresini uyarmıştır. Bu zümrenin ön safında yüksek tahsil gençliği yer alır. Onun partideki nüfuzundan faydalanarak kurulmasına delâlet ettiği «Türk Yurdu» dergisi, Tıp Fakültesi çevresinde kesinleşerek, İstanbul Türk Ocağı'nın 18 Mart 1328 (31 Mart 1912) günü açılmasını kolaylaştırmıştır. Bunun ardısıra Türk Yurdu Ocak'ın yayın organı haline gelmiştir.

İşte, Hamdullah Suphi Tannöver'in canlı faaliyet devri o devreye tesârî eder. Onun bundan önce 1909-1911 yıllarında beliren çehresi, «Annemin Derdi» gibi ince bir hassasiyete delâlet eden manzume ve şiirleriyle, Serveti Fünun ve Fecri Âti edebiyatlarının renklerini yansıtır. Tannöver bu manzumesinde içtimâî problemlere temas etmek kabiliyetinin işaretini vermiştir. O problemlerin arasında umumiyetle kadın ve çocuk meselesi, derin şefkat ve düşünce asaletinin vesikasıdır. Nitekim 1912 tarih ve 71,99,131 numaralı Hak

Gazetesinde (Meşihatın Beyannameşi ve bizdeki Nisâilîk) başlığını taşıyan makalesiyle bu şefkat ve asaletin desteklediği fikir ve mefkûreyi belirtmiştir. Tanrıöver, başkanlığına seçildiği Türk Ocağı'nda bu içtimaî meseleleri Gök-
alp'in felsefî görüşüne intibak ettirdikçe daha sistemli bir plâna geçirmiştir. Tanrıöver'de fikirle aksiyon, devamlı bir tesanüdü haizdir. Bu vasıf Türk Oca-
ğı'nın dış yapısına da hâkim olmuştur. Tanrıöver Türk Ocağı'nı, Sultanah-
met'teki tek odadan Divanyolu'nda bir binaya, oradan da Beyazıt'taki konağa taşımıştır. Türk Ocağı'nın bu hareketliliği Tanrıöver'in şahsiyetiyle ilgilidir. En mütevazi köşelerde bile onun berrak sesi, dinleyicilerinin gönüllerine tap-
taze bir ruh seyyalesi getirmiş, herkese bir mâbet havası teneffüs ettirmiştir. Tanrıöver, şiirle hakikati birleştiren, hakikatin şiiri kadar, şiirin hakika-
tini sezdirenen bir hatip olarak, yalnız aydın gençliğin değil, iş adamlarının, halkın güvenini toplamıştır. Onun düşünce ile duygu arasında kurmuş oldu-
ğu denge, makale ve konferanslarının sabit mihveridir. Türk Yurdu'nda Ro-
manya yolculuğuna dair yayınladığı makale, meşrutiyetin ilk yıllarını sar-
mış olan seyahat modası vesilesiyle yapılmış bir tenkittir. (Delik kiremit) baş-
lıklı yazısı tecrübesiz idarecilerin savruk ve sathî zihniyetine vurulmuş bir
neşter darbesi mahiyetindedir. Onun (Ah anacığım) makalesinde bütün bir
milletin feryadı duyulur. Bu makalede Tanrıöver, Selçuk kültür ve medeni-
yetinin harap manzarasını önümüze serer, Anadolu'daki tarihî haklarımıza,
devrilmiş sarayların yıldırımlarla yıkılmış minarelerin, mine ve zümrüt ba-
harlarının, harap olmuş câmilerin, türbelerin hüznünü dile getirerek, dikka-
timizi çeker. Türklüğün, gökten düşmüş bir cam gibi nasıl parça parça ol-
muş, her parçası yabancı ellere geçmiş, hâtıraları üzerine karanlıklar inmiş
olduğunu tasvir eder. Görünen vatanın arkasında görünmeyen vatanın mâ-
nevî varlık ve değerleri dökülüp gitmektedir. Anadolu'yu yüzüstü bırakıp
uzak diyarlara ehemmiyet verdiren kanıksamış idare zihniyeti Türkün kendi
ihtiyaç ve zaruretlerini kavramamakta devam ettikçe bu feryat gök kubbe-
sinde dinmiyecektir. O sıralarda Tanrıöver İstanbul Öğretmen Okulu, İstan-
bul Üniversitesi dersleri ve Türk Ocağı konferanslarıyla gençliğe, halka hep
bu hakikati anlatmağa uğraşmıştır. Üniversitede Halit Ziya Uşaklıgil'den
devralmış olduğu (Hikmet-i Bedayi) derslerini, selefının Fransız dekorundan
sıyrıp Türk çerçevesine sokmuş, öğrencilerine yaptıracağı tatbikat gezintile-
rinde, şehri bir baştan bir başa tanıtarak, amelî ispatlarla bütünlemiştir. Bir
yandan da Türk Yurdu Türk halkının düşünen beyni, Türk Ocağı da çarpan
kalbi haline gelmiştir. Ordu, okullar ve üniversite milliyet fikri ve milliyetçilik
mekfûresi etrafında birbirine kenetlenmiştir. Bu hükmün el ile dokunulabi-
lecek delili Birinci Dünya Harbi'nin ilk günlerinde Harbiye Nezareti'nin Türk
Ocağı'na göstermiş olduğu ilgidir. Bir gün Başkumandan vekili En-
ver Paşa'nın daveti üzerine Nezarete giden Tanrıöver, şu teklifle karşılaşmış-
tır: Başkumandanlık Kafkasya'da yapılabilecek harekâtın nâzım fikirlerle
idare olunmak lüzumunu takdir etmektedir. Bu sebeple Türk Ocağına kayıt-

lı subayların isim ve sayılarını öğrenmek zarureti belirlemiştir. Filhakika milliyet fikri ve milliyet mefkûresinin bir düşünce ve hayal fantezisi olmadığı Çanakkale muharebeleri kadar diğer cephelerde de tesbit olunmuştur. Tanrıöver'in İkdâm Gazetesinde yayınlanan (Çanakkale) başlıklı yazı serisi ibret ve iftiharla okunacak misaller ihtiva eder. Türkün Çanakkale ve Kafkas'tan başka Kanal, Irak, Hicaz, Yemek cephelerinde akıllara durgunluk veren mücadele azmi, fikir ve mefkûre tesanüdünün temellendirmiş olduğu şuur ve hayat iradesinin mahiyet ve mânâsını herkese tanıtmıştır. Tanrıöver, o günlere ait müşahadeleri arasında, «Kafkas sınırları boyundan Rahmi isminde» bir gencin şu intibalarını nakletmiştir: «Gözlerimizin görebildiği her yer bembeyaz karlarla örtülü. Etrafta dağ, taş, ağaç hiçbir şey yok ki beyaz olmasın. Yalnız ayrı renkte kalan biz, bir dağın kenarındaki ince yoldan ilerliyorduk. Zabıt önden seslendi: (Bölük dur)! Hepimiz durduk. Önden zabıt yüksek sesle haykırdı: (Asker, yolun altında karların üstüne yazılmış şu yazıya bak)! Okuduk, o ıssız dağlıklarda evvel geçenlerin yazdığı bir yazı: (Yolumuz Kafkas, Yurdumuz Turan)! Zabitin sesi titriyordu. Devam etti: (Evlâtlarım, eğer hepimiz bunu duyuyorsak biz muzafferiz!) dedi. Gözlerimiz yaşarmış, göğsümüz teessürle şişmiş, o vâsi Türk âlemini, yarın kurulması muhakkak olan Turan'ı düşünerek evvelce geçen taburun, o yazıyı yazan kardeşlerin yolunda devam ettik»¹!

Turan tâbiri, milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresinin bir timsalidir. Bu fikir ve mefkûre Ziya Gökalp'in «Genç Kalemler»le başlayıp Türk Yurdu'nda devam ettirmiş olduğu ilmî ve edebî yayınlarında bir leitmotiv teşkil edegelmiştir. Ziya Gökalp onu (Kızıl Elma) imajı ile de senbolleştirmiştir. Her iki mefhum da Türkiye'de Birinci Dünya Harbi'ni idare edenlerin (Kuvvet-Fikir)i olmuştur. «Orduda (Türk Sazı), (Ey Türk Uyan), (Tan Sesleri) zabitlerimizin, neferlerimizin yanında bir silâh, bir kurşun gibi elzem bir şey mesabesinde. Onlara her yerde arkadaşlık» etmiştir. Topların, şarapnellerin kasırgası geçtikten, ölümler, yaralıları toplandıktan sonra, silâhlar» çatılınca, «zabitler, küçük zabitler, Anadolu'nun Türk çocuklarını» toplayarak, onlara bu şüirleri okumuşlardır².

Harbeden bir millet ve ordularının zafer iradesini yüksek bir gerilim seviyesinde tutmak için Kuvvet-Fikir teşkil etmiş olan bu Turan ve Kızıl Elma tasavvurları iki türlü telâkki edilmiştir. Gökalp, 1914'de yayınlanmış olan (Kızıl Elma) sındaki (Ötügen Ülkesi) başlıklı manzumesinde o telâkkileri karşılaştırmıştır. Gökalp bu manzumede (Oğuz Han Yasası) uğruna savaş açarak Turan hayalini gerçekleştirmek iddiasını gütmenin yanlışlığına dikkati çekmektedir. Hatâ, hayal ile gerçekliği ayıran mesafenin umursanmamasındadır. Gençlik hayal çağıdır. Fakat millî iradeyi temsil edenler gerçekleri hesaba katmakla mükelleftirler. Manzumede gerçeklik şuurunun mümessili durumunda olan hakan Kızıl Elma ve Turan tasavvurlarını geo-politik çerçeve-

ye inhisar ettirenlerin yanıldıklarını açıklamış ve kültür-politik gayelerin ön plâna konulmak vebesini hatırlatmıştır. Böylece Birinci Dünya Harbi'nde milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi meselelerinin ulu orta geo-politik bir ütopi şeklinde terviç edilmiş olduğunu iddia etmek vakıalara uymasa gerektir. Osmanlı İmparatorluğunu harbe sürükleyen sebepler, gündelik gazete edebiyatı seviyesinin üstüne, yahut eski parti hırs ve hınçlarının dışına çıkılarak, ilmi zeminde tâyin edilmedikçe objektif şuura ulaştırılmış olamaz. Çeşitli arşiv vesikaları o devirde İmparatorluğu harp dışı bıraktırmak için Rusya ve müttefiklerine baş vurulmuş, hattâ Enver Paşa'nın Rus Dışişleri Bakanlığına muhtemel bir alman taarruzuna karşı Balkanları korumak üzere ikiyüzbün kişilik bir Türk kuvvetini Rusya'nın emrine vermeği teklif etmiş olduğunu göstermektedir³. Maalesef gayretler boşa gitmiştir. İmparatorluğun toprak bütünlüğünü resmî bir taahhülle kefaletlendirmek mümkün olamamıştır. Cemal Paşa'nın Paris ve Londra'daki teşebbüsleri istiskal edilmiştir. Fransız Dışişleri Bakanı, Osmanlı Bahriye Nâzırını kabul etmek nezaketini bile esirgemmiştir. Tek teminat Almanya ve müttefiklerinden gelmiştir. Rus ihtiraslarına karşı imparatorluğu korumağa elverişli olacağına güvenilen bir ittifak imzalanmıştır. Halkın dış ve tırnağından artırarak topladığı paralarla İngiltere'den alınmasına tevessül edilmiş harp gemileri hükûmete teslim olunmadığı gibi, ödenen altınlar bloke edilmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti hesabına Birinci Dünya Harbi'ne katılışın mânâsını istiklâl dâvası olarak tefsir ettirmiştir. Askerî ve siyasî hedef, ne pahasına olursa olsun, Çarlığın müttefikleriyle bağlılığını keserek, dıştan yardım almasını engellemek, uğratılacağı yenilgilerin ağırlığı altında çökmesini desteklemek suretinde tasarlanmış, o sayede imparatorluğun amansız düşmanından kurtarılabilceğine inanılmıştır. Bütün cephele bu inancın telkin ettiği sayısız fedakârlıklara sahne olmuştur. Türk Devletlerinin asırlarca teşkilâtlandırıp savunmaya uğraştığı müslüman doğu halkları sömürgeleştirilmekten kurtarılmağa imparatorluğun emniyet altına sokulacağına güvenilmiştir. Tanrıöver'in Çanakkale intibalarını tasvir eden satırlarında bu ümit ve güven çok açık ifade olunmaktadır: «Akşama doğru sırtlarında değirmenlerin kanat çevirdiği Keşan tepesinden (Kısır Kaya) istikametinde yola çıktığımız vakit, muharebeye, şan ve şerefe giden sayısız taburların hareketi yolları doldurmuştu. Değirmenlerin rüzgâr aldığı tepelerden taburlar akıyor, akıyor, uzun hatlar ile iki üç defa kıvrıldıktan sonra düzeliş gidiyordu. Güneş, batı yerlerine yaklaşmıştı. Birdenbire, ovaların sessizliği içinde dalga dalga yükselen bir türkü başladı. Bu, deniz uğultusu gibi her taraftan geliyordu. Ölüme giden bu sayısız genç taburlar, binlerce göğüsten çıkan bir sesle, her tarafa duyuracak gibi haykırıyorlardı:

Ben bayrağıma, yurduma kulum,
Düşmana kalbim besler intikam!

Biz henüz yaklaştığımız çam ormanlarına doğru parça parça yayılan bu türküyü dinleyerek uzaklaşırken yeni bir heves, bir heyecan hamlesi ile bir başka türkünün taburlardan yükseldiğini duyduk. Şimdi onlar hep birden:

Yatağımız taştan olsa, yorganımız yapraktan,
Vazgeçmeyiz bu vatandan, biz bu kızıl bayraktan,

şarkısına başlamışlardı! Akşamın hissi saatinde bu türkü ne derin bir surette müessirdi»⁴.

Tanrıöver bu iman ve azmin ebediyete geçmek üzere olan ağır yaralı-lara da hâkim olduğunu kaydederek Gülhane hastanesinde konuştuğu Bur-salı Nazif Efendinin bir sözünü anar. Tanrıöver'in, metanetine hayran kaldı-ğı genç kahraman kendisine «topumuzun, tüfeğimizin ateşi, baruttan çıkan bir ateş değil, düşmanın gözlerini kamaştırın, kör eden Türklük ateşi» oldu-ğunu söylemiştir! Nihayet harbin üçüncü yılı dolmağa başlarken Osmanlı İm-paratorluğu hedefine erişmiştir. Çarlık rejimi 1917 ihtilâliyle yıkılmış, bolşevikler harbe devam etmekte direnen demokrat Kerenski hükümetini devire-rek barışa yanaşmışlardır. Ondan sonra Osmanlı devleti şerefsiz bir duruma sürüklenmemek için harbe katlanmıştır. Fakat bu gaye elde edilememiştir. Galipler, vaadettikleri demokratik yeni dünya nizamı adına ilân edil-miş olan Wilson prensiplerini ayak altına almışlardır. Tanrıöver 1919 Mayıs-ında Akdeniz vapuruyla, bin kadar öğrenci ve işçi refakatinde, Hamburg'dan İstanbul'a dönerken, Çanakkale Boğazı'na yaklaşıncı, tâbi ve şahit oldu-ğu hüznün ve heyecanı şöyle anlatır: «Çanakkale ufuklarında vatan sahillerini gördüm. Boğazdan içeri girerken oradaki şehitliklere hürmet ve takdisimizi göstermek vazife idi. Vapurun arka güvertesinde gençleri içtimaa dâvet et-tim. Ufak bir hitabe ile düşüncelerimizi söyledim. Hararet ve heyecanla be-ni teyit ettiler. Bir taraftan vapur Boğaz'a yaklaşıyor, diğer taraftan müra-caat ettiklerimiz İngiliz zabıtinden istizan etmeyi düşündüler. O da sadece İstanbul'un işgal altında olduğunu, icap ederse orada hesap vereceğimizi ihtar etti. Fakat gençlerin coşkun teessürü başkalarının vehmini de sürükle-yip götürmeye kifayet etmişti. Vapur Boğaza girdi ve Çanakkale sahillerine doğru istikametini değiştirdi. Sesimizi şehitliklerden kolay işitilebileceği bir noktada durdu. Ben ön ve arka güverteler arasında hitabemi irat ettim»⁵.

Bu hitabe şehitlerin mânevi huzurunda yeni bir iman tazelemesi ve bir mücadele taahhüdüdür. Tanrıöver oradaki arkadaşları adına yenilgiye kat-lanmanın acısını dile getirerek duydukları utanca belirtmiştir: «Siz, demiştir, gözlerinizi, Türk vatanına kazandırdığınız emsalsiz bir zafer üzerine kapadı-nız. Günahkâr olan bizleriz. Biz, kazandığınız zaferi hitama erdirmeyi bilme-yenler, günahkârız, mücrimiz». Seyrettikleri manzaranın en acı ve acıklı ta-rafı, «karşı sahillerde, sıra sıra dizilmiş İngiliz çadırları»dır. «Dünyayı üstü-müze saldırtarak, nihayet muvaffak olmayı bilen mağlûplarınız, azâmet ve mehabetinizin huzurunda, şehit ruhlarınızın temasına asla lâıyk olmayan

küstah bir levha teşkil etmişler»dir. Fakat bu böyle devam etmeyecektir. Türk milleti şehitlerine minnettardır, onların eserini mutlaka tamamlayacaktır. Tarihi boyunca halkı kalmış ve vaadedilen demokratik dünya nizamı hesabına silâhlarını bırakmış olan Türk milleti uğrunda harbetmiş olduğu esir milletlere hürriyet ve istiklâl azminin örneğini verecektir. Bu karar, Tanrıöver'in dilinde şehitlere bir minnetdarlık ifadesidir. Onların huzurunda el bağlayanlar anavatanına karşı vazifelerini yaparak borçlarını ödeyeceklerdir: «İşitiniz... işitiniz. Ümitsiz değiliz... Çünkü, sizin gibi şehitleri olan bir milletin evlâdınız... İnanınız, tâ içimizden duyarak size söylüyoruz. Sizin muzaffer şehitliklerinizi esir bir vatanın toprakları kuşatmayacaktır. Bedbaht Türk vatanının ufukları üzerinde bir gün bir hayır sabahı doğarsa, biliniz ki o sabah, sizin genç ve kızıl kanlarınızın, coşa coşa aktığı bu ufukların üzerinde tulû edecektir... Benim lisanımda, kadın ve erkek, bütün muhtarip kardeşlerimizin lisanı birleşerek söylüyorum: Vazifemize gidiyoruz... Size lâıyk olmağa çalışacağız!»^e

Tanrıöver'in İstanbul'da şahit olduğu vak'alar korkunçtur. Fakat aynı zamanda yeni bir mucizenin parıltıları karanlık ufukları aydınlatmağa başlamıştır. Anadolu yer yer ayaklanmışır. Tanrıöver'in İstanbul Mebusan Meclisinin gizli oturumunda söylediği gibi, «dağınık sürüye yolgösterecek çoban yıldızı, millî bir ümit halinde Anadolu topraklarının üzerinde yükselmiştir. Bir akşam Tanrıöver kendisini tevkif etmek için her tarafı tarayan yerli ve yabancı polisleri izini kaybettirerek bir arkadaşına sığınır. Sabaha doğru Üsküdar'a geçer, bir araba ile şehirden uzaklaşır. Samandıraya yaklaşırken arabanın duraklamasından faydalanarak bir sırtın üstüne çıkar, ve İstanbul'u gözleriyle arar. Artık şehir, ufkun üstünde minarelerle ürperen, kubbelerle dalgalanan masmavi bir rüyaya benzemektedir. İstanbul «sesleri kendisine gelmeyecek kadar uzakta» dır. Tanrıöver kalbinde düğümlenen bir suali zihninden geçirir: «Tekrar avdet edebilecek miyim? Onun sokakları içinde bir daha dolaşmak bana nasîp olacak mı? Yoksa... yoksa... bu ayrılış, geri dönülme-yen bir yolculuğun başlangıcı olmasın". O zaman yakın tarih hafızasında canlanır; ve düşüncesi bir hâtıra ile şimşeklenir. Bu ne yaman bir talihtir. Babası Mora'dan göçmüştür, kendisi İstanbul'dan göçmektedir. 1919 baharının ihtilâlleri «Anadolu'nun her tarafında vatan müdafaasının karşısına bir hıyanet halinde» çıkmıştır, ve son ümidi boğmak için, türlü kılığa bürünerek, düşman emellerine hizmet etmektedir. Taraf taraf tutuşturulmuş yangıncılar Ankara'yı ateş dalgalarıyla sarmıştır. Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı gün mektep sıralarından başka oturulacak yer yoktur. «Yabancı ve iyi gören bir göz» orada bulunanların «biribirine sokulmuş, biribirine sığınmış» adamlara benzediklerini farketmekte güçülük çekmeyecektir. Başkan seçimine geçilince herkes, tek kelime konuşmaksızın, aynı isimde birleşmiştir. Pek azı Mustafa Kemal'i şahsen tanıyabilmiştir. Ötekiler onu sadece hisleriyle bilmektedirler. Hepsi «Anadolu yollarında, geceleri yıldızlara bakanlar gibi, onun ismine bakarak» yürümüşlerdir; ve Mustafa Kemal «âzâ adedinden bir

eksik reyle» başkan seçilince derin bir sessizlik Meclis'in üstüne inmiştir. O ânı tesbit eden satırlarında bize bu sessizliği anlatır: «Bu sessizlik, der, içine düşen şeyleri iriletan, büyüten, durgun ve berrak bir su gibi idi. Bu sessizlik, kürsüye çıkan, başkalarından ayıran, büyüüten bir kuvvet ve mânâda idi. Yavaş adımlarla, yere ancak dokunuyormuş gibi, basamakları birer birer çıktı. Bu çıkış onu, dört taraflı uçurumlarla ayrılmış, baş döndürücü bir noktaya doğru götürüyordu. Bu çıkış onu, etrafında kurşunların ıslık çaldığı, ateş ve kasırga uğrağı bir yere götürüp dikecekti. Bu çıkış belki harap bir vatan üstünde son kahramanın aradığı son şeref ve namus yolu, ölüm yolu idi. Belki de bu çıkış, kat kat şafaklara dalarak, ebedî bir hayata doğru bir yükselişti. Memleketin uzak, yakın bütün yollarından, onun davetine koşup gelenler, karşımızda kudretlerini daha büsbütün ifşa etmemiş bu genç adama, bir sırta, bir muammaya, güzel bir ümide bakar gibi bakıyorlardı. İçindeki düşünceleri söylemeyen, daima onları arkada ve uzakta tutan iki durgun mavi gözle o da bize baktı. Gök derinliği gibi bomboş bakan bu iki göz, gök derinliği gibi hafa ile dolu idi. Son büyük muharebenin dumanları, ateşleri içinden o, bir memleket zaferiyle değil, fakat muhakkak ki, şahsî bir zaferle çıkmıştı. Millet kürsüsünün üstünde, ayakta dururken, o, kendi zaferinin içinde görünüyordu. Her nesi varsa enkaz haline geçmiş bir memlekette, belki o, tarihin bize bahsettiği, içinden nida duyan, ruhuna sır karışmış, nâdir adamlardan biri idi. Bu dakikadan itibaren önümüzde yürüyecek olan bu genç adam, azlıkla, fakirle, mazlumluk ve mağlûbiyetle ittifak etmişti. Bu dakikadan itibaren her taraftan gelen tehditlerin, tehlikelerin çevresinde kaynayıp çalkandığı bu kürsü üstünde, onun ruhu, boralara karşı kanatlarını beyaz şimşekler gibi açan bir deniz kuşu, bir fırtına kuşu gibi duracaktı»¹!

Nitekim öyle olmuştur. Milis kuvvetlerinin muntazam askerî teşkilâta çevrilmesine imkân hasıl olunca Kuva-yı Milliye hareketini şahsî ihtiras ve şekavet zevkine istismar ettirmek yolunu tutmuş bazı elebaşılar, «at üstünde bir çerkes husûmeti» ihdas etmişlerdir. Bu, Tanrıöver'e göre, müstakbel Türk nesillerinin unutmamakla mükellef olduğu bir derstir. Gerçek milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi ferdî menfaat kaygılarının, tahakküm iddialarının üstünde kalmayı bilen ruh asaletine dayanır. Ruh asaleti Türk kültürünün, halk vicdanında asla yıpranmamış olarak devam eden, bir vashıdır. Tanrıöver o bakımdan çetecilik zihniyetiyle hakikî asker şahsiyyetinin mukayesesini yapmak üzere bir hâtırasını nakletmiştir: «Bir akşam saati, demektedir, cephede hareket eden bazı dostlarımla teşyii için istasyona inmiştim. Vagonlar sıra ile dizilmiş duruyordu. Bir nefer kalabalığı etrafı işgal etmişti. Yük vagonlarının her iki taraftan kapıları açık duruyor ve bu açık kapılardan karşı sırtlarda batan güneşin son kızılığın görünüyordu. O akşam gözlerimin gördüğü bir şeyi size şimdi anlatıyorum. Bu açık vagonlardan birinin içinde kuva-yı milliyeden iki adam karşı karşıya oturmuşlar, şişelerini kaldırmıyorlar ve garbın kızılığın üstünde hareket eden iki gölge halinde, içiyorlardı. Binlerce kişinin gözü önün-

de, gûya asker olan ve gûya cepheye hareket eden bu iki meçhul adamın, bir ateş perdesi üzerinde hareket eden kollarını, ağızlarına boşalttıkları şişeleri, benimle beraber, omuzuma dokunacak kadar bana yakın duran bir ordu neferi de seyrediyordu. Yanımdaki nefer, Türk Devletinin Anadolu'da bin seneye yakın bir zamandan beri namusuna, faziletine, civanmertliğine, feragatine istinat ederek yaşadığı askerlik ocağımızın neferi idi. Cepheye içe içe giden sarhoşlar ise, koyunlarında kadınların ziynet altınları, ceplerinde çalınmış paralar, heybelerinde aile sandıklarından zorla alınmış çamaşırlar gezdiren haydutlardı. Ben karşımdaki iki gölgeyi kendi gözlerimle değil, yanımdaki ordu neferinin gözleriyle seyrediyordum, ben onun derisi içinde idim. Günlerce aç kaldıktan sonra, refah içindeki şehirlerden bir lokma ekmek istemeksizin geçen, aylarca tütünden mahrum kaldıktan sonra, rast geldiği adama rica yoluyla olsun, elini uzatmayan, kadınların israf ile mebzul olduğu yerde, en ufak ihtiras taşkınlığı göstermeyen, bütün Asya yollarını, tâ Avrupa ortalarına kadar emsalsiz kahramanlığının menâkıbı ile dolduran ordumuzun neferi, karşındaki sarhoşlara hayretle, istikrahla bakıyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin istinatgâhı bu neferdir. Türk vatanının bekçisi bu neferdir ve onun zabıtidir»⁸.

Millî kültür o neferi bu seviyeye eriştirmiş olan tarihî ve içtimâî tecrübelerin mahsûlü ve muhassılasıdır. Bu hazineye tasarruf ve onun şahsiyetinde temsil etmeyen bir kimsenin o tarih ve kültürle hiçbir samimî münasebeti yoktur. Milliyet fikir ve milliyetçilik mefkûresinin Türklük ve Türkçülük bakımından mahiyet ve mânâsı Türk tarih ve kültürüne lâıyk olmak meziyetini ispat etmek iktidarındadır. İmdi Türklük ölçüsünde milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi fiilî bir gerçeklik ve fiilen gerçekleştiricilik meselesidir. Kuva-yı milliye devrinde ve kuva-yı milliye saflarında başarılmış olan hizmetler elbette hafifsenemez. Ancak «memleketin her kuvvetten yardım aramağa muhtaç olduğu bir zamanda, kendilerinden hayır umulan kuva-yı milliye - şükranla kaydedelim ki, umumiyet itibariyle değil, fakat kısmen - tereddi etmiş ve halkın başına, diğer felâketlere munzam bir yeni belâ gibi musallat olmuştur. Tahsilleri, terbiyeleri yüksek bir fikir yolunda, bütün şahsî emelleri feda ettirecek bir kıymet ve liyakatte olmayanlar, ellerine geçen iktidarı derhal suiistimâl eder ve belli başlı bir âfet, bir mûsibet mahiyetini aırlar»⁹.

Türk milleti Anadolu Mücadelesinin ateş tecrübesinde karakter imtihanı vermiştir. Bozgunculuk müstahak olduğu darbeyi yemiş, çeteci zihniyeti ordu disiplinine ve ahlâk nizamına yerini bırakmış, dış cepheye girilecek yeni hareketleri zafere götürmesi mukadder iç cephe sağlamaştırılmıştır. Bir milletin hayat ve istikbali bakımından iç cepheye atfolunmak gereken ehemmiyeti Atatürk'ün büyük nutkunda okuyoruz: «Aslolan, dahilî cephedir. Bu cephe bütün memleketin, bütün milletin vücuda getirdiği cephedir. Dahilî cephe, doğrudan doğruya ordunun düşman karşındaki müsellâh cephesidir. Bu cephe sarsılabilir, değişebilir, mağlûp olabilir. Fakat, bu hal hiçbir vakit bir

memleketi, bir milleti mahvedemez. Mühim olan, Memleketi temelinden yıkan, milleti esir ettiren dahilî cephenin sukutudur». Kuva-yı milliye devrinde Türkiye'nin dahilî cephesini yıkmak için yapılan teşebbüsler tâ Sivas Kongresinde başlamıştır. Atatürk'ten öğreniyoruz ki, 4 Eylül 1920'de, arkadaşlarının müzaharetiyle İçişleri Bakanlığına getirilmiş olan Tokat Milletvekili Nâzım Bey bu vazifeyi millî birlik ve devlet istiklâli aleyhine kötüye kullanmak istidadında olduğunu daha önce açığa vurmuştur. Sivas kongresinde Atatürk'e gönderdiği «safsatalarla mâlî» mektuplarında memleketi Sovyet örneğine uygun bir rejime sokarak sözde sosyal adaleti gerçekleştirmek iddiasını gütmüştür. Daha sonra Ankara'ya gelince, «hergün yeni yeni siyasî faaliyetler» e koyularak hedefine ulaşmayı denemiştir. Atatürk bu durumu çoktan kavramış olduğu için Nâzım Bey'in, içişleri bakanı sıfatıyla kendisini ziyaret etmesine muvafakat etmeyerek istifa eylemesini sakınılmaz hale getirmiştir. İç cephenin yıkılmasına malolacak en büyük tehlike Millet Meclisini, ordu ve yüksek tahsil gençliğini inhilal ettirecek sinsî oyunların vaktinde önlenmesidir. Bilhassa «Meclislerle idare olunan memleketlerde en mühim cihet, bazı mebusların ecnebi nam ve hesabına çalınmış ve satın alınmış olmalarıdır. Millet meclislerine kadar dahil olmak yolunu bulabilen vatansızlara tesadüf etmek müsteb'ad olamayacağına (uzaksanamıyacağına), tarihin bu babdaki misalleriyle hükmetmek zaruridir. Bunun için millet, vekillerini intihap ederken çok dikkatli ve kısıkanç olmalıdır. Milletın hatâdan siyaneti (korunması) için yegâne sâlim çare, efkâr ve ef'aliyle milletin itimadına mazhar olmuş siyasî bir fırkanın intihapta millete delâlet etmesidir. Âlelumûm efrad-ı milletin, namzetliklerini ortaya atan her şahıs hakkında medâr-ı hükmolacak mevsiik malûmata ve musîp (isabetli) reye malik bulunacağını kabul etmek nazarı olarak farzolunsa bile, bunun mahz-ı hakikat olmadığı, tecrübelerin tecrübeleriyle gayr-ı kabil-i inkâr bir bedahet olmuştur»¹⁰¹

II.

Meşrutiyet devrinin 1913-1918 arasındaki beş yıllık ikinci safhasında sağlam bir iç cephe kurmak zaruretinin nasıl takdir edilmiş olduğunu biliyoruz. Fakat bir zarureti takdir etmek ile tatmin etmek aynı mahiyette olmayan iki farklı ameliyedir. O devrin safhalarında göze çarpan ikilik baş vurmuş olduğu hal tarzında da belirmiştir. Rahmetli Prof. Mehmet Emin Erişirgil'in Ziya Gökalp'a dair kitabında bu duruma temas edilmiştir. Onun anlattığına göre Türk Ocağı'nda milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi Gökalp ve muarızları tarafından, birbirine zıt istikametlere yöneltilmiştir. Bu zıtlık bilhassa dil ve milliyet mefhumlarının tarifinde temyiz olunabilir. Dil telâkkisindeki ayrılık Fuat Raif ve arkadaşlarının tasfiyeciliğinden çıkmıştır. Milliyet anlayışındaki ayrılık Yusuf Akçora'nın antropolojiko-filolojik görüşünden ileri gelmiş-

tir. Böylece iki cereyan, filoloji ve antropolojinin ortaklaştırıldığı zeminde, birbirini desteklemiştir. Fuat Raif'in iddiasınca Türk dili orta çağa mahsus bir dinî beynelmileliyyet olan ümmet medeniyetinin kendisine musallat ettiği arapça ve farsça kelimelerden kurtarılmalıdır. Fakat bu tasfiye Batı Medeniyetinin Türkçeye sızdırdığı kelimelere de şümulendirilmek gerekir. Yusuf Akçora'nın kanaatine bir millet her şeyden evvel maddî bir topluluktur. Zira beşeriyetin hayatını idare eden kuvvetler maddî kuvvetlerdir. O bakımdan iktisadî materyalizm evrensel bir vâkıya tekabül etmektedir. Karl Marx onu XIX. asır Avrupasının bünyesinde keşfederek yeni bir dünya nizamı hesabına değerlendirmiştir. Bu hususta zamanı kadar çevresine tâbi olduğu muhakkaktır. Marx'ın mensup bulunduğu alman cemiyetinde fizik ve fizyolojik materyalizm en kesin ifadesine ulaştırılarak (insan ne yerse odur — der Mensch ist, was er isst) hükmüne varılmıştır. Yusuf Akçora bu hükme katıldığı için «Cemiyet-i beşeriyenin menba tekâmülünü mide'de» aramakla hatâ edilmiş olmayacağını öne sürmüş, Ziya Gökalp'in siyasî iktisadî, sosyolojinin «bir fasl-ı mahsusu gibi» mütalâa etmesini tenkit eylemiştir. Yalnız, Yusuf Akçora'ya göre, iktisadî faktör cemiyet ve tarih hâdiselerinin izahında mutlak sebep ittihaz olunamaz. Zira bu faktör onu verimlendiren ırk faktörünün tâbiidir. Milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresinde iktisadî faktörün ehemmiyeti azımsanmak asla caiz olmamakla beraber, millî hayat ve menfaatin nâzımı olan antropolojik şartlar temel sayılmalıdır.

Böylece Akçora Ziya Gökalp'in kültür mefhumuna ırktan daha büyük bir değer atfetmesini felsefî idealizminin neticesi suretinde tefsir ederek onu Fichte'ye benzetmiştir. Zira, «Fichte de, Gökalp gibi, iktisada müteallik meseleleri aklî, felsefî muhakemelerle halle çalışmıştır. Fichte'nin felsefî sisteminde idealist bir iktisat faslı vardır. Bu sistemde ferdin menfaati, hukuku feda olunmuş, her fayda, her hak cemiyete verilmiştir. Bu cihetle Fichte kendine göre bir idealist - sosyalisttir». Gökalp'in cemiyetçiliği de millî bir sosyalizm tazammun eder. Hattâ bu sosyalizm «tasavvufî (mystique) bir ıstılahla söylenen (Fenâ fil cem'iyye = cemiyette fâni olmak) fikrine» dayandırılmış olması bakımından «sosyalizmin müntehasına» götürülmüştür. Fakat «Ziya Bey bugün en ziyade yaygın ve muteber olan ve sâlikleri tarafından ilmf diye iddia olunan Marx'ın sosyalizm ve komünizmine muarız ve muhaliftir. Çünkü Marx'ın mektebi, idealist bir mebde'den değil, Smith ve muakkipleri gibi materyalist bir mebde'den inkişaf etmiştir¹¹. Oysa ki klâsik iktisadın devamı olmak mevkiinde bulunan marxizmle başarılı bir mücadeleye girişmenin müsbet şartı, ekonomik faktörü felsefî idealizmle sınırlamaksızın değerlendirmektir!

Yusuf Akçora'nın Gökalp'e felsefî idealizm izafe etmesi, hiç de isabetli bir teşhis sayılamaz. Gökalp'in idealizmi, kendisinin açık ifadesiyle «içtimaf mefkûrecilik» tir. İçtimaf mefkûrecilik, onun ilmî ihtisası olan sosyolojiye nisbetle, sosyolojik idealizm suretinde vasıflandırılmak gerekir. Bu iki mefhu-

mun felsefî idealizm ile mahiyet ortaklığı yoktur. Sosyal hâdiseler felsefî mefhumlar olmadığı gibi sosyoloji de bir felsefe disiplini değildir. Marxism de, kendi payına içtimaî bir mefkûreciliktir. Marx, içtimaî mefkûreciliğini tarihî materyalizme bağlı bir iktisadî sosyalizm ile birleştirmiştir. Haddi zatında Yusuf Akçora, bu iktisadî sosyolojiye müsbet zihniyet ölçüsüyle yaklaşmak durumuna rağmen, onun metafizik temayülüne de katılmıştır. Ancak bu katılıştaki bünyevî bir çatışma gizlidir. Bu çatışma materyalizmin fiziko-ekonomik ve antropolojiko-historik cepheleleri arasındadır. Birincisinin ekonomik faktörü antropolojik vâkıalara hâkim telâkki etmesine karşılık, ikincisi antropolojik faktöre ekonomik hâdiselerin yaratıcı ve yönetici sebebi olmak imtiyazını atfeylemektedir. Halbuki Gökalp, içtimaî izah tarzında her türlü inhisarcılığı reddetmiştir. İktisadî materyalizmin ne sosyalist, ne de kapitalist cephesine iltifat etmiştir. Prof. Mehmet Emin Erişirgil'e göre Yusuf Akçora'nın iktisadî materyalizminde, Rusya Türklerinin Türkiye Türklerinden üstün olduklarına dair beslediği kanaat gizli bir değer hükmü ihtiva eylemektedir. Yusuf Akçora «Kazanda, şurada burada beş on büyük Türk tâciri yetiştiği halde, aynı surette Osmanlı İmparatorluğunda muvaffak olmuş Türk tâciri yetişmemiş olması» nı «rusyalı türklerin medeniyetçe Osmanlı Türklerinden üstün ve onlara» rehberlik etmek hakkını haiz bulduklarına delil ittihaz etmiştir. Aynı değer hükmünün tesiriyle «dil meselesinde İstanbul şivesinin üstün» tanınmasına itiraz ederek, «eğer Türkler arasında müşterek bir şive kabul edilecekse, bütün arapça, farsça kelimelerin» atılıp, Osmanlı Türklerince «alınmış olsun veya olmasın» bütün türk lehçelerinden kökler alınması» nı tavsiye etmiştir¹². Bu tavsiye Cumhuriyet devrinde Prof. Sadri Maksudi Arsal'ın *Türk Dili İçin* adlı kitabı ve çeşitli makalelerle teyid olunmuştur.

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in tarihî faaliyeti, zıt cereyanları uzlaştırmak cehdinde toplanır. Bu cehit Meşrutiyet devrinde olduğu gibi Cumhuriyet devrinde de dil ve ırk tasfiyeciliğini gerçeklere intibak ettirmek suretiyle tâdil eylemeye yöneltmiştir. Fakat Tanrıöver'in milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi konusunda bir aksiyon adamı olduğuna ayrıca dikkat edilmelidir. Bu vasıf onda Türk Ocağı'nı siyasî ihtilâflar kadar felsefî aykırılıklar üstünde bir kaynaşma merkezi olarak geliştirmek kaygısıyla tezahür etmiştir. Ancak bu davranış Gökalp'in milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi konusuna parti mülahazalarını karıştırdığı mânâsına alınmamalıdır. Onun İttihat ve Terakki merkez-i umumîsindeki yüksek mevki, fikir ve mefkûre dâvâlarını parti kaygısı ile ayarlamasına asla vesile olmadığını Yahya Kemal Beyath'dan öğreniyoruz. Büyük şair Yeni Mecmua'nın kurulmasına karar verildiği zaman kendilerine hâkim olan ruh durumunu şöyle tasvir etmiştir: «Yeni Mecmua'yı çıkarmak için paramız yoktu. Hükûmet parasının bulaşmayacağı bir mecmua çıkarmak istiyorduk. Bu iki ucu bir araya getirmek imkânsızdı. Ziya Bey kesemizden beşer kâğıt para vererek mecmuayı çıkarmak kabil olacağında ısrar ediyordu. Köprülüzade Fuat ve Ahmet Refik gibi baskı işlerine vâkîf arkadaş-

lar Ziya Bey'in bu ısrarlarına gülüyorlardı. Lâkin o kadar ısrar etti ki Yeni Mecmuâ'yı çıkardık. Ziya Bey, her türlü siyasî tesirlerden âzâde, hür, müstağni bir mecmuâyı idare edebileceğimiz kanaatinde hâlâ musırdı. Lâkin maddî imkânsızlık ilk nüshalarda baş gösterdi. O aralık Merkez-i Umumî âzâsından Talât Bey müdahale etti. Mecmuanın maddî işlerini deruhte ederek yazı ve fikir cihetinde bizi tamamiyle müstakil bırakmak teklifinde bulundu»¹³.

Tannöver, Türk Ocağı'nın yayın organı olan Türk Yurdu ile Gökalp'in, başkanlık ettiği Yeni Mecmuâ'ya hiçbir ihtilâfın gölgesini düşürmemek üzere öteden beri savunduğu itidâl prensibini burada da aksatmamıştır. Bu tutum Ziya Gökalp'i çok memnun etmekle beraber türlü şakasına zemin teşkil etmiştir. Yahya Kemâl'in tâbiriyle arkadaşlarından her biri onun nazarında «ayrı ayrı bir mezu» olmuşlardır. Büyükada daki evine her Cuma dâvet ettiği dostlarıyla yapılan toplantılar «fikirlerin meydan muharebesi gibi bir şey»e dönmüştür. Yahya Kemal'e göre, «Ziya Bey akademos bahçelerinin ağaçları altında konuşan Eflâtun gibi, ya kendi evinin, yahut ada kulübünün bir köşedeki ağaçları altında, dostlarının ortasında söylemeğe koyuluyor, bir yumağı açar gibi bahsi sıkı bir silsilede muttasıl açıyor, bâzan bir düziye iki saat tahlil ve terkibine devam ediyordu»¹⁴.

Gökalp bu toplantılarda dil, tarih, kültür problemlerinin maddî ve mânevî cepheleri arasında gözetilmek gereken bağlantıları aydınlatmıştır. Orada saatlerce izah etmiş olduğu nazariyeler kısmen Yeni Mecmuâ'nın, fakat bilhassa İçtimaiyat Mecmuası'nın makalelerini vücuda getirmiştir. Bilhassa millî hars meselesi İçtimaiyat Mecmuası'nda genişlik ve derinliğine işlenmiştir. Maarif ile hars, hars ile ırk münasebeti millî mecmuada onun imzasını taşıyan makalelerde incelenmiştir. Tannöver, Ziya Gökalp'in bu yaratıcı ve ufuk açıcı fikirlerini dil ve ırk cephelerinde benimsemiştir. Ziya Gökalp'e göre dil, müessesesi olduğu millî harsın maddî ve mânevî cephelerine aynı zamanda temas eder. Dil bir yanda, insanın beden yapısı ile ilgili olduğu için hançere ve konuşma cihazı ölçüsüyle mütalâa edilebilir. Öte yanda kelimelerin mânevî muhtevasını tâyin eden gene dildir. Kaldı ki dilin bütünlüğü bu dar maddî ve mânevî cephe, yahut form ve muhteva mefhumlarıyla sınırlanamayacak mahiyettedir. Zira dil, herşeyden önce bir içtimai vâkiadır. Ve bir cemiyetin iç münasebetlerine taallûk ettikten başka, diğer cemiyetlerle kurduğu dış münasebetlerine de tekabül eder. Dilin maddî varlık ile haiz olduğu münasebetler ekonomi ve teknik sahalarında tezahür eder. Teknik gelişmeler dilin yeni kelimelerle beslenmesine sebep olur. Ekonomik ilerlemenin ortaya çıkardığı mefhumlar, onları taşıyan kelimeleri cemiyetlerin faaliyet ortaklığı nisbetinde, ortak şuur malzemesine çevirir. Bunlar, millî kültürlerin kolleksiyonu olarak târif edilebilecek geniş bir medeniyet çevresinde yayılıp tutunur. Medeniyet maddî ve mânevî bir mübadele nizamından başka bir şey değildir. Şu halde kültür istiklâli bu nizamı yabancılaşmakla sağlanamaz;

bilâkis o nizamın içinde şahsiyyetine sahip olmakla kazanılıp korunabilir. Normal fertlerde zihnî, hissî, iradî faaliyetler olarak sınıflandırılan ruhî vetireler bir etki - tepkiler bütündür. Akıl, vicdan ve irade devamlı tesanüt muhafaza etmek mecburiyetindedir. Aynı mecburiyet içtimâî bir ferdiyet olarak kabul edilebilecek cemiyet hesabına da tekerrür eder. Nihayet farklı cemiyetlerin ortaklığını temsil eden medeniyet çevresinde bu mecburiyet bir kat daha hususileşir. «Fert bazan vicdanına fazla esir olduğu için mâkul düşünemez, bazı kere de aklına fazla bir selâhiyet verdiği için, vicdanınının duygularını boğar.» Ziya Gökalp'e göre ferdî vicdanın içtimâî muadili harsdir. Aynı vechile medeniyet ve akıl arasında da bir muadelet tasavvur olunabilir. Dolayısıyla ferdî hayattaki vicdan ve akıl çatışmasının içtimâî sahada hars ve medeniyet uzlaştırılmazlığına dönmesi mümkündür. Ancak «vicdan ile akıl, yahut hars ile medeniyet arasındaki bu muhasama (hasımlaşma) içtinabı kabil olmayan bir zaruret değildir»¹⁵.

Ziya Gökalp fertte vicdan ve akıl, cemiyette hars ve medeniyet ayrıklaşmalarının arzettiği simetrik münasebeti, sosyolojik açıdan izah ederek, birinci durumu ikincisinin tesirine atfetmiştir. Ferdî buhranların, ruh hastalıklarının, cemiyet bünyesindeki denge bozukluklarından doğduğunu Durkheim ve muakkiplerinin, intiharlar, kollektif unutkanlıklar, fuhuş, boşanma, cinayet salgınlarına dair, araştırmalarına dayanarak ileri sürmüştür. Ayrıca kendi payına islâm ve Türk tarihinde göze çarpan ahlâk buhranlarını tahlil ederek kendi devri hesabına, Tevfik Fikret şahsiyetinin içtimâî mahiyet ve mânâsını belirtmiştir. Bu mesele Tanrıöver'i de, fikir ve mefkûre tesanüdüne taallük etmesi nisbetinde yakından ilgilendirmiştir. Tevfik Fikret'in ömrü boyunca, mensup olduğu cemiyetteki ahlâkî arzualardan nasıl ıztırap çektiği çok tartışılmıştır. Onun Nazif adlı bir arkadaşına 2 Şubat 1314 (16 Şubat 1898) tarihli mektubunda söylediği sözler, mânevî yalnızlığını pek güzel ifade eder. Fikret bu mektubunda «herkesin, demiştir, vicdanı kapalı, örtülü, yalnız ben çıplak! Herkes hiç olmazsa üniformalarla - ne diyeyim! - setri cibilliyet ediyor. Herkes zamanın alâyişi denâetine bürünebiliyor. Herkes namuslu geçinerek alçak yaşamının kolayını buluyor. Herkes bu havayı rezilette nefes alabilmek için bir sühûlete, bir çareye, bir efsûna mâlik...»¹⁶! Çünkü vicdan ile işbirliği kurmak durumunda olmayan zekâ sadece bir tahlil ve tenkit vasıtasıdır. Tenkit tek başına kaldıkça, nekadarkı parlak olursa olsun, hattâ parlaklığı nisbetinde, yıkıcıdır. Bu bakımdan his ve hayal hayatın ihtiyaç ve istidatlarını daha fazla tatmin eder. Fikret bu ikiliği (Rübâb-ı Şikeste) sindeki (zekâ) manzumesiyle belirtmiştir. Orada zekânın örneği filosof Rıza Tevfik'in çeşitli meseleleri tahlil edişinden çıkarılmıştır. Ancak Rıza Tevfik aynı zamanda gerçek bir şair olmasına rağmen zekânın hayal ve histen üstün tutulmak icap ettiği reyindedir. Fikret arkadaşının bu iddiasına karşı zekâ eserlerinin gene kendi tırnaklarıyla didiklenmeye mahkûm olduğunu söyler, «bütün o felsefe hulyaları» ndan geriye, «hayal ve his ile mâlî güzide» şiirlerin kala-

çağını iddia eder. Fakat şiirin, maddî hayat işlerinde bir şeye yaramadığı inkâr götürmez. Böylece zekâ ile his ve hayal aykırılığının vücûda getirdiği uçurumlar fert ve cemiyet bünyelerini kendi kendine yabancılaştırmıştır. Modern batı felsefesinde Hegel'den beri (Entfremdung) adıyla ele alınmış olan bu mesele, Fransız felsefî edebiyatında (Bedbaht Şuur — Conscience malheureuse) problemi şeklinde işlenmiştir. Mesele aslında ne felsefî bir spekülasyon, ne de edebî fantezidir. Onun kökleri insan varlığının ferdi ve içtimaî yapısındadır. Bu yapı bir yanda psiko-patolojik, öte yanda ekonomiko-psişik açılardan incelenebilir. Nitekim Marx onu ikinci cepheden, Dr. Freud ise birinci cepheden izah etmeye çalışmışlardır. Gökalp bu izahların muayyen bir ilim sahasıyla mütenasip olmak üzere bir takım vakırlara tercüman olduğunu kabul etmekle beraber, daha geniş bir kavrayış içinde bütünlenmek gerektiği mülâhazasındadır. Zira fertlerin ruhî durumları mensup oldukları cemiyetlerin tesirlerinden tecrit olunarak tâyin edilemeyeceği gibi, bu tesirler de ekonomik sahaya ırcâ olunamaz. Tevfik Fikret'in ruhî hayatını patolojiye maletmek, istiskâl olunan felsefî spekülasyon, yahut edebî fantezilere taş çıkartmak olur. Gerçek sebeplere nüfuz etmek için Fikret'in yaşadığı devirde Türk cemiyetinin bünye değişikliklerine dikkat edilmelidir. Fikret bizde hayatiyetini kaybederek formaliteteye dökülmüş «zühdî telakkilerin riyalî şekillerinden büsbütün başka bir medeniyet telâkkisine», modern batı medeniyetine geçiş cehdinin mümessilidir. Onun «hakikî misyonu Renesans hareketini gerek lisanda, gerek sanatta ve ahlâkta kemâlin son derecesine» ulaştırmak özleyişi ile tecelli etmiştir. Fikret'in «bizdeki Renesansçılardan ziyade hümanist ve hümanitarist olması, bu hareketinde gayet samimî bir imâna malik olduğunu gösterir»¹⁷.

Böylece Fikret'te zekâ-his ve hayal çekişmesiyle tezahür etmiş olan vicdan ve akıl çatışması medeniyet ve millî hars değerleri arasındaki intibaksızlık şuuruna tekabül etmektedir. Fikret bu intibaksızlığı yenmenin çaresini olanca gücüyle medeniyet değerlerine yönelmekte tasarlamıştır. Fakat bu değerleri modern mahiyetiyle millî kültürün bünyesine, dıştan yapıştırılma tarzında, dercetmek gayreti boşa gitmektedir. Zira, Ziya Gökalp'e göre, millî hars ile medeniyet münasebeti, canlı organizmanın gıda çevresiyle münasebetine kıyas olunabilir. Millî harsın organik bünyesi medeniyet çevresinin ihtiva ettiği besin maddelerinden faydalanabilmek için, onları basmakalıp almakla yetinmeyerek sindirmek ihtiyacındadır. Bu ihtiyaç pasif bir ameliye ile tatmin olunamaz. Zira hazım veya sindirim işi, organizmanın kendi kuvvetlerini kullanmasıyla cereyan eden bir ameliyedir. Bu ameliye sırasında birtakım tepkilerin cereyan etmesi tabiidir. O tepkilerden dolayı ferdi vicdanlarda sarsıntılar hasıl olmasına da hayret edilmemelidir. Âlim ve filosofların vazifesi, içtimaî sağlık koruyucuları sıfatıyla, tepkileri, kontrol etmek, müsbet şuur emprik zihniyetin sakarlıklarından korumaktır. İmdi vicdan - akıl çatışmasında hars, medeniyet geriliminin ferdî hususiyetleri doğru teşhis olunma-

lıdır. Bu bakımdan Tanrıöver'in Namık Kemal ile Tevfik Fikret arasında yapmış olduğu mukayese büyük bir samimiyet ve açık yüreklilik arzeder. Tanrıöver Namık Kemal'den sonra en çok sevimliye lâyık şair olarak değerlendirildiği Tevfik Fikret'in mânevî yalnızlığını millî harsle medeniyeti dengeletirememesine, o yüzden halka yaklaşmak imkânını kaybetmesine atfetmiştir. Tanrıöver'e göre, «Tevfik Fikret, ölünceye kadar, Karadeniz schillerinde mesafelerin ve asırların hicranına terkedilmiş Ovide gibi Boğaz'ın kenarında kendi âleminden mehcür, sürgün ve metrûk bir adam hüznüyle» yaşamıştır. Fikret'in bir namus ve fazilet timsali olduğundan şüphe edilemez. Ancak namus ve faziletin, vatanseverlik seviyesinde bir mânâya delâlet etmesi için, ferdiyetin sınırlarından taşması şarttır. Filhakika, «büyük vatanperverler kendi namuslarını değil, başkalarının namusunu, halkın namusunu» da kurtarmağa çalışmış olan kimselerdir. «Eteklerini toplamak, uzak ve seyirci durmak, buluşmamak buna kifayet etmez. Bu sebeptendir ki Meşrutiyet ilân edildiği vakit Namık Kemal kaldırıma çıkmış, sokaklarda dolaşmış, tiyatrolara, evlerimize girmiş, diğer sürgünlerle beraber İstanbul'a dönmüş, kendisinden mahrum kalan milleti ile tekrar yaşamağa başlamıştı. Çünkü onun bütün edebiyatı, bütün şiiri ve hayatı kendini değil, başkasını düşünüyordu. Gene onun için demirler kırıldı, vakit herkes de onu düşündü. Meşrutiyet ilân edildiği vakit ölmüş Namık Kemal, yaşayan Fikret'ten daha fazla yaşıyordu. Çünkü biri yalnız yapmayan ve diğeri yaptırmayan bir adamdı. Hugo öyle bir ağaçtı ki onun felsefe, siyaset, tiyatrocü, hatip dallarını kestiler, ona yalnız şiir dalını bıraktılar, ve başlı başına bir ağaç kadar büyük olan bu dal şairi, ruhunun gölgesinde ebediyen barındırmağa kifayet etti. Fikret'e gelince, onun şahsında, şairi takdis ve tebci eder, muhterem, müşfik aile reisini derin hürmet ve muhabbetle selâmlar, kanaatinden ayrılmayan dürüst, fâzıl adamı her vatandaş için bir misal, bir örnek olmak üzere tanır, fakat büyük vatanpervere gelince, onun ağacından bu dalı kesmek lâzım gelir, derim»¹⁸¹

Düşünce, his ve hayal ayrıklaşması, düşüncenin zihni hayata, hissin tecessürî (affectif) hayata inhisar ettirilmesini tecviz ettiren şemalandırma sınıflama ile ilgilidir. Halbuki insanın normal varlığında, iradî hayat da dahil olmak üzere, zihni ve hissi faaliyetler bir bütün teşkil ederler. Ondan dolayı çarpışmaları ruh bütünlüğünü sarsımayacak surette kısa süreli olmak gerekir. Bu süre arttığı, çatışma bertaraf olunamadığı takdirde ruhi denge bozulur, ve bedbaht şuur durumu hasıl olur. Böyle bir şuur durumu marazidir ve fert gibi cemiyette de gittikçe ağırlaşmağa yönelen bir tehlike arzeder. Büyük içtimaî sarsıntılardan, çöküntülerden sonra yenilik adına çeşitli sapıklıkların arttığı müşahede olunmuştur. Napoleon harplerinin kesin bir yenilgi ile bitişi, fransız cemiyetini uzun müddet hissi bir kâbusa mahkûm etmiştir. Fransız edebiyatı marazî bir hassasiyetin baskısı altında bir gözyaşı ve inilti olmuştur. Bu hassasiyeti aşarak gerçeklerle sağlam temas kurmak üzere cemiyetin müsbet ilim açısından kavranılmasına teşebbüs olunmuştur. Edebiyat-

ta Balzac, Flaubert, Zola realizmi, Comte positivismine bağlıdır. Nitekim sosyoloji de bu felsefî cereyandan doğmuştur. Bizde de Birinci Meşrutiyet ecrübesinin 1877 felâketine uğrayarak İkinci Abdülhamit istibdadına maloluşu inkılâpların empirik şuurla yahut hukuk spekülasyonlarıyla sağlam temellere oturtulamayacağı kanaatine yol açmış, Türk cemiyetini müsbet ilim ölçüsünde kavramak zaruretini duyurmuştur. İkinci Meşrutiyeti hazırlayan âmillerin gerisinde Comte positivismine bağlı temayüller izlenebilir. Prens Sabahattin bunları (ilm-i içtima = science sociale) çerçevesinde disipline sokmağa teşebbüs etmiştir. Onun dâvâsı, Türk kültürüne ve bu kültürün geniş tarihî hususiyetlerine kayıtsız, tek cepheli medeniyet, hattâ daha dar bir idarî ıslahat meselesine inhisar etmiştir. Hürriyet dâvası adına, Yunan hükûmeti ile (Megalô-İdea) uğruna işbirliği yapan, Osmanlı Rum mebuslarıyla anlaşmak ümidi bu kayıtsızlığa izafe edilebilir. Şüphesiz bu da bir düşünüş tarzıdır. Fakat her düşünce fikir değildir. Fikirde düşünceyi, fikir adamlığında düşünürlüğü aşan bir üstünlük vardır. Fikir sadece mantıkî bir hakikat ihtiva etmekle kalmayıp gerçeklerin tam kavranışını temsil eden düşüncedir. Böylece fikirde mantıkî hakikat, vakıa hakikati ile bütünlenmiş olmak mevkiindedir. Batı dillerinde (ideal)tâbirinin (idée) kelimesinden çıkarılmış olması bu bakımdan ihmal edilmemek gerekir. İdeal gerçeklikle münasebet olan fikrin, o münasebeti insan iradesi hesabına verimlendirecek surette aksiyona yönelişini ifade eder. Milliyet fikri bu mânâda bir gerçeklik şuru olduğu gibi, milliyetçilik mefkûresi de o şuurun aksiyona geçişine delâlet eylemektedir. Gökalp'in ideal tâbirini arzu, meram, emel, dilek, gaye-i hayal sözleriyle tercüme edenlere katılmayıp (fikir) kökünden (mekûre) kelimesini teşkil etmesine sebep, bu mülâhaza olmuştur. Zamanımızda, (ülkü) sözünün, etimolojik bozukluk ve yetersizliği bir yana, (idée - ideal) mefhumlarının semantik bağlantısına aldırılmaksızın, özleştiricilik bahanesiyle, (mekûre) yerine kullanılmak ısrarı, mefhum nüansları kadar, ilmi gerçeklik zihniyetine hâlâ tasarruf edilememiş olduğunu artık takdir ettirmelidir. Böyle bir sathilik ve basitçiliğin, milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresini kasıtlı veya kasıtsız, tahrif edici tefsirlere mâruz bırakmasına şaşılabilir. Fikir sadece mantıkî hakikat tasavvuruna, mefkûre o hakikatin içtimâî hayata tatbik olunmak emel veya meramına muadil ülkü mefhumuna inhisar ettirildikçe milliyet ve milliyetçiliğin mânâsı tahrif edilmekten kurtarılamaz. Ancak fikrin gerçeklikle tesanüdü kavrandığı takdirde ve kavranabildiği nisbettedir ki, dünyada en büyük kuvvet olduğuna akıl erdirilebilir. Fikri kaba kuvvetle yenmeğe kalkışmanın faydasız, fikre fikirle karşı çıkmanın zaruî olduğu iddiaları formel bir hitabet sermayesi olmaktan kurtulur. Fikirlerin neye «bazan birbirine muarız, bazan da birbirine muvafık» olabildiği anlaşılır. Bu hususta Osmanlı İmparatorluğunun bir kaç asırlık çöküntüsü büyük bir ibret levhasıdır. Osmanlı İmparatorluğunda fikir hayatının zayıflaması hukuk ve siyaset nizamlarında formalizmin, gerçeklik şuru zararına, tahakküm etmesinde âmil olmuştur. Formalist zihniyet mefhumların uy-

gunluk veya aykırılığını, vâkıalara müracaat etmeksizin, basma kalıp benimseten zihniyettir. Bu zihniyet din ve milliyet mefhumlarının uygunluk yahut uygunsuzluğuna dair tervec edilmiş kanaatlerde çok meş'um olmuştur. Şeamet öyle bir tutumun neticesi olmakla beraber zıt tatbikata tesadüf edilmiş değildir.

Tannöver'in milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresini izah eden bir konferans ve yazısı bu hususta dikkate değer. Orada gösterilmiştir ki, «din ve milliyet birdir» nazariyesi Bizans İmparatorluğu ve ortodoks kilisesi ile, Osmanlı İmparatorluğu ve meşihat sisteminde ortak prensip ittihaz edilmiş olmasına rağmen taban tabana zıt neticeler meydana getirmiştir. «Bizans kayserleri kendi hudutları dahilinde, rum olmayan unsurları rumlaştırmak için» bu nazariyeye dayanmıştır. Rum ortodoks kilisesiyle, Bizans devrinde olduğu gibi Osmanlı devrinde de, aynı gaye uğruna, bu nazariyeye kullanılmıştır. Ona karşılık «Meşihat, kubbe vüzerası ve Bâb-ı Âli, bunların fevkinde Saray», din ve milliyet birliği nazariyesini imparatorluğun bütünlüğü kadar Türklüğün hayat ve istikbali aleyhinde tatbik ettirmeğe mal olan bir basiretsizliğe sürüklenmişlerdir. Farklılık o basiretsizlikten doğmuştur. Filhakika, «garpte lisan, dinden mühim bir milliyet unsurudur. Şarkta ise din daha mühimdir. Meselâ Girit ihtilâlleri üzerine yerli rumdan tazyik gören müslümanlar Anadolu sahillerine sığındılar; bunlar lisanlarına göre bir taksime uğrasalardı, ama dilleri Rumca olduğu için, onların sığınacakları yer, ancak Yunanistan olabilirdi. Fakat bize geldiler. Aynı sahillerden çocuklarına Türkçe ninni söyleyen ortodoks kadınlar ise, gene din hissiyle Yunanistan'a gittiler». Vâkıa budur. Fakat o vâkıanın Türklük ve Yunanlılık cephelerinden tefsir ve tatbikleri tam tersinedir. (Din ve milliyet birdir) nazariyesinde meşihat, Bâb-ı Âli ve Saray ile ortaklaşma durumunda bulunan Patrikhane o nazariyeyi Rum olmayan hıristiyanların rumlaştırılmasına âlet etmiş, saray meşihat ve Bâb-ı Âli ise Türkçeden başka dil bilmeyen hıristiyanların rumlaştırılmalarında Patrikhaneye müzaheret etmiştir. Tannöver, «Antalya sahillerinde çocuklarına Rumca söyleyen muhacir müslüman kadınlara» karşılık, «çocuklarına Türkçe ninni söyleyen ortodoks kadınlar» a dair müşahadelerini şöyle nakleder: «Hiç unutmam, oturduğum evin karşısında bir açık pencereden ninni sesleri geliyordu. Başlarında, taassupla taşıdıkları fesleri asla çıkarmayan, kış ve yaz ince veya kalın dikişli hırkaları eksik olmayan, daima arkalarına on oniki örgülü saç bırakan bu ortodoks kadınlar kıyafet hususunda avrupalılıktan son derece çekinirlerdi. Avrupa modalarını takip eden bir genç kadın, yabancı fistaniyle bunlar nazarında faziletten ayrılmış, fuhşa doğru giden, kötü bir kadın vaziyetindeydi. Komşum ortodoks kadın fesli başını eski Türk beşiğiyle beraber sallayarak:

Uyusun yavrucuk ninni,
Uyusun has tomurcuk ninni,

diye uyutuyordu. Annenin en güzel, en temiz Türkçeyle (has gül goncası) diye nazlayarak uyuttuğu çocuk sekiz aylıktı ve ismi Yani idi. İtiraf ederim ki, ben Antalya'nın bu ortodoks kadınlarından yüzlerce eski Türk kelimesi öğrendim. Siz bu kadınları, Pire, Atina sokaklarında tasavvur ediniz. Papazın telkiniyle, sevaptır diye söyledikleri, sabahın, akşamın hayırlı olmasına ait bir iki sözünden maade, rumca bir kelime bilmeyen bütün bu ortodoks halk, orada ne kadar acemidir, yabancıdır, yerini yadırgamıştır. Dillerine bakılırsa, en eski türklendir; dinlerine bakılırsa, onların hislerine ve bizim hislerimize nazaran rumdur ve bizden kopmuştur, ayrılmıştır»¹⁹.

Umumî formüllerin ardında işlenen hataları bu formüllere yükleyerek kendimizi mâzur saydırmaya kalkışmamalıyız. Milliyeti dinle taadül ettiren formül, onu kullananların kavrayışlarına göre, değişik tatbikata vesile olmuştur. Bu formülü bütün düşüncelerinde prensip ittihaz etmiş olan «Meşihat, kubbe vüzerası ve Bâb-ı Âli, bunların fevkinde saray, kendi kuvvetleriyle himaye ettiği ve emirlerini infaz ettirdiği Patrikhanenin, bir ilim ve sanat payitahtı olacak Atina,, bir siyaset payitayı olacak Konstantınıyye, bir din payitahtı olacak Kuds-i Şerif'i hudutları içine alacak bir Bizansu imparatorluğu kurmak için nasıl çalıştığını» anlayamamıştır. Bu anlayışsızlıkta Osmanlı İmparatorluğunun ilim müesseselerininin (Ulemâyı Rüsûm) tabir edilmiş olan formalist ilim adamlarının, daha doğrusu ilmî zihniyet ve mesleği formaliteye çevirmiş ulema taslaklarının mes'uliyeti çok ağırdır. Onların kapanması mukadder olmuş orta çağ nizamını, mahiyetçe dünyanın en terakki sever dini olan islâmiyete yamayarak, fikir hürriyetine sed çekmeleri müslüman halklara bir kaç asır maddî ve mânevî köleliği tattırmıştır. Buhara'da okullara sıra konulmasına teşebbüs edilince mollalar «derhal küfrü ve bid'atı keşfettiler: Kiliselerde sıralar vardır, mektepte ecza-yı şerife, Kur'an-ı Kerim okunur. Mektep, şeriat derslerinin yeridir; demek, kilisenin sırasını islâm mektebinin içine sokacaklar» iddiasıyla sokağı ayaklandırmışlardır. Zavallı Buhara, bunların daha önce kendisini mahkûm etmiş olduğu mânevî kötürümlük yüzünden, Moskof istilâsına uğramış olduğu için, yenileşme iradesini kullanamamıştır, «kanını başka yerlerde akıtması lâzım gelen Buhara'nın çocukları, (sıra mektebe girer mi, girmez mi?) diye birbirinin kardeş kanlarını» akıtmışlardır²⁰. Osmanlı İmparatorluğu bu zihniyetin baskısından sınırlamadığı müddetçe Patrikhane, Türk tarihini içinden çökertmek yolunda takip ettiği hedefe dev adımlarıyla yürümüştür; milliyetin dinîyetten ibaret olduğu nazariyesini, Bizans İmparatorluğunu tekrar kurmak gayesi uğruna istismar eylemiştir. «Tam yüzellisekiz sene önce, Pezi isminde bir Bulgar papazı Aynaroz'un her köşesi Bizans kokan, rumluk kokan manastırlarının içinde, Bulgar Tarihini düşündüğü vakit bulgarlığı yeniden milletler arasına sokacak fikri ortaya atmak için hazırlandığı vakit, nasıl göz yaşları döktüğünü» kendi diliyle tasvir etmiştir. «Rum patrikhanesinin cebir ve tasallutu, rumcayı herkes için ibadet lisanı olarak tutmakta inadı, millî şuura varam ve sevk ve idareye memur ol-

duğu halk sürülerine karşı mes'uliyetini duyan asıl bir ruh üzerinde, nasıl isyan ettirici bir tesir hasıl ediyor, biz bunu onun kaleminden çıkan satırlarda okumalıyız. Bereket versin ki, Balkanların bütün hıristiyan milletleri, birer birer kiliselerini ayırarak, rum patrikhanesinin afarozuna zerre kadar ehemmiyet vermeyerek kuvvedeki büyük Bizansı daha doğmadan parçaladılar. Yoksa Patrikhane ve biz, müştereken çalışarak, bütün balkanları rumlaştırarak ve başımıza şimdiki Yunanistan'dan üç dört misli büyük bir bela çıkaracaktık. Bizi parçalayan milliyet cereyanları, aleyhimize yeniden kurulacak büyük Bizans'ı da parçalamıştır»²¹.

Fikir ile iltibas edilmemek lüzumuna işaret ettiğimiz formel ve formalist düşünce idarecilikte formalitecilikten öteye gidemez. Böylece formaliteciliği o düşünce ile izah ettiğimiz gibi, onun modern kisveye bürünerek devam edip etmediğini, formalisme sığınılıp sığınılmadığına bakarak, tâyin eyleyebiliriz. Filhakika milliyeti dinle teadül ettiren formalizm o muadelet tersine çevrildiği zaman da muhafaza edilmektedir. Çünkü ikinci durumda, yani milliyetin dinle hiçbir ortaklığı olmadığı faraziyesi de, vâkıalar umursanmaksızın benimsenince aynı kapıya çıkmış olur. Bu suretle değişiklik formülün şeklinde kalır. Anadolu ve Rumeli'de Türklüğün tarihî haklarını Selçuk istilâsiyle sınırlayanlar bu topraklarda çok daha eski bir hâkimiyet dâvası güden Patrikhanenin Bizans siyasetini destekleme durumuna düşmüş olduklarının farkına varamamışlardır. Halbuki Anadolu'ya ömrünün kırk yılını vakfetmiş olan Sir William Ramsey, etnik ve kültürel köklerimizden üç bin yıldan daha gerilere uzandığını tesbit etmiştir: (Hizekyos) isminde bir Grek, Anadolu'ya ait olup da aslı Grek olmayan ismihasların bir lûgatini vücuda getirmiştir. Bu lûgatte eski Anadolu'da (ova) kelimesine tesadüf olunduğu ve bunun Grek olmadığı zikrolunuyor. Aynı Lexikon'da (Bayındır) kelimesi görünüyor. Bilirsiniz, Küçük Menderes, (eski Kayster) nehri ve Beyşehir gölü civarında Bayındır kasaba ve köyleri mevcuttur. Bu kelime de Türkçedir»²². Sir William Ramsey şunu da belirtmiştir ki: «Anadolu rumluğu din üzerine bir milliyettir. Doğrudan doğruya bir millet değildir. Grekler vahdeti ancak Ortodoks kilisesi sayesinde tesis ettiler. Anadolu'da millet ve milliyet mânâsına rumluk yoktur»²³. İngiliz âlimine göre, Türklüğün ve Türkçenin eskiliğini ispat etmek için Hitit tarih ve kültüründen medet ummak bir külfet ve tekellüftür. Zira Anadolu'daki Türk kültürü Hititlerinkinden de eskidir. «Hakikat odur ki, eski Anadolu'da evvelâ Romalılar, Romalılardan evvel Greko-İyonyenler ve onlardan evvel Hititler ve Hititlerden daha evvel ise kadim Türkçeyi konuşan cetlerimiz Türkler vardı. Anadolu'da Bođa dağlarının intişar sahası gibi bazı mühim mıntakalarına Hititler girmemişlerdir. Fakat oralarda da eski Türklerin izlerine tesadüf olunur»²⁴.

Dinî milliyetle bir tutan nazariye Osmanlı İmparatorluğunun çöküş safhasında, teokratik gaflet ve dalâlet içinde nasıl tarihî Türk değerlerinin ihmaline malolmuşsa, sonraları, sözde müsbet tarih şuuru adına, millî kültür hak-

larımızı Selçuk istilâsiyle sınırlayan nazariyeye sızarak başka bir inhisarcılık ihdas etmiştir. Müsbet tarih şuurunu böyle bir sınırlamaya siper edinen zihniyet önünde şu sual ortaya atılabilir: «Sıbyan mekteplerinin, medreselerin Türkçeyi hattâ Türklerle öğretmediği asırlarda, Anadolu hıristiyanlarına Türkçeyi kim öğretti? Meselâ Antalya ve Alâiye'de, ortodokslar arasında yayılmış en eski Türkçe kelimeleri ve Türk lisanını neyle izah edebiliriz? Anadolu'da bir çok Türk eşraf ve ayânının, şecerelerini araplığa raptetmek için, uydurma cetler icad ettikleri asırlarda, rumca gibi dünyanın en girgin ve en mukavim bir lisanını ortadan kaldıran bir kuvvet nereden geliyor? Osmanlı ve Selçuk fütuhâtı nihayet ve nihayet, adedini tarihin tesbit ettiği bir küçücük yekûna bâliğ askerî istilâ ile bir kabile muhaceretinden başka bir şey değildir. O halde, Anadolu Rumlarının Türkçe lisanı ancak Türk menşeleriyle izah olunabilir.» Filhakika «İç Anadolu hıristiyanları ve mühim bir kısmı sahil hıristiyanları, dil vahdeti itibariyle ve dilin temin ettiği terbiye vahdeti itibariyle en yakın zamana gelinceye kadar, ancak bir isim alabilirdi: Bunlar hıristiyan Türklerdi. Onlarla bizim aramızda âdetler müşterektir, darbimeseller, şarkılar müşterektir, masallar, hurafeler müşterektir, bütün güzel sanatlar ve bilhassa musiki müşterektir, aralarında şairler yetişmiştir. Şiirlerini okuduğumuz vakit bir Türkten farketmenizin imkânı yoktur. Bizimle beraber aynı tasavvufa (mysticisme) dalmışlardır. Bestekârdılar, onların dilinden çıkmış, hâlâ dillerde dönen mâruf bestelerimiz vardır. Mimarî gibi en mühim merkezi sanatımızdan başlayarak en hurda tezyini sanatlarımıza kadar, Türk eli ile bu hıristiyanların eli yanyana ve beraberce çalışmıştır. Ölülerimizi örten sandukaların üstündeki örtülerden, câmilerin kürsülerine, minberlerine ve kalplerimizi teçhiz eden halk şiirlerine, musiki nağmelerine kadar her işte, her sahada onlar Türk gibi çalışmış, Türk gibi duymuştur. Eğer Garpte olduğu gibi, Şarkta da dil dinden daha kuvvetli bir milliyet unsuru olsaydı, onlar eski kiliselerin ve yeni mekteplerin neşrettikleri ayırlık cereyanlarına kapılmazlar ve memleketimizin bir asırdır, gitgide daha büyüyen buhranlar ortasında çıktığı mihnetler, felâketler, değil başımıza gelmek, hattâ hatırımıza gelmezdi. İnanılmaz ve affedilmez bir gafletle, kiliselerin ve mekteplerin ayırıcı telkinlerine terkettiğimiz bu hıristiyanlar, mühim bir kısım itibariyle neslen ancak türktür. Onların Türk olduklarını iddia etmekte hiçbir menfaati olmayan, Niketas, Nikefor Gregoras gibi, bazı Bizans tarihçileri vardır ki, vaktiyle yazdıklarının, bir gün bizim elimizde, rum milliyeti aleyhine silâh olarak kullanılabileceğini düşünmüş olsalardı, kalemlerini kırarlar, ve bize bu noktada şahadetlerini bırakmazlardı»²⁶.

Milliyet fikrini (Turan), milliyetçilik mefkûresini (Kızıl Elma) mefhumlarıyla ifade etmek geo-politik bir nazariye beyan etmekten ziyade, hattâ tam tersine kültür-politik bir dâva ihtiyar etmektir. Çünkü Turan tasavvuruyla hedeflenmiş olan birlik, büyük Gökalp'in açıklamış olduğu gibi, harsî vatan fikrinden, Kızıl Elma da harsî vatan mefkûresinden başka birşey değildir. Top-

rak, coğrafi ünite olarak harsî bir muhteva ve mânâ taşımadığı takdirde, vatan sayılamaz. Gökalp'in veciz cümlesiyle «vatan harsî topraktır». Hars bir cemiyetin ibda yahut temsil etmek durumunda olduğu maddî ve mânevî medeniyet müesseselerinin, kendi şahsiyetiyle mütenasip, âhenkli bütünüdür. Toprak gibi ırk da o harsî şahsiyete maledilmiş bulunduğu nisbette milliyet fikir ve mefkûresinin ehemmiyetli unsuru haline gelir. Zira insanın coğrafi çevresiyle münasebeti hayvanınkinden farklıdır. Hayvan coğrafi çevresinin tabiidir. İnsan ise çevresine daima tesir etmek, onu ihtiyaçlarının gerektirdiği şekilde tâdil eylemek mevkiindedir. Aynı veçhile insan antropolojik muayyeniyetinin esiri kalmamaktadır. Hiçbir hayvan ırkî bünyesini değiştiremez. İnsan ise kendi üzerinde gerek maddî ve gerek mânevî değişiklikler davet edebilmektedir. Ahlâk, bunu başarmak iradesinin tezahürü olmak üzere, bir mükellefiyet ve mes'uliyet şuurudur. Irk nazariyesi mütেকâmil mahiyetinde, sahip bulunulan vasıfların mefkûreleştirilmiş bir tip ölçüsünde, ıslah olunmasını, geliştirilip mükemmelleştirilmesini hedeflediğine göre, antropolojik muayyeniyeti aşan bir kuvvet-fikir tazammun etmektedir. Aynı mülâhaza marxismın tarihî materyalistisi hesabına da serdolunabilir, ve nitekim aşağıda açıklayacağımız veçhile, serdolunmuştur.

Böylece milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresinin kültür anlayışı ve o anlayışa uygun kültür milliyetçiliği, düşünce-his çatışmasını gerçeklik ve hakikat tesanüdü içinde tasfiye etmek cehdidir. Milliyet fikri ırk ve din unsurlarını ihtiva etmekle beraber, onlardan hiçbirine irca olunamaz ve inhisar da ettirilemez. Gerçi «araplar, eksilmeyen bir teselsülle hâlâ Endülüs topraklarında yaşıyorlar. İşbiliye'de araplar zamanında döşenmiş sokak çakıllarının üstünde, araplar zamanında dikilmiş hurma ağaçlarının yetiştirdiği yeni hurmaların gölgesinde hâlâ araba tesadüf edersiniz. Onun sık uzun kirpikler arasında simsiyah, derin kadife gözlerini, samî ırklara mahsus ince zarif yüzünü derhal ayırabilirsiniz.» Ancak bu arap şimdi «ateşin bir İspanyoldur ve en mutaassıp bir katoliktir. Çünkü ırkî, teşrihî vasıflarını saklamakla beraber, mânevî vasıflarını tamamiyle değiştirmiştir»²⁶. Aynı temsil ameliyesi, islâm dini vasıtasıyla arap milliyeti hesabına Suriye'de, Irak'ta, Mısır'da ve daha başka yerlerde cereyan etmiştir. «Cenuptan başlayarak islâmiyetle beraber Şimale doğru çıkan araplık, yeni dinin mezc ve terkip kuvveti sayesinde, bugün gördüğümüz muhdes (ihdas olunmuş) Suriye araplığını elde etmiştir». Mısır'ın araplıkla münasebeti ne etnik, ne de antropolojik ve ırkîdir. İlk çağın büyük medeniyetlerinden birini yaratmış olan Mısır, ikinci halife Hz. Ömer zamanında kendisine islâmiyeti sevdiren onbin kişilik arap süvarisinin dilini benimsemek suretiyle menşeyini unutmıştır. Bunda umumî olarak arap kültürünün Mısır kültürüne üstünlüğü âmil olmuştur, denilemez. Hiç değilse böyle bir iddia arap kültürünün yüksek bir medeniyete tekabül ettiği şeklinde ispat olunamaz. Bu mucize islâm dininin eseridir ve araplığa yaramıştır. O bakımdan milliyet ile dinin bir olduğu nazariyesinin toplayıcı bir fonksiyonu

bulduğuna hükmedilmek yanlış olmaz. Batıda İtalya, Fransa ve İspanya'da hâkim milliyetlerin lehine kullanılmış, araplığa kavmiyet ve ırkça yabancı insan kitlelerini, Bizans İmparatorluğuna, eski İran, Yunan ve Roma'dan önceki Anadolu'nun türk yerlilerini eritmek, istismar etmek imkânını sağlamış olan bu nazariyenin aleyhimize döndürülmüş olması bizi çok düşündürmelidir. Bu noktayı işaret etmekle Tannöver'in milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi anlayışında kültür siyasetimizi uyarabilecek bir konuya temas etmiş oluyoruz.

III.

Rahmetli Hamdullah Suphi Tannöver'in kaydettiği bir vâka, Türk haklarının korunmamasında âmil olan zihniyet hesabına bir izah unsuru teşkil edebilir. O vakıa şudur: «Bütün milletler muhitten merkeze bir hareket yaparlar. Etraftan toplayıp kendilerine çekerler. Biz, merkezden muhite bir hareket yaparız, kendimizden alır, koparır, uzaklaştırırız. Biri Karadeniz sahillerinden geldi mi o lâzıdır. Halbuki lâzlık Rize'den daha öte, Kemer Burnundan daha sonra başlar; iki üç nahiyeden ibaret bir avuçluk bir halktır. Koskoca Karadeniz Türklüğünün bu kadar yanlış anlaşılması, en hafif tâbirle, fecîdir. Biri cenup havalisinden geldi mi, araptır. Lisan hudutlarında yaşadıkları için Türklük hissini en hakiki bir ateşle duyan Maraş, Birecik, Antep ve bütün Antakya Türkleri zorla, Türk kalmaktaki bütün ısrarlarına, milliyetlerindeki bütün aşk ve kuvvete rağmen sanki araptırlar, biz onları araplığa doğru iteriz. Şark vilâyetlerinden gelenler kürttürler. Hele Rumeli'nden geldiniz mi, arnavut olmaktan kurtulamazsınız. Milliyetleri böyle arazi taksimatına göre ayıran kimselere sorsak, Türk nerede oturur? Bunu tâyin etseler de, hep oraya gitsek olmaz mı? Galiba Türke Anadolu ortasında üç vilâyetten başka yer kalmıyacak»²⁷!!

Bu durum ve tutumumuz tarih boyunca cihan devletleri çapında kültürel terkipler başarmış olmamızla uzlaştırılmayacak, garip bir çelişki arzulemektedir. Ve ancak gene Türk tarihinin gizlediği bir vashımız mülâhaza olunmak suretiyle tefsir edilebilir. Bu vasıf içtimaî hayat ve münasebetlerimizde her türlü tesanüt teşebbüsünü alttan alta kemiren milli bir zaafa delâlet etmek üzere (ihtiras ve kıskançlık) beliyyesiyle tecelli edegelmiştir. Filhakika «Türk tarihinin, Türk ruhunun en korkunç yarası bu kıskançlıktır. Vatan toprağında asırlardır yükselen her istidadı aşağı çekmek için binlerce el uzanır. Yurdumuzun mâruf adamları hüsrân ve felâket içinde gözlerini kapamışlardır. Bursa topraklarında Yeşil Câmî ve Yeşil Türbe gibi iki âbidenin mimarı olan İvaz Paşa, bir mollanın kıskançlığı neticesi gözleri kör edilmiş, ve şimdi şehrin bir çöplüğünde unutulmuş yatıyor. Sokollu, Haliç'in suları kenarında mazlum ve şehit olarak uzanmıştır. Mithat Paşa, Taif'de menfi iken bo-

ğuldu. Namık Kemal, Mağosa zindanlarında çürüdü!»! Hepsinden daha yakın misal, Anadolu'da Türklüğü Yunanlılığa esir olmaktan kurtarıp yepyeni bir devlet ve hayat nizamına kavuşturan Atatürk aleyhine tertiplenmiş sui-hast teşebbüsüdür. İzmir ve Ege'nin Ankara kapılarına kadar en mâmur bölgelerini, şehir ve köylerimizi yakıp yıkarak, doğuda büyük bir Ermenistan, Karadeniz kıyılarında ikinci bir Yunanistan kurulmasını hedefleyen bir istilâyı nihayete erdirip, «bize bir vatan, bir istikbal veren adamı, bu korkunç yara kendi içinde ölüme çekecek kadar büyüktür. Hükûmetlerimize bu hastalık musallattır, cemiyetlerimizi bu kıskançlık, bu tamah dağıtmaktadır, cins cins zümrelerimizi yüksek, ulvî mevkilerinden aşağı derekelere indiren sebep bu zaaf» ola gelmiştir. Yaylalardan ovalara, ovalardan yaylalara göçen yürük Anadolu, köylerin ve kasabaların yerleşmiş halkıyla beraber, mezhep ihtilâfları içinde paraça parça olmuştur». Bu durum herşeyden önce bize, tesanüt bağlarımızı kuvvetlendirtecek çareleri aratmak gerekirken, sözde artık hiç tehlike kalmamış gibi çekişmelerimizi olurluna bırakmamızı terviç ettirmektedir. Nifak, fikir hürriyeti ve müsamaha prensibi adına, ihtilâf yerine geçirilmektedir. Böylece gene eskisi gibi, «Cenupta ve Şarkta millî harsimize düşman iki lisan, hâkimiyetimizi gösteren bayrağımızın gölgesinde bize karşı mücadele ediyor. İstanbul kapılarında, Akdeniz kıyılarında, Anadolu'nun en koyu merkezleri etrafında dört beş yabancı lisan konuşulan birer ufak Makedonya ve Kafkasya vardır. Vatanımızın şimalinde meş'um bir cereyan senelerdir millî ruhumuzu aşındırarak içeri akmak için kendine taraf taraf hulûl köşeleri aramakla meşguldür»²⁸.

İhtiras ve kıskançlıkla korelâtif olarak formalist ulemayı rüsûm zihniyeti, bu zihniyeti idare sahasında teccessüm ettiren bürokratik formalitecilik, inkılâplarımızı gayesine yabancılaştırmaya yaramıştır. Vaktiyle Patrikhanenin Anadolu'da ve Balkanlarda Bizans imparatorluğunu tekrar kurmak cehdine ahmakça müzaheret etmiş olan zihniyet cumhuriyetin imar ve iskân siyasetine bulaştırılmıştır. «Başımızın içindeki hayal ile hakikat arasındaki mesafe müthiştir.» Cehaletle elele veren dalâlet (muhaçeretler tarihi) mizi kara levhaya çevirmiştir. Tanrıöver bu meselelere temas eden bir konuşmasında uzak ve yakın bazı hâdiseleri hatırlatmıştır. Vâkıa, «memleketin içine dökülen eski muhacir kitleleri Anadolu'nun ortasında, Rumeli'nin birçok köşelerinde mahvoldu. Yerlerinde mezarlıktan başka birşey kalmadı». Fakat «niçin yalnız muhacirleri düşünüyorsunuz? Bütün Türk milletini sıtmadan kurtarmağa mecbursunuz. Bataklığın yanında yalnız mübadiller değil, koca bir Anadolu vardır. Eğer haraplık bahis konusu ise, mübadillerinizle beraber bütün Türk milletini yiyen hastalıklara karşı da mücadele ediniz. Mübadillerin iskânı bahis konusu olunca, düşününüz ki bütün Türk milletinin iskânı bahis konusudur. Esaslı bir hatâyâ temas olunmuştur. Bu hatâ geçmişteki hatâların aynı olmasa bile muâdilidir, ve bir «fahiş hatâdır. Gebze ve civarlarına Yanya'dan gelenleri iskân ettiler. Bunların bir kısmı da Çatalca ve havalisine yer-

leştirilmiştir. Halbuki biz kahir Türk ekseriyetiyle meskûn olan yerlerde Türk lisanından başka herhangi bir lisan varsa izale etmeğe mecburuz. Akdeniz adalarının karşı sahillerine, Anadolu kıyılarına, rumca konuşan kitleleri getirip oturtular. Bu da büyük bir hatâ olmuştur. Yanın, öbür gün vaziyette daha sükûn hasıl olduktan sonra adalarla sahiller arasında temas başlar, rumca konuşanlarla rum adaları arasındaki kitleler temas haline gelirse, bu yabancı lisanı boğmanın imkânı kalmaz»²⁹.

Milliyet şuurunu ferdî ve içtimaî bir şahsiyet şuuruna üzere temelendiren hars bünyesindeki dinî ve ırkî unsurlar ancak umumî bir terkinin gerçekleşmesine elverişli olacak vechile değerlendirildiği takdirde kurucu, müsbet bir mahiyet ihtiva edebilir. Bunun tersine bir çözüme faktörüne çevrilince, yukarıda bahsetmiş olduğumuz, kendi kendine yabancılaşma (Entfremdung - alienation) âmili hâline gelmiş, içtimaî mânâda hastalık doğurucu bir unsur teşkil etmiş olur.

Bu bakımdan eski İstanbul Üniversitesinin Lisaniyat (Philologie) Profesörü Necip Asım Balyemezoglu ilgi çekici bir müşahade yapmıştır. O müşahadeye göre, ata sözleri iki zıt kategoriye bölünebilir. Birinci kategoriye ait olan sözler içtimaî tesanüdün ehemmiyet ve lüzumunu belirtmektedir; «gariptir ki hamasiyyata, mahâsine, hakikat ve fazilete müşevvik olan ata sözleri lisan ilmi noktaî nazarından bunların en eski olanıdır. Meselâ (eme, seme yaramaz) gibi bugün bazı kelimeleri kullanılmaz, hattâ mânâları bilinmezleri bile mevcudiyetlerini muhafaza etmiştir». Böylece:

Yiğit ölür, şan kalır,
At ölür, meydan kalır;

*

Kalırsa il beğensin,
Ölürse yer beğensin;

*

İl ile gelen düşün bayram;

şeklinde olanları, «fazilet meydanında can verilip şan kazanılacağını, umûma gelen kazanın düşün bayram olacağını» telkin ettiği halde:

Şık şık eden nalçadır,
İş bitiren akçadır;

*

İl için yanma nara,
Yak çubuğunu keyrini ara;

şeklinde olanları bilâkis bencilliği savunmaktadır. İkinci kategoriye vücuda getiren sözler nisbeten yenidir ve içtimaî tesanüt şuurundaki çözüme delâlet

etmektedir. Bundan anlıyoruz ki «şan meydanında ölmek, kalırsa il, ölürse yer beğenmek, umûma gelen musibetleri kocaman bir yürekle düğün bayram saymak gibi kahramanlıklar, tevekküller ortadan kalkmış», onların yerini menâfii zâtîye, istirahat ve âdilıklar, miskin kahvehanelerde çubuk üfleme» zevki almıştır. İl'in dertleriyle ilgilenmek şöyle dursun, onların karşısına geçip keyif çatmaktan hayâ edilmemiştir. Bununla da kalınmamıştır; âmme menfaatlerine elatmak, rüşvet vermek ve almak, ahlâkî faziletlere aptallık damgası vurmamak işbilirlik yerine konulmuştur:

Devletin malı deniz,
Yemiyen onu domuz;

*

Padişah yasağı üç gün sürer;

denilmiştir, ve denilmektedir. Dikkat olunursa birinci tekerlemenin hırsızlık ve hırsızları, ikinci tekerlemenin kanun ve yasaklara meydan okumayı ve okuyanları nasıl değerlendirmiş olduğu kolayca fark edilir. Bu yüzden «Beytül-mâli müslimîn (Müslüman Devletinin Hazinesi) domuzlara meekel» olmuş, devlet otoritesi üç günden fazla tutundurulmamıştır. Necip Asım'ın kanaatinde Patrona Haliller, Muslular, Kabakçı Mustafa'lar bu zihniyetin mahsül ve mümessilleridir. «En nezih şairimiz Galip Dede'ye:

Çaldımsa da mîrî mâli çaldım

sözünü sarfettiren gene o zihniyettir. Fransız sosyolojisinin çağdaş üstadlarından Prof. Albert Bayet eski Golvalıların âdet ve örflerini tahlil ve izah eden büyük sosyolojik araştırmasında, ata sözlerini içtimaî çift-kutupluluğun ifadesi olarak mütalâa etmiştir³⁰.

Şu halde, Necip Asım'ın tasavvur etmiş olduğu veçhile, bu sözlerin alternatifliğine hükmedilmekten ziyade, birbirini bütünlediği farzedilmek daha doğru olacaktır. Yalnız bütünleşme, gruplardan birinin ötekinden ağır basması suretinde tefsir edilmelidir. Zamanî alternatiflik o mânâda kolayca tesbit edilebilir. Tanrıöver'in tarihî müşahadesi bu bakımdan teyyüt etmektedir. Tanrıöver, ihtiras ve kıskançlığı, «Türk tarihinin, Türk Ruhunun en korkunç yaransı» olarak teşhis etmekte yarılmamıştır. Fakat bu teşhis onu ümitsizliğe de sevketmemiştir. İçtimaî zaafımızı gerçeklik şuuruyla temyiz ettikten sonra onun tedavisini mümkün kılacak bir çare olmak üzere milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresine dikkatimizi çekmiştir. Milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi, fikir ve mefkûre tesanüdünün tazammun ettiği gerçeklik şuuruna, hakikat sevgisine ve hak saygısına dayanır. Böyle olunca vâkıayı izah etmekte kullanılacak faktörlerin birbirini bütünleyecek veçhile mülâhaza edilmesi zarurîdir. Çözülmenin sebebi, maddî cepheden sadece ekonomik yahut antropolojik faktöre inhisar ettirilmemelidir. Mânevî faktör inhisarcılığı da yanlıştır. Gerçekliği, insan ve insanlık çapında, ne materyalizm, ne idealizm

izah eyleyebilmektedir. İnsanın antropolojik bünyesine taallük eden ırk mefhumu, yüksek bir hayvan nevi suretinde değerlendirilmesine yarar. Ekonomik materyalizm bu hayvan nevini faaliyet ve başarılarında takip etmiş olduğu tekâmül istikametiyle ilgilidir. İkinci doktrin birincisinden daha fazla, insanlığı yüksek farzedilen bir ırka inhisar ettirmeksizin, bu neve mensup yaratıkların hepsine şümullendirmiş olsa bile, asıl mânevî mahiyetiyle değerlendirememektedir. Léon Brunschvicg'in ifadesi gereğince, hakikî problem, Marx'da olduğu gibi, sadece «dünyayı düşünmek»ten ibaret değildir. Zira dünya türlü türlü düşünülebilir. Nitekim marxism'in rakipleri onunkine aykırı düşünmüşlerdir. Bu düşünüş anarşisine yolaçan tek taraflılıkların nelere malolduğu meydandadır. Dünyayı düşünüşün müsbet, yapıcı olabilmesi için, şuurun o mânâda gelişmesine elverişli olması lâzımdır. Böylece hakikî problem şuurun terakkisine elverişli düşünüşün nasıl sağlanacağıdır. Şuurun terakkisi, zihnî, hissî, iradî hayatların âhenkli bütünü olmak mânâsına, ruhî hayat ve hayatıyettedir. Bu mânâda telâkki olunan ruhun hayatı, ırk şuuru kadar sınıf şuuruna ircâ olunamaz; hususiyetlerin ötesinde, onların hepsini bütünlüleyebilecek bir düşünüş tarzıyla gerçekleşebilir. Bu şuurun prensibi hürriyet fikri ve mefkûresidir. Filhakika şuur hürriyetine sahip olduğu nisbette ırk veya sınıf şuuru olmakla kalmaktan kurtulur, her ikisini de aşarak, bütün hususiyetlerin hayat haklarını kavrayabilecek bir duruma girer. O da hakikat fikri ve hak mefkûresi içinde temyiz edilebilir. Böyle yüksek bir mertebeye ulaşılmadıkça hakikat, hak... vs. kelimeleri ne objektif ve ne de sübjektif hiç bir gerjekliğe tekabül etmez. Hakikat ve hak dâvâsı bir muvazaa ve istismarcılık olmaktan, daha doğrusu muvazaa ve istismarcılığa âlet edilmekten öteye gidemez. Hürriyet prensibi tarihe maledilmek istenilmiş diyalektik zaruretten üstündür. Eğer ilim (Burjuva İlimi)'nden başka bir şey olmayacaksa ilim değildir. Eğer adaletten ancak proletarya adaleti kastedilecekse veya ediliyorsa bu kelime gerçek muhtevası aleyhine ve kötüye kullanılıyor demektir. O takdirde marxism'in kapitalizmde tenkid etmiş bulunduğu istismarcılığı kendi hesabına, kendi payına tecviz etmiş olur. Eğer din Tanrı mefhumunu, Yahudilikte olduğu veçhile, bir kavmi ötekilerden üstün farzettiren bir imtiyaz prensibine çevrilecek, yahut kurtuluş imkânını hıristiyanlığa inhisar ettirecek bir mahiyette tevil olunursa, hakikî din olmaktan çıkar. Zira ilmin aradığı hakikat ile dinin yöneldiği hak, ruhların birliğindedir. Şu halde birlik dâvâsı ferdî ve içtimâî hususiyetlerin, hürriyet prensibi dairesinde korunmak gerekir. Hakikat gerçekiğin şuurudur. Gerçeklik ise zengin bir çeşitleniş ihtiva etmektedir. Birlik bu çeşitlenişin aynı zamanda dengeli bütünündedir. Münferit hakikatler o çeşitleniş vücuda getiren gerçeklerin hususiyetine, umumî hakikat, münferit hakikatlerin âhengine tekabül etmek mevkiindedir. Bu âhengi aramak iştiyak ve iradesine (Hakikat Ruhu), tâbir edilecek olursa, hiçbir içtimâî aksiyon, o ruh ile mücehhez olmaksızın verimlendirilemez. Marxism'in trajedisi buradadır: Sosyalizmin idealisini, menşe ve

mahiyetinde mündemiç mânevî değer şuurunu diyalektik materyalizm hesabına inkâr etmiş olmasındadır.

Yalnız materyalizm ekonomik materyalizmden ibaret sanılmamalıdır. Bu mefhum ekonomik şekilde bile marxisme inhisar ettirilemez. Haddi zatında marxizm, ekonomik materyalizmi, tenkit etmek durumunda olduğu burjuva kapitalizminden almıştır. Burjuva kapitalizmi ekonomik materyalizmin çok iğrenç örneklerini vermiştir. Marxizm, diğer sosyalist cereyanlarıyla birlikte, bu örnekleri teşhir ederek, burjuva kapitalizmine hücum etmiştir. Fakat kötülüğü ekonomik materyalizme izafe edeceğine, onu kendi çap ve tarzında temsil eden burjuva kapitalizmine inhisar ettirmiştir. Böylece asıl bozukluk faktörüne yer değiştirmekten başka bir şey yapmamıştır. Hattâ o arada mülkiyet mefhumu, bir vuzuhsuzluktan faydalanılarak, istismar olunmuştur. Bunun yanı sıra hürriyet ve istiklâl mefhumları iltibas edilerek birbirinin zararına, sanki birine sahip olmak ötekinden feragat etmeyi gerektiriyormuşcasına kullanılmıştır. İş hakkı ve işçi hürriyetinin müeyyidesi yerine konulmuş olan sınıf şuru, milliyet fikir ve mefkûresinin değerlendirdiği içtimâî şahsiyet şuru ve istiklâl prensibini hafifsetmeğe âlet edilmiştir. Ondan dolayı Proudhon'un sosyalizmi ile Marx'ın komünizmi şiddetli bir çatışmaya sürüklenmiştir. Pierre Joseph Proudhon (1809-1860) (possession/ü (propriété)den ayırarak, birincisini kabul, ikincisini reddetmiştir. İki mefhum aynı kelime ile ifade edilmekten sakınılmalıdır. Proudhon'a göre komünizm mülkiyetin (propriété) düşmanı olmaktan ziyade, tersine çevrilmiş bir mülkiyetçiliktir. Zira onu fert ve zümreden alıp cemaate (communauté) devreylemektedir. Mülkiyet bir eşitsizlik ise, onun cemaate devredilmesiyle bu vasfı giderilmiş olmaz. Sadece, ferd ve zümre mülkiyetinde kuvvetlilerin zayıfları istismar etmelerine karşılık, cemaat mülkiyetinde zayıflar kuvvetlileri istismar etmek durumuna geçmiş olurlar. Mülkiyet ferdi şekliyle hırsızlık olduğu gibi, cemaatçi şekliyle de hırsızlıktır. Üstelik kapitalizm de ferdi mülkiyete inhisar etmez. Komünizmin kendi çapında bir kapitalizmi vardır. Hattâ komünist kapitalizm burjuva kapitalizminden daha ezici, daha istismarcıdır. Komünizmi temellendiren (communauté) prensibi bir sefalet prensibidir. Kommünizm içtimâî bir din mahiyetine girince, bu prensibi dolayısıyla, aynı zamanda bir sefalet dini haline gelmiş olur. Sosyal adalet mefhumu bu istismarcılık şekillerinin biriyle olmadığı kadar, ötekiyle de tekeffül edilemez, ve her ikisinin tasallutundan kurtulmak, ve iki hırsızlık mekanizmasının ortasında, insanî değerleri korumağa elverişli olacak veçhile sağlanmak lâzımdır. Proudhon, komünisme maledilmiş sosyalizmin hürriyet, adalet, eşitlik, insanlık fikirlerini hayâsızca kötüye kullandığına dikkati çekmiştir. İçtimâî adaletin karşılıklı saygı prensibiyle haiz olduğu mahiyet ortaklığında direnmiştir. Adalet mefhumu karşılıklı saygı prensibini iktisadî münasebetlere, hizmet mübadelesi ve mütâalim ölçüsüyle tatbik olunmak zaruretini tazammun eder. Adalet fert ve cemiyet plânlarında, başkalarını kendisine eşit şahsiyet ve hak sahibi olarak

tanımak mânâsına gelir. Bu mefhumda, eşitlik ve hürriyet nosyonları korelatiftir. Komünist kapitalizmde ise, burjuva kapitalizminin değerlendirmiş olduğu ferdi hürriyet ve mükellefiyet istiskal edildiği için, adalet gerçek muhtevasından mahrum bırakılmıştır. Nihayet Proudhon liberalism ile burjuva kapitalismi arasında tasarlanan bağılılığın zarurî olmadığını da söylemiştir. Burjuva kapitalizminin benimsediği liberalism, ona göre, bir istismar vasıtası teşkil edegelmiştir. Bu takdirde onu, sanki burjuva kapitalizminin bir imtiyazı imişcesine tevîl ve tahrif edilmeyip istismar vasıtasına çevrilmesi önlenmelidir. Her türlü istismarcılıktan kurtarılmış olan liberalizmin ferdi cephesi hürriyet, içtimaî cephesi istiklâl prensipleriyle tezahür eder. Hürriyet ferdin istiklâli, istiklâl, cemiyetin hürriyetidir. Müsavatsızlığı ferdi açıdan gidermeğe çalışmak yetişmez, cemiyetlerin müsavatsızlığı da ortadan kaldırılmalıdır. Bu yapılmadıkça fertler arasındaki müsavatsızlığın tasfiye edilmesi vârit olmaz. Mütüalism her iki plânda tatbik edilmek gerekir. Hizmetlerin ve hizmetlerle mütenasip saygıların karşılıklı olmasını şart koşan içtimaî adalet kaidesi ancak böyle bir zeminde tatbik olunabilir. Mütüalism, Solwağ'ın (social comptabilism) fikrine dayandırılmış istihsalcilik (productivisme) prensibiyle tefsir olunmuştur. Fakat fikir ve prensipleri nazarı olarak tâyin etmek tatbikatta tesadüf edilecek güçlüklerin kolayca aşılmasını tekeffül etmez. İçtimaî bünyeler umumî ortaklıklar ve benzerlikler dışında bir çok şahsiyet ve tarih nüansları, seviye farklılıklarını ihtiva eylemektedir. Girişilecek tatbikat, aynı cemiyette bile teferruatlı incelemelerle geniş hazırlıklar yapılmasını şart koşar. Proudhon'un uğradığı güçlükler, biran önce aksiyona geçmek kaygısıyla, meseleyi (Mübadele Bankası) kurarak halledebileceğine güvenmesinden doğmuştur. Ziya Gökalp'in mensup olduğu fransız sosyolojisi güçlükleri yenmek üzere geniş bir nazarı çalışma sahası açmış, alınacak müsbet neticelerin tatbikat ile verimlendirilmesini iltizam etmiştir. Ziya Gökalp de, ilmi zihniyet ve metodlara tâbi olarak, Türk cemiyetinin maddî ve mânevî meselelerini çözmeye uğraşmıştır. Milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi bu meselelerin ve onları çözmek mükellefiyetinin müsbet şuurundan başka bir şey değildir. Ziya Gökalp'in hars ve medeniyet ayrılığıyla ifade etmiş olduğu bu içtimaî vâkıa şuru fertler arası plânda hürriyet ve mesuliyet, cemiyetler arası plânda millî istiklâl ve milletler arası işbirliği şuurlarının tesanütlü bütününe tekabül eder. Böyle bir milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresinin iç cephesinde faşizm, dış cephesinde komünizm ile ilgisi yoktur.

Faşizm, İtalya'daki şekliyle, eski Roma emperyalizmini hedefliyen sahte bir idealizm olmuştur. Bu idealizmin sahteliği (idée - fikir) tâbirinin tazammun ettiği vâkıa gerçekliğine aykırılığındadır; ve o yüzden hayal kırıklığı ile sona ermiştir. Faşizmin, alman nasyonal-sosyalizmiyle tecelli eden şekli, Rusya'daki (Sınıf Kını)ne (İrk Kını)ni tekabül ettirmiştir. Kinin prensipleştirilmesindeki ortaklık üçünün mahiyetçe birbirine muadil olduğunu isbat eder. Kin anlaşmazlığa yolaçan tek taraflılığın mahsulüdür. Kin prensibinin hüküm sür-

lanılabilir. Ekonomik liberalism, ondokuzuncu asır süresince hürriyet mefhumül olmakla kalır. Bu formüller kurnazca olduğu kadar, ahmakça da kullanılabilir. Ekonomik liberalism, ondokuzuncu asır yüresince hürriyet mefhumunu istismar etmiştir; hattâ onu, fransız inkılâbının tantana ile ilân etmiş bulunduğu, insan hakları beyannamesini hiçe sayarcasına, içli dışlı soygunculuğa âlet etmiştir. Yirminci asrın rus inkılâbında şahit olduğu marxist sosyalizmin tatbikatı daha korkunç istikamete girmiştir. Formalizm, Orta Çağ skolastiğinin zihniyet çerçevesini söküp atamamış, fert veya cemiyet seviyesinde, ideolojiyi teolojinin yerine geçirmiştir. Böylece (Teoloji - Teokrasi) tesanüdünü kaybetmiş olmanın duyurduğu telâfi ihtiyaca, (İdeoloji - İdeokrasi) tesanüdüne sığınılarak tatmin olunmağa özenilmektedir.

Tannröver'in, imar ve iskân siyasetinde ortaya atmış bulunduğu şikâyet, ortodoks kilisesine yeni bir Bizans imparatorluğu kurmak gayesinde müzaheret etmiş olan eski Meşihat ve Bâb-ı Âli'nin gaflet ve dalâletine, kıyaslanabilecek, idarî formalisme yöneltmiş olmak mevkiindedir. Bu derece açık ve kesin bir gerçeklik şuuru herhangi bir tek taraflılığa elbet iltifat edemez. Tannröver milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresinde iktisat mefhumunu ırk ve din, bunları da iktisat aleyhine telâkki etmemiştir. Belirtmiş olduğumuz durum milliyeti dinle teadül ettiren nazariyenin dile, bizdekinden bambaşka tatbik edilebilir ve hattâ tatbik edilmiş olduğunu göstermiştir. Tannröver, Irkçılığı reddetmek için ırkın, irticaa sed çekmek için dinin, komünizmi muahaze etmek kaygısıyla iktisadî faktörün millî hars mefhumundan tecrit olunmalarını asla teklif etmemiştir. Bütün bu unsur ve müesseseleri cemiyet yapısında ve o yapıyı, içtimaî şahsiyet ölçüsüyle teşahhus ettiren millî hars bünyesinde ayrı ayrı değerlendirmiştir. Gerçi, «her millet bir çok kuvvetlerin asırlar süren ihtilât ve imtizacından hasıl olmuştur ve saf ırk yoktur. Amerika'nın ortasında, Polinezya adalarında bile saf ırk iddiası için bir yer olduğundan çok şüphe» edilebilir. Gerçi «Garpde lisan, dinden mühim bir milliyet unsurudur». İmdi batı medeniyeti istikametinde bir milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi yalnız din tesanüdüyle temellendirilemez. Gerçi tarih şuuru bir milletin zamanda sürekliliğini tekeffül eden bir şahsiyet şuurudur. Fakat o şuur o sürekliliğin istikbale şâmil olmasını engellemeye vardırılmamalıdır. «Eski Yunanlılığın vârisi olduklarını iddia eden bugünkü Yunanlılar Agora'yı geri getiremezler, tüniklerini tekrar giyemezler, güzelliği ahlâk fevkine çıkaramazlar. Bugünkü Yunanlı, medeniyet itibariyle yalnız avrupalıdır. Eski Roma topraklarında yaşayan İtalyanlar, büyük mürebbi ve muhyi (canlandırıcı) Roma medeniyetinden neyi muhafaza ediyorlar? Dinden doğan medeniyetler, hayat ve ihtiyaçtan doğan yeni medeniyet önünde mağlûp olmuş, yıkılmıştır. Türk milletinin köhne mürşitleri, onu daima geriye çekmiş, ona kurtarılmaması mümkün olmayan münderis bir medeniyeti, mihrap olarak göstermiştir. Bugün cihanın her tarafında hâkim ve muzaffer olan garp medeniyeti, Türk Ocaklarının Türk halkına işaret ettiği medeniyettir»³¹.

Türk Ocaklarının savunmuş olduğu milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi hiç bir suret ve bahane ile dinî yahut tarihî formalizm hesabına tahrif ve istismar edilmemelidir. Bunu söylemek tarihin, dinin hattâ ırkın kültür, millî hars mefhumlarında büyük bir ehemmiyet ihtiva etmediğini itiraf etmek değildir. Onların hepsi de millî hayat ve hayatîyet ile mütenasip bir verimliliğe mâlik bulunabilecek kuvvet-fikir unsurlarıdır. Kuvvet-fikirler insanı hayvandan farklılaştıran şuur ve kültür iradesine aittir, o iradenin timsal ve mümessilleridir. Şuur iradesi bir hürriyet iradesi olduğu gibi, kültür iradesi de bir şahsiyet iradesidir. Bir millette bu iradeleri vücuda getiren hayat ve hayatîyet, Ziya Gökalp'in ifadesi gereğince, o milletin, «gıdâ muhit» i mesabesinde olan medeniyeti temsil ederek şahsiyetine maletme kabiliyetiyle sabit olur. Bu muhitten merkeze doğru cereyan eden harekete Türk kültürünün, bir zamanlar fazlasıyla malik olduğunu Osmanlı tarihinde üç büyük müessese tevsik eylemektedir. Filhakika Yeniçeri ve Enderûn ile İstanbul şehri Osmanlı tarihinin bilhassa yükseliş ve gelişme devirlerinde emsalsiz bir türkleştirme ve olgunlaştırma teşkilâtı olmuşlardır. «Yeniçeri ve Enderûn Dünya tarihinin kaydettiği en müthiş iki temsil cihazıdır. Hiç bir millet bunlardan daha kuvvetli bir temsil vasıtası icad etmemiştir. Uzun seneler biz, Yeniçeri Ocağının içine kırk, elli bin devşirme çocuğunu bir ağızda attık. Aradan kısa bir müddet geçtikten sonra terbiye tesirlerini hasıl etti, ve neticede koç boynuzlarına benzeyen eski Osmanlı bıyığı ile, koyu Türk ve koyu müslüman yüzbinlerce delikanlı elde ettik. Bu devşirme çocukları dinin hudutlarını genişletiyor, Türkün tarihî şerefine yeni fasıllar ilâve ediyordu. Enderûn yetiştirmesi vezirlerimizi, Tiryaki Hasan Paşaları, Sokolluları bir defa gözden geçirirsek aralarında nesil itibariyle kaç tane Türke tesadüf ederiz? Fakat bu vezirlerin en halis Türklerden lisan, din, vicdan itibariyle bir farkı var mıydı?». Milletler teker teker birer ırk değildir; bilâkis muhtelif ırkların birbiriyle terkip edildikleri bir kültür potasıdır. O potada çeşitli ırklar, aynı kültürü almak suretiyle, kaynaşp tarihî bir cemiyet tipine dahil olmuşlardır. Bu bakımdan İstanbul, Yeniçeri ve Enderûn adlarıyla andığımız askerî, mülkî «iki büyük temsil mektebi» ne nisbetle, «daha mühim, daha müessir ve daha şâmil bir müessese-miz» olmuştur. İstanbul, asırlarca müddet türkleştirmiştir. «En kudretli zamanlarımızdan başlayarak en felâketli günlerimize gelinceye kadar engin imparatorluğumuzun muhtelif köşelerinden, şöhreti dünyaları tutan yeni payitahtın câzibesine doğru mütemâdi koşan boşnaklar, arnavutlar, gürcüler, çerkesler ve diğerleri birkaç batın zarfında mükemmel bir Türk olmaktan kurtulabildiler mi? Din esasen birdir, lisan birleştirir; büyük bir devlet mefhumu içinde hepsi ve hepsi kısa bir zaman zarfında Türk olup çıkıyorlardı. Bizans imparatorluğu ile Osmanlı imparatorluğu arasında yüzlerce benzerlik noktalandı biri de budur. Bizans dil ve dinle rumlaştırdı; İstanbul dil ve dinle türkleştirmiştir»³².

Bugün aynı temsil ameliyesi bizim dışımızda ve bazan bizim aleyhimize

gözlerimizin önünde «lisanı ingilizce ve mezhebi proteston olan, ve içinde yüzlerce milleti eriten ve amerikalaştıran müthiş bir Amerika milleti» ve onunla amansız bir rekabete girişmiş Rus milleti durmaktadır. Şu halde bir tarihî cemiyette hayat, şuur ve kültür iradelerinin zayıflayıp zayıflamadığını tâyin etmek için muhit ve merkez münasebetini idare eden hareketin istikametine dikkat edilmelidir. Bu hareket muhitten merkeze doğru oldukça kurucu, yapıcı ve geliştiricidir; bilâkis merkezden muhite yöneldikçe dağıtıcı, yıkıcı, bozucu ve bozguncudur. Öyle bir patolojik duruma düşüldü mü, hastaların çok defa hastalıklarını inkâr etmeye yahut meziyet yerine geçirmeye kalkışmalarında olduğu gibi, bozgunculuğa sahte bir kalkınma ve kalkındırıcılık vasfı izafe edenler çıkar; bu iddiaların arkasından en âdi hırslar ve kıskançlıklar pusuya yatılır. Onların zihniyet ve ellerinde milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi, marxismin sınıf kinine muadil bir inhisarcılık ve istismarcılık âleti olmak üzere, ırk kinine, ırkçılık dâvâsına çevrilir. Millet ırk, milliyetçilik ırkçılık ile tâdil ve tahrif edilir!

Böylece Tannöver'in içtimâî bünyemizde esefle teşhis ettiği «merkezden muhite» doğru cereyan eden hareket ne bir uyanma, ne kalkınma alâmetidir; sadece içtimâî tesanüt ve ferdî vicdan sahalarında başlamış çözümlenme ve soysuzlaşma vetiresidir. Bu hareketi mâzur görmek ve göstermek isteyenler, ırkçılığın memleketimizde hıristiyan azınlıklardan sonra müslüman azınlıklar tarafından benimsenmiş olduğunu iddia etmişlerdir. İddia yanlış olmayabilir. Nitekim Türklük sıfatını herhangi bir âcil menfaat kaygısı olmadıkça kabul etmemek için kendilerine Osmanlı demeyi tercih edenler bu durumdadırlar. Ziya Gökalp, Türklük ile Osmanlılığın mahiyet ortaklığını belirten bir manzumesinde öylelerine,

Bana yol gösteren benden olmalı,
Olamaz Türke baş Türküm demiyen,
Osmanlı kalamaz Türkü sevmiyen!

mısralarıyla cevap vermiştir. Türk kültürünün yapıcı iradesini, ona mukavemet eden unsurların çözülme ve dağılma temayüllerine hâkim olacak surette geliştirmek müsbet milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresinin prensibidir. Bu prensip bahis konusu temayüller yüzünden, tarihî mahiyet ve mükellefiyetiyle geliştirilemez. Ondan dolayıdır ki Tannöver, milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresinin dayanağını bu iki mefhumun tesanüt faktörü olarak değerlendirdiği sevgide tasarlamıştır. Genç Ocaklıya «sevdiği kadar asil, sevdiği kadar yapıcı ve yükseltici bir insan» olmak durumunda bulunacağını söyleyerek şöyle devam etmiştir: «Açtığın yol seni ıztırap menbalarına doğru götürüyor. İzbelerinde acısını söylemeğe tenezzül etmeyen bedbaht, fakat mağrur kardeşine şefkat ve teselliyi, iman ve şifayı aşkın nur haline koyduğu parmaklarınıla sen uzatacaksın... Sen birlik için çalışıyorsun... Yeni fâtilh milletler, uzun yollardan gelerek müdafaa mesafelerini aştılar; Anayurdunun hu-

dutlarına gelip yerleştiler, ufacak ada kırıklarına yapışarak sahillerine sokuldular; aziz başın, yastığının üstünde derin uyumasın, daha yolun uzundur, daha çok tırmanacaksın» demiş, âdi hırslara ve kıskançlıklara kapılmayı, onlara karşı mücadele etmeyi tavsiye etmiştir. O tavsiye bugün bir vasiyettir!

Tanrıöver, millî harsin mânevî değerlerini maddî unsurlardan üstün tutmak bahanesiyle ekonomik faktörü hafifsemek şöyle dursun, onun ehemmiyeti üzerinde direnen sosyalist doktrinleri bile ulu orta yadırgamamıştır. Batıdan bazı şeylerin alınıp, bazılarının alınmayabileceğine zahip olanları ikaz ederek, fabrikanın memlekete girmesiyle sosyalist düşüncelerinin ister istemez meydana çıkacağını ihtar etmiştir: «Fabrika geldi, fabrikalar geldi, elli, yüz ve daha fazla, şehirlerimizin üstünde mavi gökleri kapatam dumanlardan müteşekkil ikinci bir gök, siyah bir gök peyda oldu. Fabrikanın içinde alın teriyle çalışın, göz nuru döken amele vardır, onun karşısında sermayedar! Sermayedar ile amele arasında, yani para ile iş arasında kavga başlayacak mı? Başlıyacak! Sosyalist akîdeleri memleketimize girmiş demektir. (Efendim, biz bunu istemeyiz!). Hocam, böyle olmaz; fabrika girdi mi, sosyalist akîdeleri de işe girer. O akîdeler makinenin bünyesine dahildir»³³. Ancak bundan dolayı sosyalismi millî kültür zararına bozgunculuk vasıtası tittihaz etmek, Türk hürriyet ve istiklâlini bu suretle çökertmeğe tevessül edenlerin faaliyetini, kasıtsız (!) veya kasıtlı olarak desteklemek, tecviz edilemez. İktisadî müessese millî harsin bir unsurunu teşkil ettiğine göre, onun aleyhine istismar edilemez ve ettirilmemelidir. Ziya Gökalp meseleyi pek güzel teşhis ve izah ederek: «Vâkıa, demiştir, Türkiye’de büyük sanayi teşekkül ettikten sonra, bizde de sosyalizm mefkûresi doğacaktır. Fakat bu, diğer küçük mefkûreler gibi, millî mefkûrenin bir muavini mevkiinde kalacaktır. Avrupa milletlerinde sosyalizmin, aleddevam kuvvetlenmekle beraber, ekseriyetle muharebe zamanlarında mevkiini millî mefkûreye bıraktığını görüyoruz. Siyasî muharebelerden sarfı nazar, hattâ yalnız iktisadiyat sahasında bile, sınıf mefkûresi millet mefkûresinin bir tâbiidir. Bundan başka dikkatle bakılınca, din, ahlâk, hukuk, siyasiyat, iktisat, ilim, güzel sanatlar gibi bütün içtimaî faaliyetlerin yegâne cevheri lisan olduğu görülür. Bu faaliyetlerin kıymet bulması, lisanın ehemmiyet kesbetmesi demektir. Lisan içtimaî hayatın zemini, mâneviyatın nesci, harsin ve medeniyetin temelidir. O halde —hangi zümreye ve hangi faaliyete ait olursa olsun— istikbaldeki bütün içtimaî cereyanlar —gerek doğrudan doğruya ve gerek dolayısıyla— daima lisanî zümreyi tekâsüs ettirecek ve her buhrandan mutlaka —daha ziyade ve daha kuvvetli bir surette— milliyet mefkûresi feveran edecektir»³⁴.

Gökalp bu sözleriyle, kendisinden sonra cereyan edecek hâdiselerin, müsbet olduğu kadar menfi, cephelelerini işaret etmiş gibidir. Filhakika milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi Atatürk’ün gerçekleştirmiş olduğu inkılâp-larla, devlet çapında büyük bir değer kazanmıştır. Fakat bu müsbet gelişme-

nin yanı sıra, Atatürk'ün dil ve tarih inkılablarını tersine çevrilmek tehlikesine uğratabilecek taşkınlık ve sakarlıklar da belirmiştir. Öteden beri türkçeleştirme cereyanı suretinde tezahür eden faaliyetleri yozlaştırmak istidadındaki ifrat ve tefritlere sapılmıştır. Bugün özleştirmecilik dâvâsı altında o ifrat ve tefritler daha kararlı bir istikamet arz etmektedir. Haddi zatında bu dâvâ Gökalp'in mücadele etmiş olduğu tasfiyecilik obsesyonuna bağlıdır. Oysa ki, yukarıda da kaydetmiş olduğumuz veçhile, bu obsesyon kültür anlayışının kavmiyetçi medeniyet telâkkisine râci olduktan başka, iktisadî materyalizm ile mâlûldür. Yusuf Akçora'da teşhis ettiğimiz bu keyfiyet, dil radikalizminin ırk radikalizmi ile mahiyet ortaklığından, marxist tarih materyalizmi hesabına faydalanılmıştır. Rahmetli Yusuf Akçora, Sadri Maksudi Arsal ve arkadaşlarının Türk dilini en eski kökleriyle besleyip geliştirmek teşebbüsü, tatbikatta çıkmaza sapıp yakıştırma ve uydurmacılığa vardıkça marxist bozgunculuğa yaramıştır. İlmî objektiflik iddiası en gülünç indilik ve keyfiliklere malolunmuştur. Bu suretle eski divan edebiyatı ve medrese jargonuna rahmet okutabilecek yeni bir argoculuk alıp yürümüştür. Bu düşünce disiplinsizliğinin Türkiye sınırları içinde, başlattığı mânevî bünye çözümlüğü, lûgat, terim, mefhum, mânâ, anlam (meâl) anarşisine sürüklendikçe, Türk dilinin lehçelerine ayrı alfabeler tahsis, onları birbirine yabancı edebiyatlara sevkederek, müstakil diller şekline sokmayı ve o sayede Türk kültürünü parçalamayı hedefliyen Sovyet politikacılığına uygun düşmüştür. Falih Rıfkı Atay'ın, Sovyetler Birliği Asyası'nı incelemiş bir tarafsız fransız yazarına ait müşahadelere dayandırmış olduğu vâkıa şudur ki: «Kızıl Rusya Türk adını kaldırmıştır. Som Türklük ülkelerini ayrı cumhuriyetlere bölerek her birinin halkına başka bir toplum sanılışı vermiştir. Her lehçeyi bir dile çevirerek Türkleri birbiriyle anlaşmaz kılmak istemiştir. Figaro yazarının söylediğine göre bu lehçeleri dilleştiren yazı önce lâtin alfabesiydi, fakat biz Türklerin (Türkiye Türklerinin) yazısı da aynı olduğu için, (daha doğrusu aynı olunca), ileride bir dil birliği çabasını önlemek üzere sonradan bu alfabeyi de rusçanın Cyrille alfabesiyle değiştirmiştir. Her Türk, rusça öğrenmek zorunda olduğu, her işde rusça yürüdüğü için, öz dil gitgide faydasız kalmak üzeredir. Fakat asıl önemlisi Türk ülkelerine akın akın durmaksızın yabancı göçleri yapılmasıdır. Volga almanları, ermeniler ve hele slav seli daha şimdiden bazı Türk cumhuriyetlerinde yerli halkın yüzde ellisini bulmuştur. Bu göçmenler için yüzbinlerce rahat evler yapılmış, türlü endüstri ve tarım kolları hepsine geçim ve üreme sağlamıştır. Bir örnek olarak verilen Kazakistan'da, göç akanlarıyla, bugün 12.000.000 nüfusun ancak 2.500.000 i yerli kaldığına göre, Türk ülkelerinin pek yakın gelecekte ne olacakları kolayca kestirilebilir»⁸⁵!!!

Böylece dil tasfiyeciliğinin, dönüp dolaşıp ne ile ve nasıl, birlikte yaşama (symbiose) durumuna sürüklenmiş olduğu tahmin edilebilir. Oysa ki Akçora'nın felsefî idealizme üstünlüğüne güvendiği ekonomik materyalizm aşınmıştır. Bizde müsbet zihniyet meraklısı geçinenlere cazip görünen mekanik

materyalizm ise sadece diyalektik materyalizmin bir sıçrama tahtasına dönmüştür. Diyalektik materyalizm arkasında bıraktığı onsekiz ve ondokuzuncu asır materyalizmlerini maddenin dinamik telâkkisine intibak ettirmek cehindedir. Ancak duruma nüfuz edememiş olanların seviye geriliğini ideolojik ve politik menfaatlerine istismar ettirmek gayretiyledir ki onlara, gerektikçe kur yapmaktadır. Dilin bir saat gibi sökülüp takılarak tamir olunabileceği zehabı mekanik materyalizme râcîdir. Bu zehapta olanlar, indî iddialarını, dinamik mahiyetine nüfuz edemedikleri tekâmüle maletmektedirler. Bunun neticesi, dil ve kültürü baltalamak olmuştur. Türk dili, mirasyedi çılgınlığı ile altüst edilmiştir. Tanrıöver'in vaktiyle ilân etmiş olduğu hakikat burada hatırlanmak doğru olur. O hakikat de şudur: «Milliyetimiz her şeyden fazla dilimizin içindedir. Dilimiz cetlerin bize miras bıraktığı en büyük servet, en büyük vefadır. Çok kısa bir müddet zarfında şamanilikten buda mezhebine, buda mezhebinden nasturî hıristiyanlığına, nasturî hıristiyanlığından müslümanlığa geçtiğimiz oldu. Fakat, dilimizi bir defa değiştirmedik. Din değiştikçe milliyet dil içine sığmıyor ve onun kelimelerinde mahfuz kalarak yaşamakta devam ediyordu. Biz dilimizin kelimeleri içinde millî tarihimizin en eski seslerini duyuyoruz. Yavrularımızın hâfızalarına Türkçe kelimeler birer birer nakşoldukça, onların ruhuna binlerce seneden beri cetlerin tecrübelerinden, felâketlerinden, zaferlerinden, hayat felsefelerinden süzülüp gelen bir hulasa, damla damla akmış oluyor. Deniz kıyılarında, sedef kabuklarının kovduğu içinden gelen uğultuyu dinlemişsinizdir. Şair der ki: (Bu sadef kabuklarında duyduğumuz gürültüler, denizin geçmiş fırtınalarına ait hâtıralardır)! Kelimeler bu sedef kabuklarına benzer, içlerinde uğultular vardır. Duyduğumuz uğultular, babaların, cetlerin uğultusu, onların nefesleridir. Kelimelerde onların ruhu yaşıyor. Onlar bize verdikleri lisanla, bizim içimize giriyor, nesilden nesile intikal ediyorlar»³⁶!!!

Tanrıöver'in şehadet etmiş olduğu bu vakıa, dilin dinamik bünyesinde teşhis etmeğe mecbur olduğumuz bir kültür sürekliliği vâkiasıdır. Dilin tarihî sürekliliğini, zaman ve mekândaki bütünlüğünü tehdit eden basiretsizlikler, lafta kalmış iyiniyetliliğe bağışlanamaz. Zira, bir anglo-sakson atalar sözünde denildiği gibi, «cehenneme giden yolların kaldırımları iyi niyet taşlarıyla döşelidir». Hâdiseler, Proudhon'un, ilmi sosyalizm tâbiriyle maskelenerek revaçlandırılmış komünisme ve onun resmî mümessili durumundaki Marx'a ve marxistlere yönelttiği tenkitlere hak kazandırmıştır. Proudhon, Marx'dan çok daha fazla işçi hayat ve şartlarına tâbi bir fransız vatandaşı sıfatıyla, memleketinin dil ve kültür değerlerini kavramış ve savunmuştur. Bunların iktisadî bir alt bünye üstünde çiçeklenmiş ve o alt bünyeye bağlı olarak değişmesi mukadder görüntülerden ibaret olduğunu kabul etmemiştir. Bu bakımdan 1914 harbinin başlangıcında fransız burjuva kapitalizminin öldürttüğü Jean Jaurès de hatırlanabilir. Jaurès'in savunduğu insanîyetçi fikirler, o sıralarda, Türk aydın efkâmı umumiyesini çok mütehassis etmiştir. İtti-

hat ve Terakki Partisinin şöhretli hatibi Ömer Nâci onu kendisine örnek almakla öğrenmiştir. Bir aralık batı kapitalizminin, Almanya'ya karşı Rus ittifakını sağlamak gayretiyle Osmanlı imparatorluğu aleyhine muvazaaya girişmiş olduğu öğrenilince, Jaurès'i ziyaret etmek üzere Tannöver'in katıldığı bir küçük heyet Paris'e gönderilmiştir. Bu hâdise Tannöver'in, Türk dâvası zemininde milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresine dair kavrayış ve davranışıyle Jaurès'in idealist sosyalizmini karşılaştırmasına vesile olmuştur. Böyle bir karşılaştırma şimdi, Tannöver'in ufûlü dolayısıyla, Jaurès sonrası sosyalisme de bir göz atılarak, tekrarlanabilir.

Filhakika Rus ihtilâli ikinci enternasyonalı yıkararak üçüncü enternasyonalin kurulmasına yol açmıştır. Üçüncü enternasyonalin karakteristiği tedricî reformlara muhalefet ederek sert ihtilâl usullerini revaçlandırması, mülk sahiplerinin topyekûn soyulmasına ve proletarya diktatörlüğüne taraftar olmasıdır. Jaurès böyle bir radikalisme aslâ muvafakat etmemiştir. Jaurès'in eserleri, hitabeleri ile (L'Histoire de la Revolution = İnkılâp Tarihi) ve (Les Etudes Socialistes = Sosyalist Etüdüleri) adlı kitaplardır. Bunlardan sonuncusu onun Marx ve marxizm ile münasebetini aydınlatmak hususunda bilhassa ehemmiyetlidir. Jaurès, Etüdülerinin giriş bölümünde metod meselesini incelediğinde, Marx'ı tenkid etmiştir. Ona göre, Marx (Komünist Beyanamesi)nde sosyalizmin, 1789 ve 1830 ihtilâllerinde olduğu gibi, sürpriz yaratacağına inanmakla ağır bir hatâyâ düşmüştür. Jaurès, böyle bir vak'anın muhakkak olduğu zaman bile, istenilen değişiklikleri getireceğine güvenmemektedir. Onun kanaatinde tam inkılâp ancak tedricî ve o nisbette emniyetli reformlarla başarılabılır. Marx ve Engels tahminlerinde aldanmışlardır. Engels 1845'de İngiliz işçilerinin, o zamanki durumlarından dolayı, tarihte misli kaydedilemeyecek kanlı bir ihtilâle başvuracaklarını iddia etmiştir. Bu iddia boşa çıkmıştır. Marx hatâlarını anladıkça hükümlerini değiştirmiştir. 1850'de birinci enternasyonalin merkez üyeliğinden çekilirken serdetmiş olduğu muahazeler bu durumuna misal olabilir. Marx yoldaşlarına (Proletarya) kelimesini mukaddes bir varlık mefhumuna çevirmekle, demokratların (halk) sözünde tutmuş oldukları istikamete girdiklerini ihtar etmiştir. Mefhumların bu tarzda telâkki olunması, samimiyetle iltizam edildikçe, müsbet düşünüşe aykırı, romantik, hissi bir davranıştır. Fakat bile bile, vâkıalara uygun olmadığı kabul edilerek yapıldığı takdirde, sosyalizmi ilmîlik vasfından uzaklaştırır. Jaurès de, sosyalist inkılâpçılığının ciddiyet ve meşruiyetini korumak üzere, aynı noktaya parmak basmıştır. Müstakbel cemiyetin aktüel cemiyetten çıkmak mecburiyetinde olduğuna dikkati çekmiştir. Cemiyetin istikbalde ne olabileceğini ancak haldeki hazırlıkları tâyin eder. Bu hazırlıklar nazarı iddialarla sınıf düşmanlığına inhisar ettirilemez. Gerçek hazırlık reform tedbirlerinden başka bir şey olamaz. Bu mânâda esaslı hazırlığa tevessül edilmeksizin hiçbir inkılâp gerçekleştirilemez. Bozgunculuk hiçbir ciddî inkılâbın usûlü olmamıştır. Bozmak, devirmek için elverişli olabilir. Fakat devirmek, müsbet zihni-

yeti tekeffül eden kurucu usullerle teşhiz edilmedikçe, hiçbir yaratıcılık tazammun edemez. Esas ulu orta dağıtmak ve yıkmak değil, eskisinden iyisini meydana çıkarabilmektir. Eskisini devirip, ona rahmet okutacak bir duruma yönelmek ihtilâl ölçüsünde bir yenilik teşkil eyleyebilirse de inkılâp yerine geçirilemez. Jaurès Liebknecht'i zikretmekten hoşlanmıştı. Liebknecht küçük burjuvalarla köylüleri kazanmak lüzumunu savunmuş olan bir alman sosyalistidir. Sosyalizmin dar bir işçilik şuuruna hapsedilmesini reddetmiştir. Jaurès de sosyalizmin sınıf partisi olmaktan fazla bir mânâda anlaşmasını tavsiye etmiştir. Bütün yüksek ruhların, asıl vicdanların, bütün küçük burjuva ve köylülerin, hiçbir tiksinti ve korkuya kapılmaksızın, sosyalismi benimsemelerine medâr olabilecek insanî tesanüt prensibine değer biçilmesini istemiştir. Böylece Jaurès sert ihtilâl dâvası kadar, sınıf şuurunun aşılma zaruretine hükmetmiştir.

Jaurès'in, 1917 ihtilâline şahit olmadığı öne sürülerek, bu fikirlerinde eskimiş sayılması gerektiğinden bahsedilebilir. Fakat mesele formel bir zaman aşımına irca edilebilir olmaktan ziyade, bu tenkitlerin hâdiselerle münasebetini tâyin etmek meselesidir. Rus ihtilâli kendisine bağlanan ümitleri boş çıkarmıştır. Çok kan dökülmüş, daha ilk hamlede sekiz milyon insan açlıktan ölmüş, daha sonra çarlık rejiminin polis teşkilâtına, Sibiryaya zıندانlarına hasret çektiyecek derecede amansız bir terör rejimi uğruna kurulan toplama kamplarıyla, kitle halinde idamlar, daha doğrusu katliamlarla kırk milyon insan imha olunmuş, bütün bu korkunç fedakârlıklara rağmen komünist reformuna erişilememiştir. Üstelik hedeflenen inkılâp, ticaret ve sanayi sahasında, tersine dönmüştür. NEP adıyla anılan iktisadî siyaset, Zagorsky'nin (Sovyetler Cumhuriyeti ve Kapitalizmin Yeniden Doğuşu) kitabında açıklanmış olduğu gibi, evvelce reddedilenlerin geri getirilmesine yolaçmıştır. Şu halde, Jaurès'in 1917 ihtilâline şahit olduktan sonra, hükümlerini tâdil edeceği temin olunamaz. Jaurès için tarihî ve içtimâî tekâmülün ekonomik faktörle tek başına temellendirilmesi imkânsızdır. Bu tekâmül o faktörün yanı sıra diğer içtimâî müesseselerin faaliyet ortaklığına tâbidir. içtimâî inkılâp maddî ve mânevî kuvvetlerin işbirliği sayesinde başlanabilir. Bu işbirliğinde mânevî kuvvetler maddî ve iktisadî kuvvetlerin yöneltmesi bakımından yüksek bir şuur ve ahlâk iradesi tazammun edebilmelidir. Tek kelime ile Jaurès'in temsil etmiş olduğu sosyalizm, Marx'ın tarihî materyalizmine tatbik olunabilmek şöyle dursun, onun karşısında bir tarihî idealizm hüviyetine sahiptir.

Diyalektik materyalizmin arzettiği gelişmeler, itiraf edilsin veya edilmesin, bu istikametın tutulmak mecburiyetine delâlet eden bir takım değişiklikler ihtiva etmektedir. Plehanof 1940'da İngilizce yayınlanmış olan (Tarihî Maddeciliğe Dair bir Deneme) adlı kitabında, Engels'in, Starkenberg'e 1896 tarihinde yazmış olduğu, mektubuna dayanarak, içtimâî müesseselerin karşılıklı aksiyon paylarını teyid etmiştir. Engels mektubunda hukukî, felsefî, estetik, edebî değişikliklerin ekonomik faktöre tâbi olmakla beraber,

kendi paylarına ekonomik müesseselere ve topyekûn ekonomik faktöre tesir ettiğini tasdik eylemiştir. Böyle bir tasdik, ekonomik faktörün mutlak hâkimiyeti iddiasından feragat edilmiş olduğu şeklinde anlaşılmadıkça, tam bir tutarsızlıktır, ve öyle bir tutarsızlık istihsal kuvvetlerinin ne mânâda temel sayılabileceğini muamma haline getirir. Buharin çıkmazdan kurtulmak için ekonomik faktörün statik değil, dinamik üstünlük ifade ettiğini iddia etmiştir. Bu kaçamaklı tefsir, tutarlı bir izah olmaktan ziyade, güçlüğe yer değiştirtiren bir tevildir. Evvelce iktisadî faktör dışındaki kuvvetleri onun passif değişkenleri farz etmenin isabetsizliğinden doğmuş tutarsızlık, ekonomik faktöre ötekilerden üstün tanınmasına elverişli bir dinamik fazilet izafe olunarak örtbas edilmeğe özenilmiştir. Bu dinamik üstünlük vasfının orta çağ skolastiğinde uzun müddet izah gösterisi olarak kullanılmış formel tâbirlerden farkı yoktur. Afyonun uyuşturma ve uyutma tesirini, (uyutuculuk hassasına) malik olduğu söylenerek ne derece ciddî bir izah ortaya konulabilirse, ekonomik faktöre dinamik üstünlük izafe etmek gayreti de o kadar ehemmiyetli olabilir! Zaten işin amelî cephesiyle meşgul olanlar ekonomik determinisme asılıp kalmaktan vazgeçmişlerdir. Lenin 1899'da Rus işçilerinin durumuna dair yazmış olduğu eserinde ekonomik faktörden fazla psikolojik faktörlerden faydalanılmak lüzumunu savunmuştur. Bu psikolojik faktörler hesabına, Davit Kautsky, Scheidemann, Bernstein, Legien, Hilferding ve başka alman marxistleri ahlâkî prensiplere ilgilenince, Lenin onları ihtilâle ihanet eylemekle suçlandırmıştır. Lenin'e göre ilmî şartların yeterli olup olmamasına aldırış edilmiyerek siyasî fırsatlar istismar edilmelidir. Marxizmin böyle bir kavrayış ve davranışla tâdil edilmesi ona atfolunan ilmî sosyalizm vasfının da tasfiye edilmiş bulunduğunu tevsik eder. Stalin'in, Leninizm'i proletarya diktatörlüğünün nazariyesi ve taktiği sûretinde tarif etmesi doğrudur. Leninizm, çağdaş marxizm'in en tipik örneği sıfatıyla, nazariyeyi harp taktiğine, ilmi siyasetin âlet ve maskesine çevirmiş olan yeni bir makyavelismdir. Sosyalismi, pangermanizm menfaatine, Ahd-i Âtik zihniyetiyle Lenin stratejisinin kaynaştırılmış olduğu zeminde, istismar eden Hitler bolşevik örneğini izlemekten başka bir şey yapmamıştır!

Fakat, Kautsky ve benzerlerinin muhafaza etmiş oldukları ahlâk kaygısına da bakılarak takdir edilebileceği vechile, Batının ortaçağ zihniyet ve gelenekleri yanında modern kültür değerlerine bağlı bir cephesi daha vardır. Proudhon ve Jaurès'de şahit olduğumuz yüksek insanîyet ve şahsiyet şuuru, hürriyet kaygısı, hakikat sevgisi ve hak saygısı bu cephenin karakteristiğidir. Yalnız ferdî veya içtimâî kavrayış ve davranışın bu karakteristik ile ortaklığı haiz olabilmesi için, düşünce ve gerçeklik münasebetinin her türlü formalismden kurtarılarak, fikir ve mefkûre tesanüdüne intibak ettirilmesi şarttır. Milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi de ancak bu tesanüde sahip ve tercüman olduğu nisbette ve müddetçe verimli olabilir. Düşünmenin zihnî çağnışından, fikrin düşünceden farkı anlaşılmamakta devam ettikçe, fikir

ve mefkûre tesanüdünü ne kavramağa, ne aramağa, ne de sağlamağa tevessül olunabilir. Böyle bir durumda arkaya atıldığı sanılan ortaçağ skolastiğinin modern kılığa sokularak revaçlandırılmasından daha tabii, hattâ daha zarurî bir şey yoktur. Tek fark, teolojik formalizmin yerine ideolojik formalizmin geçirilmiş olmasından ibarettir. Bu mefhum hokkabazlığında, fıkıhçı formalismi modern hukuka maleden sathîlik ve basitçiliğin mesuliyet payı geniş-tir. O yüzden hilei-şer'iyeciliğin sadece kalıbı değiştirilebilmiş, fakat ruhu tasfiye edilememiştir. Buna vaktiyle (Yangeldism) adı verilmiş olan şark pişkinliği ve eyyam reisliği, kısa vadeli menfaatler uğruna müzaheret ettikçe, olup bitenler kadar, oldu bittileri de görmezlikten gelmekte sahte veکار bilgelik tasarlanmıştır. Yalnız Hamdullah Suphi Tanrıöver gibi insanlardır ki, sosyalizm adına millî kültürü ve devlet istiklâlini tehlikeye sokan gaflet ve dalâletlere dikkati çekmek üzere seslerini yükseltmişlerdir. Yıllarca evvel ilân edilmiştir ki: «İzmir'imizin sokaklarında bolşevik akidesi taşıyan adamlar geziyor; mahkeme salonlarında bolşevik dâvâları görülüyor, anasız babasız yahut sadece fakir Türk çocuklarını Moskova mekteplerinde yetiştirip topraklarımıza bolşevik misyoneri olarak gönderiyorlar. Karadeniz seferini yapan vapurlar, limanlarımızla denizlerin ötesindeki bolşevik merkezlerini temas halinde tutmaktadırlar. Memleketimizin her tarafında, gazetede, mecmuada, mektepte, fabrikada bolşevik akîdelerinin akislerini ve tesirlerini görüyoruz». Rahmetli Tanrıöver bu uyarısını bir kat daha teyit etmek üzere mânevî istilâların askerî istilâlara zemin hazırladığını ihtar etmiştir, ve ondan çok daha tarihî bir şahadet, kesin bir siyasî vesika, daima hatırdâ tutulması gereken bir ders teşkil edecek veçhile, Atatürk, Sivas Kongresi ve Birinci Büyük Millet Meclisi devrelerinde başvurulmuş ideolojik spekülâsyonlara, oynanmış oyunlara dikkatimizi çekmiştir. İnkılâpları soysuzlaştıran tehlike parlak kelimelerin, şişkin cümlelerin gerçeklik yerine konulmasıdır. İkinci meşrutiyet inkılâbını, Tanrıöver'in Türk ruhunda teşhis etmiş olduğu ihtiras ve kıskançlık yarasına paralel olan bu gaflet ve dalâlet, riya ve hıyanet zehirlemiştir. Akçora'nın (1328 Seferi) başlıklı yazısında belirttiği gibi: «Asırlarca devam eden uyku muza, üç dört senelik Meşrutiyet vak'aları yeni bir münevvim (uyutucu) olmuştur. Meydanlarda başıboş bağırıp çağırarak, evrakı matbûa üstünde serbestçe birbirimize söğüp sayabilince, artık Osmanlı imparatorluğu bütün kaza ve belâlalardan kurtuldu zannına kapılmıştık... Lüzum görüldükçe, hattâ bazan lüzum görülmeden bile, inkılâp sayesinde Makedonya'nın, yalnız Makedonya'da değil, bütün Rumeli'nin müebbeden kurtulduğunu söyleyip duruyorduk. Hiç düşünmüyorduk, düşünmüyorduk ki tarihin cereyanına kof nutuklar, câli (yapmacıklı) nümâyişler sed olamaz. Üzerine nikel paralarda gördüğümüz gibi iyi düstûrlar yazılmış, natûk nâzırlarımızın hitabelerinden işittiğimiz gibi hoş manzaralar resmolunmuş bir perde nazanımıza engel olmuştur. İçimizden bir çıkıp da o perdenin bir ucunu kaldırarak ötesindeki vak'a hakikatlerini gösterememiştir. Fakat harbin sert eli o

perdeyi birden bire yırtınca arkasından hakikatin kanlı ve merhametsiz çehresi meydana çıkıvermiştir. Şimdi artık inşaallah öğrenmişizdir ki vehimle, hayalle, lâfla, mevcut ve hakikî kuvvetlere istinat etmeyen heveslerle, emirlerle iş görmek, hele bir neticeye ulaşmak kabil değildir. Muhitin şartlarına uymayan maksatlar gerçekleşmemeğe mahkûmdur. Binlerce seneden beri kelimelerin mucizelerine inanmış Şarkta bile, bugün düsturların büyüleyici kudreti kalmamıştır. (Açıl Sezam!) denilmekle artık hiç bir kapı açılmıyor»³⁷!!!

İşte Ziya Gökalp'in ilmî ve felsefî temeller üstünde bünyelendirmiş olduğu milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi bu ağır felâketin dâvet ettiği madî ve mânevî çöküntüye yaptığı tepkiyle 1913-1918 gibi beş yıllık kısa bir devrede dünya tarihine istikamet değiştirten bir kalkınmayı hazırlamıştır. Fakat kalkınmalar, ferdî yahut içtimaî olsun, ancak devamlı bir murakabe ile hayatî gerilim seviyesinde tutulabilir. Nitekim Ziya Gökalp'in ve onunla beraber bazı ilim ve askerlik değerlerimizin Malta'ya sürülmesi, rahmetli Ahmet Haşim'in ifadesiyle «hazin çehreler»in matbûatta «maskara sanatına rağbet» etmesini kolaylaştırmıştır. Haşim, «bizde, demiştir, şimdi siyaset, sulh, harp, ilim ve edep meseleleri ehlerinden tahliye edilmiş birer boş sahadır, ve kalem nekreleri, orada gâh âlim, gâh münekkit, gâh siyasî kılığında rahatça merkezlerini koşturur. Şüphe yok ki (nekre) de bir yeni insan nümunesi değildir. Fakat yeni olan nekreden ve maskaradan başka mütefekkeri, mürşidi ve rehberi kalmayan memlektir»³⁸!!!

*
**

Rahmetli Tannöver'in hayatiyle devri arasındaki münasebet, her şeyden önce bir bütünleşme ve bütünleştirme cehdine dayanır. Bir devrin bütünlüğü kendi hususî şartlarıyla taayyün etmiş olsa bile, bu şartların başında, onlara faal surette tâbi bulunanların mânâlandırma ve o mânâları gerçekleştirme cehdi ehemmiyetli bir mevki arzeder. Hayat şuuru mânâlandırma cehdinin şuurundan başka bir şey değildir. Tarih şuuru da bu cehitlerle ortaklaşmanın meydana getirdiği süreklilik şuurudur.

Hamdullah Suphi Tannöver'de hayat ve tarih şuurunun en kuvvetli mümessiline tesadüf ediyoruz. Tannöver, devrini yaşadığı kadar, kavrayıp ifade etmekteki üstün kabiliyetiyle bu şuurunu teşahhus ettirmiştir. Onda milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi bilhassa böyle bir mahiyet ve mâna tazammun eder. Tannöver'de fikir ve mefkûre daima bir bütün olarak kalmıştır. Fakat onda bu bütün asla statik bir şekle girmemiş, her veçhile hayatın dinamisini benimsemiştir. Tannöver birinci kitabına koymuş olduğu (Dağ Yolu) adıyla, temsil ettiği tekâmül cehdine işaret ederek «çetin bir dağ yolunda senelerdir yürüyoruz.» demiş ve şöyle devam etmiştir: «Hareket noktasından uzaklaştıkça, ufuk genişliyor ve rüzgâr artıyor. Eski mâbet, eski ümit açığıda, ovalarda kaldı. Kenarında dolaştığımız uçurumların dibinden mazinin lâfzı ve şekli kaybolan şikâyet ve itiraz uğultuları geliyor»!

Bu şikâyet ve itirazlar zamanımızda dinmiş sayılamaz. Sağlı sollu cephe-lerde serdolanmış iddiaların bir kısmı onu milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresinde din unsuruna, islâm bakımından yeterince hak tanımamakla muahaze ederken, bir kısmı, tam tersine gericiliğe tâviz kabul etmekle suçlandırmağa varmıştır.

Bu iddialar Hamdullah Suphi Tanrıöver'in, bahis konusu ettiğimiz hayat ve tarih şuurunda klütür ve din tesanüdünü kavramamış olmaktan doğmuştur, ve müsbet zihniyet seviyesinde hiç bir inhisarcılığın tecviz olunamayacağı hakikatine nüfuz edilmiş bulunulmadığına delâlet eder. Oysa ki Tanrıöver zıt uçları, çelişkiye sürüklenmeksizin, bir araya toplayarak uzlaştırmaya gayret etmiştir. Bu, onun fikirle mefkûre arasında gözden kaçırılmamasını tavsiye ettiği bağlantıya râci bir zarurettir. Ona göre milliyet fikri ancak gerçeklik sezgisiyle mücehhez olduğu nisbette mefkûreleşebilir. Milliyetçilik mefkûresi de fikrin gerçeklere tekâbül ettiği nisbette temellendirilebilir. Hakikatlere aykırı fikir, hak özleyişine yabancı mefkûre olamaz Türk milliyetçiliği her türlü samimiyetsizliği reddeder. Kendimizi veya başkalarını aldatmağa mal olabilecek davranışların milliyetçilikle münasebeti yoktur. Milliyetçilik, fikir ve mefkûre tesanüdü zemininde gerçekçi tarih şuuruyla yaratıcı hayat iradesinin işbirliğidir. Ondandır ki Tanrıöver vakıaları açıklamaktan çekinmemiştir. Türk tarihinin en korkunç yarası olmak üzere teşhis ettiği ihtiras ve kıskançlığa ne kadar pervasızca dikkati çekmiş ise, bu zaafı yenmenin çaresini o derece imanla tesbit eylemiştir.

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in ufûliyle kapanmağa yüz tutmuş büyük bir devrin seçkin bir şahsiyetinden mahrum kalmış oluyoruz. Fakat bu şahsiyetin en belirli vasfı olan klütür adamlığı mülâhaza edilince, ufûlüne maddî değışiklik olmaktan fazla ehemmiyet verilmeyebileceğine güvenerek avunuyoruz. Maddî değışiklikler tabiatın bir zarûretidir. Ancak tabiat sahasında bile bu değışikliklerin gerisinde yıpranmayan bir enerjinin, varlığını devam ettirdiğine hükmlenmiştir. Klütür insanın maddî tabiat üstünde, ikinci bir tabiat sıfatıyla, elde etmiş olduğu en yüksek başarıdır. Bu suretle tabii değışikliklerin gerisinde maddî enerjinin korunduğunu tazammun eden fizik prensibinin yanı sıra, mânevî enerjiye tekabül eden klütür değerlerinin kaybolmadığına belbağlıyabiliyoruz. Tanrıöver, Dumlupınar Meydan Muharebesinin birinci yıldönümünde maddî tabiatın unutkanlığına işaret ederken onu klütür değerleriyle telâfi etmenin yolunu da belirtmiştir. Bu bakımdan onun fânî ömrü boyunca temsil etmiş olduğu millî hayat ve klütürle teması asla kesilmeyecektir; aziz hâtırası şanlı devir ve neslinin vefalı gönüllerde uyanırdığı şükran duygularıyla beslenerek daima tazelenecektir.

Notlar :

- (1) Yahya Kemâl (Beyatlı): Şahsî hatıralar, Türk Yurdu, Yıl XIV, Sayı : 3 Ekim, 1924.
- (2) Yahya Kemâl (Beyatlı): Aynı makale.

- (3) Akdes Nîmet Kurat: Rusya Tarihi, s. 417-418 Ankara 1948.
- (4) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Güne Bakan, s. 93, Ankara 1929.
- (5) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Dağ Yolu, s. 255, Ankara, 1928, (eski harflerle).
- (6) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Aynı eser, s. 256.
- (7) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Güne Bakan s. 171.
- (8) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Dağ Yolu s. 240
- (9) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Dağ Yolu s. 237.
- (10) Gazi M. Kemâl Atatürk: Nutuk, C. II, s. 502.
- (11) Yusuf Akçora: Gökalp Ziya Bey hakkında hatıra ve mülahazalar, Türk Yurdu XIV. Yıl, s. 3.
- (12) Mehmet Emin Erişgil: Bir Fikir Adamının Romanı, s. 117., İnkılâp Kitapevi, 1951.
- (13) Yahya Kemâl (Beyatlı): Türk Yurdu, aynı makale.
- (14) Yahya Kemâl (Beyatlı): Türk Yurdu, aynı makale.
- (15) Ziya Gökalp: Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak, s. 22, Yeni Matbaa. Ankara, 1960.
- (16) Fuat Köprülü: Tefvik Fikret ve Ahlâkı, s. 17.
- (17) Ziya Gökalp: Tefvik Fikret ve Rönesans, Muallim Mecmuası.
- (18) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Güne Bakan, s. 70.
- (19) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Dağ Yolu, s. 194
- (20) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Dağ Yolu, s. 67.
- (21) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Dağ Yolu, s. 204.
- (22) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Güne Bakan, s. 185.
- (23) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Güne Bakan, s. 184.
- (24) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Güne Bakan, s. 192.
- (25) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Dağ Yolu, s. 195.
- (26) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Dağ Yolu, s. 183.
- (27) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Dağ Yolu, s. 210.
- (28) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Dağ Yolu, s., 7.
- (29) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Dağ Yolu, s. 112.
- (30) Necip Asım: Atalar Sözü ve Osmanlı Tarihi, Bilgi Dergisi (eski harflerle) C. II, sayı: 6, Nisan - 1330 (1914).
- (31) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Dağ Yolu, s. 31.
- (32) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Dağ Yolu, s. 193.
- (33) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Dağ Yolu, s. 72.
- (34) Ziya Gökalp: Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak, s. 52. Yeni Matbaa, Ankara, 1960.
- (35) Falih Rıfki Atay: Biten Türklük, Dünya Gazetesi, 10 Ekim 1965.
- (36) Hamdullah Suphi Tanrıöver: Dağ Yolu, s. 202.
- (37) Yusuf Akçora: 1328 Seferi, Türk Yurdu, 1928 (1912) s. 62-63.
- (38) Ahmet Haşım: Şiirde Mâna, Dergah Mecmuası C. I, sayı: 8.

Bu yazıdaki düzeltme :

41. sayfanın 1. satırı: "düğü devir ve çevrelerde hürriyet, eşitlik, adalet, kardeşlik sözleri, umumi"; 3. satırdaki "yüresince", "süresince" olarak düzeltilmelidir.

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER VE İSTİKLÂL MARŞIMIZ

Dr. Fethi Tevetoğlu

Temel fikir ve prensibi «milliyetçilik» olan Millî Mücadele'mizin başarı ile sonuçlanmasında, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi içindeki milliyetçi temsilcilerin büyük hizmet ve rolleri mevcuttur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve oluşunda şerefli hizmet payı bulunan Türk milliyetçilerinden biri de Hamdullah Suphi Bey'dir. Tanrıöver'in yıllarca Türkocaklarında ve yurdun dört bir bucağında verdiği çok tesirli uyarıcı konferansları ve basında yer alan yazıları incelenirse, onun hizmetleri hakkında tam bir fikir ve bilgi edinmek mümkündür. Fakat yalnız T.B.M.M. Tutanak Dergileri'nin taranması dahi, bu milliyetçi ve inkılâpçı insanın parlâmentomuzda yaptığı çalışmalarla Türk Millî Mücadelesi'ndeki yerini meydana koyar.

Bu yazımızda, Hamdullah Suphi Tanrıöver'in, İstiklâl Marşı'mızın yazdırılması ve kabulü yolundaki mühim ve tarihî hizmetlerini, tutanaklardaki kayıtlarla belirtmek istiyoruz.

1 Mart 1337 (1921) salı günü, T.B.M.M. toplantısına Mustafa Kemal Paşa başkanlık etmektedir. Kâtipliklerde Yozgat mebusu Feyyaz Âli ve Kütahya mebusu Cevdet Bey'ler bulunuyorlar. Birinci oturumda Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa, İkinci İçtima senesi açış nutkunu verir. İkinci oturumda kâtiplik makamında Cevdet Beyin yerine Kütahya mebusu Ragıp Bey çıkmıştır. «Karesi mebusu Hasan Basri (Çantay) Beyin, İstiklâl Marşı güftesinin Hamdullah Suphi Bey tarafından Meclis kürsüsünden okunmasına dâir takiri» üzerine görüşmeler şu şekilde başlar :

REİS Pş. — Efendim; iki takrir vardır, arkadaşlardan Basri Beyin Hamdullah Suphi Beyefendinin İstiklâl Marşı'nın kürsüden okunmasına dâir teklifleri var.

MUHİDDİN BAHA B. (Bursa) — Hangi İstiklâl Marşı, Basri Bey söyler mi?

BESİM ATALAY B. (Kütahya) — Daha kabul edilmedi efendim, bir encümen teşekkül edecekti.

HASAN BASRÎ B. (Karesi) — Maarif Vekâletince yedi tanesi intihap edilmiş, bunlardan herhangi birisi okunsun.

REİS PAŞA — Maarif Vekâletince intihap edilmiş olanlardan birisinin kıraatı tensib ediliyor.

MUHÜDDİN BAHA B. (Bursa) — Hamdullah Suphi B., Basri B. hangisini isterlerse okunsunlar.

REİS PAŞA — Efendim, Basri Beyin teklifini kabul buyuranlar lütfen ellerini kaldırsın... Kabul olunmuştur efendim. Hamdullah Suphi Beyefendi buyurun. (Şimdi gelir sesleri).

HAMDULLAH SUBHÎ B. (Antalya) — Arkadaşlar, hatırlarsanız Maarif Vekâleti son mücadelemin ruhunu terennüm edecek bir marş için şairlerimize müracaat etmiştir. Birçok şiirler geldi. Arada yedi tanesi en fazla evsafı haiz olarak görülmüş ve ayrılmıştır.

SALÎH Ef. (Erzurum) — İsimleri nedir?

HAMDULLAH SUBHÎ B. (Antalya) — Ayrıca arzedecektir. Yalnız vekâlet yapmış olduğu tetkikatta fevkalâde kuvvetli bir şiir aramak lüzumunu hissettiği için ben şahsen Mehmed Âkif Beyefendiye müracaat ettim ve kendilerinin de bir şiir yazmalarını rica ettim. Kendileri çok asil bir endişe ile tereddüt gösterdiler. Bilirsiniz ki bu şiirler için bir ikramiye vadedilmiştir. Halbuki bunu kendi isimlerine takrib etmek arzusunda bulunmadıklarını ve bundan çekindiklerini izhar ettiler. Ben şahsen müracaat ettim. Lâzımgelen tedbiri alınız ve icabeden ilânı yapınız dedim. Bu şartla büyük dinî şairimiz bize fevkalâde nefis bir şiir gönderdiler. Diğer altı şiirle beraber nazarı tedkikinize arzedeceğim.

İntihab size âittir. Arkadaşlar reyimi ihsas ediyorum. Beğenmek, takdir etmek hususunda haizi hürriyetim. İntihabımı yapmışım, fakat sizin intihabınız benim intihabımı naksedebilir. Arkadaşlar bu size âittir efendim.

İstiklâl Marşı

1

Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
(Şiddetli alkışlar)
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

2

Çatma; kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl,
Kahraman ırkıma bir gül! ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl...
Hakkıdır, hakka tapın, milletimin istiklâl.

(Alkışlar)

3

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşamım,
Hangi çılğın bana zincir vuracakmış? şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim; bendimi çiğner aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

4

Garbın âfakını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! nasıl böyle bir imanı boğar,
«Medeniyet!» dediğin tek dişi kalmış canavar?

5

Arkadaş! yurduma alçakları uğratma, sakın.
Siper et gövdeni, dursun bu hayasızca akın.
Doğacaktır sana vadettiği günler hakkın..
Kim bilir belki yarın.. belki yarından da yakın.
(Alkışlar)

6

Başlığın yerleri «toprak!» diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehid oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.
(Alkışlar)

7

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
(Alkışlar)
Şüheda, fişkıracak, toprağı sıksan şüheda!
Canı, cananı, bütün varımı alsın da hüda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.
(İnşallah sadaları)

8

Ruhumun senden, ilâhi şudur ancak emeli,
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar - ki şahadetleri dinin temeli,
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

9

O zaman vecdile secde eder - varsa - taşım,
Her cerihamdan, ilâhi boşanıb kanlı yaşım,
Fışkırır ruhu mücerret gibi yerden nâşım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.
(Alkışlar)

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
 Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
 Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
 Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
 Hakkıdır; hakka tapan, milletimin istiklâl.

(Sürekli alkışlar)

*
 **

(T.B.M.M. Zabıt Ceridesi)'nin 9. Cildinden -ss. 12/15- ayrıntı aktardığımız şu satırlardan öğreniyoruz ki, içlerinde T.B.M.M. âzası mebusların da bulunduğu 7 başka şairin, İstiklâl Marşı için gönderdikleri şiirleri beğenmemiş Hamdullah Suphi Tanrıöver'in, bugünkü İstiklâl Marşımızın kabulündeki rolü çok mühim olmuştur. 12 Mart 1337 (1921) Cumartesi günü Doktor Adnan (Adivar) başkanlığında ve Ziya Hurşit Bey'in kâtiplik makamında bulunduğu celsede yapılan görüşmeler son derece dikkate şayandır. (Bk. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, cild: 9, ss. 85/90). İstiklâl Marşımızın tarihini yazacaklar, bu tarihî celsedeki konuşma ve görüşmeleri dikkatle incelemeye mecburdurlar.

MARİF VEKİLİ HAMDULLAH SUPHİ B. — Arkadaşlar; Refik Şevket Beyin sözünü tekrar ediyorum. Bu şiirler mevzu bahis olduğu vakit lüzumsuz yere, hattâ arzumuz hilâfında şiirler yazmış olan arkadaşlarımız için böyle bir söz buradan çıkmamalıdır. Bâhusus ki, arkadaşlar ısmarlama sözü ve halkın tercümanı olmaz sözü yanlışır. Çünkü halkın mümessilleri olan sizlerin huzurunda okunan şiirin Heyeti Âliyeniz üzerindeki âzami tesirine ben-deniz de şahit oldum. Eğer halk üzerine olan tesirini anlamak için kendi kal-bizimden başka miyarımız varsa o başkadır. Eğer halkın teessürünü kendimiz anlayacak olursak halkın kalbini de anlamış oluruz. Şimdi arkadaşlar bendeniz diyeceğim ki: Yeni bir encümeni edebiye havale edersek bir fayda mütasavver olabilir. Eğer encümen kararını verip bitirecek ise. Fakat zannediyorum meclisinizin verdiği karar ve ısrar ettiği nokta, kendisinin bu işi halletmesidir. O halde encümeden çıkıp yine Heyetinize gelecektir. Yine bu vaziyet hasıl olacaktır. O halde burada yedi tane şiir vardır, Riyaset bunları ayrı ayrı rey'e vaz'etsin, hangisi tarafınızdan mazhar-ı takdir olursa onu kabul edersiniz. (Doğru sesleri).

REİS — Efendim müzakerenin kifayetine dair takrirler vardır. Müzakerenin kifayetini rey'e koyacağım. Müzakereyi kâfi görenler lütfen el kaldırsın... Kabul edildi.

Daha sonra Kırşehir Mebusu Yahya Galip, Muş Mebusu Abdulgani, Saruhan Mebusu Avni Beylerin bu konu ile ilgili takrirleri okundu. Bu sırada Karesi Mebusu rahmetli Hasan Basri (Çantay) Beyin oturduğu yerden seslendiği duyulur:

HASAN BASRÎ B. (Karesi) — Reis Bey! Bizim bir takrimimiz vardır. Suat Beyin de bir takriri var.

REİS — Meclisi Âli reyini ne suretle izhar ederse ondan sonra anlaşılacaktır.

Riyaseti Celileye

Müzakerenin kifayetini ve Mehmed Âkif Beyin İstiklâl Marşının kabulünü teklif ederim.

12 Mart 1337

Kastamonu Mebusu

Dr. Suat

Riyasete

İstiklâl Marşının şubelerce teşkil edilecek bir encümen-i mahsus tarafından tetkik ve tastik olunmasını teklif ederim.

12 Mart 1337

Bolu Mebusu

Tunalı Hilmi

REİS — Bu takriri kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Reddolundu.

Riyaseti Celileye

Bütün Meclisin ve halkın takdiratını celbeden Mehmed Âkif Beyefendinin şiirinin tercihan kabulünü teklif ederim.

12 Mart 1337

Karesi Mebusu

H. Basri

Ankara Mebusu Şemseddin, Bursa Mebusu Operatör Emin, Bitlis Mebusu Yusuf Ziya, Isparta Mebusu İbrahim ve Kırşehir Mebusu Yahya Galip Beylerin takrirleri de hep Mehmed Âkif'in şiirini istiyorlardı.

Reis Hasan Basri Beyin takririni reye koymuş ve takrir kabul edilmişti. Fakat oylamada gürültülü bir iki çatlak ses işitilmişti. Refik Şevket B. oturduğu yerden bağırdı:

REFİK ŞEVKET B. (Saruhan) — Reis Bey! Mehmed Âkif Beyin şiirinin aleyhinde bulunanlar da ellerini kaldırsın ki ona göre muhaliflerin miktarı anlaşılsın. (Muvafaktır, anlaşılınsın sadaları).

REİS — Bu takriri kabul edenler, yâni Mehmed Âkif Beyefendi tarafından yazılan marşın İstiklâl Marşı olmak üzere tanınmasını kabul edenler lütfen el kaldırsın. Ekseriyeti azime ile kabul edildi.

MÜFİT Ef. (Kırşehir) — Reis Bey yalnız birşey arzedeceğim. Hamdullah Suphi Beyin bu marşı bu kürsüden bir daha okumasını rica ediyorum.

REFİK B. (Konya) — Milletin ruhuna tercüman olan işbu İstiklâl Marşı'nın ayakta okunmasını teklif ediyorum.

REİS — Müsaade buyurunuz efendim. Heyeti muhtereme bu marşı kabul ettiğinden tabi resmî bir İstiklâl Marşı olarak tanınmıştır. Binaenaleyh ayakta dinlememiz icabeder. Buyurunuz efendiler.

(Hamdullah Suphi Bey İstiklâl Marşını kürsüde okudu, âzâyı kiram kâien sürekli alkışlar arasında dinlediler).

*
**

İşte millî kurtuluş ve kuruluş mücadelemizin İstiklâl Marşımızla ilgili bir tarihi tablosu ve Türk milliyetçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Maarif Vekili olarak gördüğü hizmet. Bize millî mücadelemizi kazandıran, milliyetimizi duyuran bu aziz insanların ve bu arada Hamdullah Suphi Tanrıöver'in aziz hâtıraları, İstiklâl Marşımızın her okunuşunda, bayrağımızın her dalgalanışında ebediyen anılacak ve yaşayacaktır.

TANRIÖVER VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

A. Mertol Tulum

Geçenlerde toprağa verdiğimiz Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Türk milliyetçiliği tarihinde seçkin bir yeri vardır. İkinci Meşrutiyetten sonra çeşitli kuruluşlar ve yayın organları ile bir genişleme, derinleşme ve yayılma devresine giren Türkçülük hareketinin inkişafında O'nun payı çok büyüktür.

Türk Ocağının ilk kuruluş yıllarında milliyet, O'nun tabiriyle "kendi kendisini inkâr eden" bir durumda idi. 21 Mart 1927 de, Ankara'da Merkez Heyeti binasının temel taşı konulurken söylediği nutkunda, ilk girdiği sıralardaki "Türk Ocağı" binasının halini şöyle tasvir eder:

"Bundan on altı sene evveldi. İstanbul'un tarihî bir caddesinin kenarında, mütevâzi bir evin üst katında, iki çıplak ve fakir oda ..... Orada toplananlar, bir içtimâ tertip edecekleri vakit sami'leri (dinleyicileri) oturtmak için kâfi iskemle bulamazlardı. Aşağı, sokağa inerler, civar kahvelerden, kendi ceplerinden verdikleri ufak paralarla iskemle alırlar, bunları sırtlarında ocağa getirirler ve içtimâdan sonra yine îade ederlerdi. Türk Ocağı, kendi kendisini red ve inkâr eden bir hava içinde doğdu. Ona herkes muârizdi. Hattâ bir çok Türk münevverleri bile..." (1).

Ocak başkanlığına seçildiği ilk günden beri derin bilgisi, asil ve olgun tavrı, bilhassa, fevkalâde hitabet kudretiyle etrafındakilere muhabbet ve bağlılık telkin eden Hamdullah Suphi, enerjisi, takip fikri ve teşkilâtçılık kabiliyeti ile bir kaç yıl içinde Türk Ocağı'nı İstanbul'un en canlı, bütün Türk gençliği tarafından sevilen çok mühim bir içtimâî müessesesi haline getirdi. Felâketler karşısında ümitsizliğe kapılanların yolunu aydınlatacak ışığı yakan ve gittikçe kuvvetini arttırarak ruhları pervane gibi çekecek hale getiren "Türk Ocakları"nın hakikî kurucusu O'dur. O'nun sayesinde, bundan böyle, "Milliyet Bayezit'teki ocakta parıldayan bir ümit ve duâ değildi. O, artık kitlenin içine girmişti. Artık bir kuvvet olmağa başlamıştı. Artık asırlardan beri kalın bir kül tabakası altında saklı kalan, uzun yıllardan beri kendini hissettirdiği halde bir tür-

(1) Bk. Dağ Yolu, s. 30.

lû ismi söylenemeyen aziz varlığın nâmı ıftiharla tekrarlanıyor ve herkes göğsü dolu dolu “Türküm” diyordu” (2).

Kendi hayat ve istikbâlini Ocakla âdeta birleştirmiş olan Hamdullah Suphi bey sayesinde ki, “Türk Ocağı” millî Türk Devletinin kuruluşuna kadar fasilasız devam edebilmiş, yeni devletin kuruluşundan sonra ise, daha geniş maddî gelişmeler göstermiştir.

*
**

Hamdullah Suphi, Osmanlı İmparatorluğu'nda siyaset ve idare, ilim ve edebiyat sahalarında mühim mevkiler tutmuş asil ve köklü bir aileye mensuptur. Dedesinin babası şeyh Necip efendi, Yunan ihtilâli sırasında Mora'nın en mühim şehri olan “Tripoliçe” kasabasının idarî ve manevî hâkimi idi. Yunan ihtilâlcilerine karşı, bu havalinin Türk hakimiyetini müdafaaya çalışmıştı. Hamdullah beyin dedesi Abdurrahman Sami Paşa ise, Osmanlı saltanatının ilk Maarif Nâzırı olan zattır. Edebiyatımızda Keçeci-zâde Fuat Paşa ağzından yazılmış manzumesiyle meşhurdur. Abdurrahman Sami Paşa'nın oğlu, yani Hamdullah Suphi'nin babası Abdül-lâtif Subhi Paşa ise Maliye, Nâfia, Evkaf ve Maarif Nâzırlıkları yapmış muktedir bir idareci, üç lisana hakkiyle vâkıf ciddî bir müverrih ve iyi bir eski eserler —bilhassa meskûkat— mütehassısı idi. Meşhur “Sergü-zeşt” yazarı Sâmi Paşa-zâde Sezâi ise Hamdullah beyin amcasıdır.

Hamdullah Suphi bey, işte böyle entellektüel bir ailenin çocuğu olarak 1884 senesinde İstanbul'da, bugün Saraçhanebaşı'ndan Horhor'a inen cadde üzerindeki, babasının bir saray kadar büyük konağında doğdu. Kısıklı ilk mektebinde (ibtidâiyye) başladığı ilk tahsilini Altunizâde ve Numûne-i Terakkî mekteplerinde bitirdi. Orta tahsilini ise Galatasaray Sul-tanisinde tamamladı.

Gençlik yıllarında “Fecr-i Ati” cilere katıldı ve “Servet-i Fünûn” da mensur ve manzum bir hayli edebî yazıları çıktı.

Hamdullah bey, muharrirlikle beraber muallimliğe de başlamış ve sırasıyla, Ayasofya Rüşdiyesinde, Dârümualliminde, Bahriye Mektebi'n-de nihayet Dârülfünûn'da hocalık yapmıştır. Son üç yüksek okulda “be-dâyi” (estetik dersleri) okutmuş ve şarkın sanat eserlerini anlatmağa ve duyurmağa çalışmıştır. Dârülfünûn'da islâm ve bilhassa Türk “Sana-yi-i nefise tarihi” (Güzel sanatlar tarihi) okutmuştur.

*
**

Balkan Harbi'nden sonra imparatorluğun parçalanması, kuruluş yıl-larından beri siyasetle uğraşmayan Türk Ocağı'nı mecburen siyasete itti. Çünkü Türk milliyet fikri, olayların sevkiyle siyasî bir mahiyet kazanmış-

(2) Bk. İsmail Habib Sevük, Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi, s. 609.

tu. Osmanlı İmparatorluğu'nda artık fırka (parti) lar değil, milletler bir siyasi kuruluş halini alıyordu. Anadolu'da başlayan Türk millî hareketi, millî bir Türk Devleti teşkilini hedef tutuyordu. Türk Ocakları da gayet tabii olarak bu harekete iştirak etti. İstanbul'da son Mebuslar Meclisi seçilirken, Ocağın belli başlı kişileri "Millî Türk Fırkası" adlı bir fırka adına seçimlere katılarak, bir kaç meb'us seçtirdiler ki, bunlardan birisi iki seçim muntikasından, Antalya ve Saruhan'dan seçilen Hamdullah Suphi bey'dir. Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanırken, Hamdullah Suphi Antalya Meb'usu olarak Meclise katıldı ve Millî Hükûmet'in ilk Maarif Vekili tâyin olundu. Hamdullah bey bu suretle siyasete girmiş oluyordu. İkinci ve üçüncü Büyük Millet Meclislerine İstanbul Meb'usu olarak geldi. Cumhuriyetin ilânından sonra da Maarif Vekili oldu. Hareciye ve Maarif encümenlerinde defalarca başkanlıklarda bulundu.

Fakat O'nun asıl mesleği hitabetti. Bu konuda İsmail Habib şöyle der: "— Her sıfatı değişebilir, fakat değişmeyen bir sıfatı var, "Millî Hattip". Mehmet Emin'in "Millî Şâir"liği gibi"!

Yazımıza, merhumun Ankara Türk Ocağı'nda yaptığı "Ziya Gökalp" konulu konuşmasından aldığımız şu satırlarla son verirken, aziz hatırası önünde hürmetle eğilir, kendisine Allah'tan mağfiret niyaz ederiz.

"Arkadaşlar,

Bazı adamlar vardır ki, en durgun şekiller içinde inanılmaz bir mücadele kuvveti taşırlar; onları yürürken seyrediniz, ağır ağır giderler ve sessiz basarlar; oturuşları, konuşuşları mülâyemet, dikkat ifade eden en yumuşak tavırlar içindedir. Halbuki, karşınızdaki sessiz adam korkunç bir mücadele cihazıdır. O, mücadele içinde yaşayacak ve mücadele içinde ölecektir. Karşınızda yavaş yavaş konuşan dalgın adam bir âsidir, devirlerin kurduğu müesseselerle boğuşa boğuşa hayat yollarında yürüyecektir.

Ziya Gökalp bir fikir kuvvetidir. Bir fikir kuvveti, yani beşerin bütün tarihi üzerinde hâkimiyeti her gün biraz daha artan, zaferleri, seneler ve asırlar geçtikçe mütemâdi büyüyen en yüksek varlığın kuvvetidir.

Şâir bu fikir kuvvetinden bahsederek diyor ki :

"Önüne geçemezsin, onu durduramazsın, üfleme ve söndürme mi istiyorsun? O bir sestir, ses üflemeyle söner mi? Gayz ve kin uğultuları içinde onu boğmak mı istiyorsun? O bir ışıktır, ışık gürültülerle söndürülür mü?" (4).

(3) Aynı eser, s. 680.

(4) Bk. Dağ Yolu, s. 123.

MİLLÎ MÜCADELEDE HAMDULLAH SUPHİ

Enver Behnan Şapolyo

Türk milliyetçiliğinin önderlerinden Hamdullah Suphi Tanrıöver'i 10 Haziran 1966 tarihinde kaybettik. Ben onu İstanbul Sultanisi'nde öğrenci bulunduğum zaman tanıdım. 1918 yılı idi. Türk Ocağı'nda verilecek bir konferansa arkadaşlarımla gitmiştim. Konferansçı Yusuf Akçura, konusu da «Mazdekizm» idi. O gün salon hınca hınç dolu idi. Yusuf Akçura İran'da Mazdek adlı birinin ihtilâlini ve doktrinini anlattı. Sonra da Yahya Kemal Beyatlı, yeni yazmış olduğu bir şiirini okudu.

Konferans sona erdi. Fakat ben, büyük adamların biraraya toplandıkları Ocağı terkedemedim. Salonunda bir adam dolaşıyordu. O herkesi ağırıyor, güler yüz gösteriyordu. Bu, yakışıklı, temiz giyinmiş, güler yüzlü sevimli bir adamdı. Saçları beyaz, küçük bıyıklı bir İstanbul efendisi idi. Ortada hep o görünüyordu. Müdür veya idare heyetinden olduğunu tahmin ettim. Sordum; bana, «Hamdullah Suphi Bey» dediler. İstanbul Darülfünun'unda sanat tarihi profesörü, şair ve büyük bir hatip olduğunu söylediler. Merakım daha fazla arttı. Bende, bu gibi mertebelere erişebilmek arzusu uyandı.

Bazı adamlar, bir odaya giriyorlardı, beni kovmuyorlardı. Ben de gireyim, büyük adamların konuşmalarını dinleyeyim, dedim. İçeri girdim, kapının dibinde boş olan bir sandalyaya oturdum. Karşımda boynu sağa doğru bükük, tos-toparlak, tıknaz bir adam oturuyor, herkes onu dinliyordu. Sordum, «Ziya Gökalp» dediler. Yanında iki güzel hanım oturuyordu: Biri Halide Edip, diğeri Müfide Ferit Hanım. Sıra ile Yusuf Akçura, Ağaoğlu Ahmet, Yahya Kemal, şair Mehmet Emin Yurdakul, Selim Sabit, Ferit Bey, bana yakın iskemlelerde yine şairlerden Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Faruk Nafiz Çamlıbel vs. bulunuyordu. Yazılarını okuyup da yüzlerini görmediğim Türk büyükleri...

O gün ne bahtiyardım: Ziya Gökalp konuşuyor, herkes onu dinliyordu. Ben de dinliyordum. Fakat kullandığı kelimelerin henüz hepsini anlayamıyordum: Mâşerî vicdan, mefkûre, hars, şeniyet, totemizm, şaman, Oğuzlar, oba, avul, boy... Bütün bunların sonucu Türk milletinin kültürü, büyüklüğü, medeniyete hizmetleri, millî benliğimize dönüş, Türk milletinin varlığını muhafaza ve onu yükseltmek çarelerini bulmaktı. Ben bunların hepsini sevdim. Ben de

Türk milletine hizmeti gaye edindim. Topluluk dağıldı. Hamdullah Suphi bana:

— Gene gel! Her zaman seni Ocak'ta görmek isterim! dedi.

Ocak'a her gelişimde ondan iltifat gördüm. Fakat kara günler gelip çattı. Bir gün bizi ocağa Oağırdılar. «Önce Fatih'te, sonra Sultanahmet meydanlarında mitingler yapılacak» dediler. Bize kovalar içinde siyah boya, yüzlerce de al renkli bayraklar verdiler. «Bu bayrakları siyah boyalı kovalara batırıp siyaha bürüyün» dediler. Bu bayrakları Sultanahmet meydanına astık. Davet beyannamelerini de halka dağıttık. Bu işleri Hamdullah Suphi ve arkadaşları idare ediyorlardı. Yunanlılar İzmir'i işgal etmişlerdi. Bu işgali protesto etmek üzere Sultanahmet mitingi yapılmıştı. Birçok hatiplerden sonra, Hamdullah Suphi Tanrıöver kürsüye geldi. O tath ateşin sözlerine başladı:

«Efendiler! İzmir, efeleriyle, zeybekleriyle, kadınlariyle, ihtiyarlariyle, atalardan kalmış paslı ve eski silâhlariyle, tarihin kendisine emamet ettiği şeref ve nâmus borcunu ifa ediyor. Müstevlilerin önünde kükremiş, düşmanı iletiri bırakmıyor. Bütün dünyaya haykırıyor: Anadolu bizimdir!»

Bu ateşin hitabı, bütün meydanı cûşa getirdi. Ağlayan, feryat edenler oldu. O gün, Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıkmıştı. Bu mitingler Anadolu ihtilâlinin haberciliğini yapıyordu. Millî benliğine sahip Ocaklılar faaliyete geçmiş, halkı mücadeleye davet ediyordu. O acı günlerden bir tek varlık uyanıktı; o da Türk Ocağı idi.

Bunu anlayan galip düşman işgal kuvvetleri Türk Ocağı'nı bastılar. Bir gün önce Ocaklılar, eşyalarını yandaki konağın duvarını delerek oraya taşıdılar. Alt katta Anzak askerleri nöbet bekliyordu. Ocağı Binbirdirek'teki Tâlim-Terbiye Cemiyeti'ne taşıdık. Orayı da bastılar. Bundan sonra Türk büyüklerini tevkife başladılar. Ziya Gökalp, Süleyman Nazif, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyin Cahit ve bir çok büyükleri Malta adasına sürdüler. Hamdullah Suphi'yi de tevkif etmek üzere harekete geçtiler. Fakat Hamdullah Suphi zannederek başka bir adamı gece yansı pijamalarıyla tevkif ettiler. Hamdullah Bey de bundan faydalanarak yeni kurulmuş olan «Karakol Teşkilâtı vasıtasıyla Anadolu'ya kaçtı, Ankara'ya geldi.

Hamdullah Suphi'nin Ankara'da bulunuşu, İstanbul aydınları üzerinde tarifi kabil olmayan bir tesir icra etti; onlar da Anadolu'ya kaçtılar. Bunların arasında ben de bulunuyordum.

Hamdullah Suphi'nin gelişinden, Gazi Mustafa Kemal Paşa, ziyadesiyle memnun olmuştu. Onun etrafında bir fikir halkası teşekkül ediyordu. Çankaya'da Atatürk'ün fikir arkadaşlarının hepsi de Türk Ocaklı idiler. Kâzım Karabekir Paşa dahil olmak üzere Hamdullah Suphi, Yusuf Akçura, Halide Edip, Ağaoğlu Ahmet, Reşit Galip, Mustafa Necati, Vasıf Çınar, Celâl Sahir, Ruşen Eşref, Velet Çelebi, İzzet Ulvi, Besim Atalay, Tunalı Hilmi, hepsi de ateşli ve gayeye inanmış Ocaklı milliyetçilerdiler.

Hamdullah Suphi, Birinci Büyük Millet Meclisi'nin en kuvvetli hatibi idi. Rıza Nur'dan sonra Maarif Vekilliğine Hamdullah Suphi geldi. Vekâlete bir «Hars müdiriyeti» kuruldu. Bunun üç şubesi vardı: Kütüphaneler, Müzeler ve Güzel Sanatlar. Vekâlet binasının altında bir «Âli dersler dersanesi» kuruldu. Hamdullah Suphi Bey, burada sanat tarihi dersleri verirdi.

Millî mücadelenin ruhu Türk milliyetçiliği idi: «Kuva-yı Milliye», «Müdafaa-i Hukuk-u Milliye» bu ruha dayanıyordu. Düşman, hürriyet ve istiklâl dâvasına atılanlara «Millîciler» diyordu. Bunların önderi de Mustafa Kemal Paşa idi.

Atatürk bu millî ruh dolayısıyledir ki, Osmanlı yerine «Türk milleti», Osmanlı İmparatorluğu yerine «Türkiye Cumhuriyeti Devleti», Osmanlı Mebusan Meclisi yerine de «Türkiye Büyük Millet Meclisi» adını aldı. O, büyük adam, «Ne mutlu Türküm diyene!» dedi. Soyadını da Atatürk aldı. Tarih Kurumu'nu, Dil Kurumu'nu da, Türk milliyetçiliğinden aldığı ruhla kurdu.

Hamdullah Suphi, Millî Mücadele günlerinde Millet Meclisi'nde, ve meydan hitabeleriyle ün kazanmış ve gençliğe örnek olmuş bir şahsiyetti. İleri görüşlü, batı uygarlığına inanarak, Türk milletini ileri bir insan cemiyeti haline getirmeye bütün ömrü boyunca yılmadan çalışmıştı. Hitabelerini *Dağyolu* adıyla yayınlamıştır. Türk Yurdu mecmuasında birçok şiirleri ve yazıları çıkmıştır.

Millî mücadelenin bir kahramanı olan Hamdullah Suphi'nin, millî şuurun uyanmasında da hizmetleri büyük olmuştur. Ne gariptir ki, bu tarihî şahsiyetin ölümüne değeri kadar önem verilmedi. Oysa o, millî mücadelenin bir fikir ve siyaset kahramanı ve Atatürk'ün yakın arkadaşı idi. Seksenbir yaşında İstanbul'da ebediyete intikal etti.

O, ömrünü Türk Ocağı uğruna feda etti. Evini, Ocak olarak kullandı. Yılmadan Türk kültürüne hizmet etti. Osmanlılık ve kozmopolitlik içinde Türklük şuuru hiç şüphesiz Ocak'ta doğdu. Bunu anlayan Atatürk, Adana Türkocağı defterine: «Bu Ocağı yıkanların ocağı sönsün!» diye yazmıştı.

İşte Hamdullah Suphi Tanrıöver, Türke ışık saçan bu Ocağa hizmet etmişti. Tanrıöver'e, Tanrı'dan rahmet diler, millet yolunda çalışanlara da başsağlığı dileriz.

HAMDULLAH SUPHI TANRIÖVER'E ÂİT BİRKAÇ HÂTİRA

M. Şakir Ülkütaşır

Ünlü Türkçü, ülkücü Hamdullah Suphi Tanriöver'i de kaybettik. Bu, Türk yurdu ve milleti için büyük bir kayıptır.

Ben, Hamdullah Suphi Bey'i 1914 yılı başlarında tanıdım; yâni bundan tam elli iki yıl önce. O zaman henüz pek gençtim. Fakat Türk tarih ve kültürüne dair basında ne çıkarsa zevkle, ilgi ile okuyordum.

Bir gün arkadaşım Sadık, bana:

— Mehmet Şakir, Türklüğe, Türkçülüğe ait bir çok şeyler okuduğunu, neşriyatı izlediğini görüyorum. Gel seni Türk milliyetçiliğinin, Türkçülük ülkesünün mâbedine, öz kaynağına götürüyüm, dedi. Ertesi günü, beraber, Türk Ocağı'na gittik. Sadık, Ocak'ta yatıyordu; Hamdullah Bey, onu okutuyordu. Sonradan öğretmen olmuştur.

O zaman Türk Ocağı, Beyazıt'ta Soğanağa Mahallesinde, bir sokak içinde idi. Bina, iki katlı geniş odaları olan bir konaktı. Methali, maltataşı döşeli geniş bir sahanlık halindeydi. Geniş bahçesinde, Ocaklı gençler için spor tesisleri vardı. Ocak'ın bu Beyazıt-hayatı, diyebilirim ki, en faal ve parlak devridir.

Sadık'la beraber ikinci kata çıktık. Salonun solundaki küçük oda Hamdullah Bey'in odasıymış. İki dakika sonra odaya girdik. Ben, çekingen tavımla ayakta duruyordum. Sadık, Hamdullah Bey'e hitâben:

— Beyefendi, arkadaşım Mehmet Şakir, Türkçülüğe dair birçok şeyler okur; sizi vicâhen de tanımış olmakla elbette çok sevinecektir, Ocaklı da olmak istiyor, dedi.

Daha o zaman saçlarına ak düşmüş olan Hamdullah Bey, kendine has tatlı sesi ve aksanlı İstanbul şivesiyle:

— Oğlum, burası sıcak, samimî bir bilgi ve ülkü yuvasıdır. Türkçülerin bir çok ileri gelenlerini de bu çatı altında tanımış olacaksın. Yanımızda da kütüphane var. Sık sık gel, oku, yaz. Yaşın dolayısıyla, seni ancak gelecek sene başında üye yazabiliriz, dedi.

Teşekkür ettim ve Sadık'la birlikte yanından çıkıp Kütüphane'ye girdik. Kütüphaneye —İstanbul Muallim Mektebi'nde okuyan— Kazan'lı bir genç bakıyordu.

İşte bundan sonradır ki ben, Beyazıt'taki Türk Ocağı'nın imanlı, heyecanlı bir müdavimi oldum. Artık, Hamdullah Bey'i sık sık görüyör; iltifatlarına mazhar oluyordum. Hamdullah Bey, ara sıra bizi toplar; Türklük ve Türkçülük hakkında konuşmalar yapardı.

Şunu bilvesile kaydedeyim ki, o zaman Türk Ocağı'nın en çok üyesi, ya da müdavimi Tıbbiyeli gençlerdi. Maamafih, Dârülfünûn (Üniversite)'nun diğer talebelerinden de Ocak'lı gençler vardı. Beyazıt Türk Ocağı, genç, ihtiyar Türk aydınlarının, ünlü Türkçülerin, yazarların kaynaştığı bir yer haline gelmişti. Bunlar millî ruhu, Türkçülük ülküsünü nefheden sanki birer Mesih'tiler; biz de bunların etrafında birer havârî gibiydik. Ben, milliyetçilik ülkümü —ki onu hâlâ taşımaktayım—, imâmını Ocak'tan, Ocak'ın Mesih'lerinden, icâzlı bir nefha halinde, aldım.

1914 güzü içinde I. Dünya Savaşı'na katıldık. Bir çok Ocaklı aydın gençler, çil yavrusu gibi, Anadolu, Suriye ve Irak'a dağıldık. Şu kadar var ki, bu millî ma'bedi asla unutmadık. Savaş sırasında İstanbul'a izinli gittiğim zamanlarda günlerimin bir çok vakti, Ocak'ın içinde, Kütüphanede geçerdi.

I. Dünya Savaşı içinde Ocak, bir çok hararetili, ilim, san'at ve milliyetçilik faaliyetlerine sahne de olmuştur. İşte Hamdullah Bey,, bütün bu faaliyet ve hareketlerin daima başında, daima Ocak hizmetinde bulunmuştur.

1918 mütarekesi, devletin, milletin bünyesinde büyük bir rahne açmıştı; bu Türk Ocağı için de şiddetli bir darbe oldu. İtilâf kuvvetleri, İstanbul'u fiilen işgal edince, ilk önce husumet nazarlarına «Türk Ocağı» çarptı. İngiliz kumandanı, Ocak binasının bir saat içinde boşaltılmasını istedi. Bütün Ocaklılar, çalışarak, mühlet bitmeden binayı boşalttılar. Ocak, Hindli mecûs neflerle doldu. Üç gün sonra, Ocak'ın yeni taşındığı binanın da boşaltılmasını gene İngiliz Kumandanlığı istedi. Maksat, askere konut bulmak değil; Türk milliyetçiliğinin inkişaf ocağını söndürmekti. Ocağın kuru küllenmişti. Ama Hamdullah Bey, bu kuru Anadolu'ya götürecekti. Nitekim öyle de oldu.

Millî mücadelenin başlaması (1920) üzerine, Hamdullah Bey, Anadolu'ya geçti. Önce Milletvekili, biraz sonra da, T. B. M. M. Hükümeti'nin ilk Maarif Vekili (Millî Eğitim Bakanı) oldu. Bu sırada, Ankara'da Türk Ocağı'nı yeniden kurdu. 1925 - 26'da Anadolu'da ikiyüze yakın Ocak açılmış bulunuyordu.

Bütün bu işlerin başında, Başkan olarak, Hamdullah Bey, en faal rolü ifa ediyor, bıkmadan, usanmadan çalışıyordu.

21 Mart 1927'de, bugünkü Ankara Türk Ocağı binasının temeli atıldı. Ocak faaliyetleri bu merkezde tekâsüf etti.

Türk Ocakları'nın kapatılmasından (1930) sonra Hamdullah Bey, Bükreş'e Elçi gitti. Uzun süre orada kaldı. Bükreş'te iken bilhassa Gagavuz ve Dehorman Türkleriyle yakından ilgilendi. Bazı Gagavuz gençlerini Türkiye'ye getirip onlara yüksek tahsil görme imkânını sağladı.

1952'de Türk Ocakları'nın yeniden açılması üzerine Hamdullah Bey, Türk milliyetçiliği hayatının bu yeni safhasında da en büyük hizmeti yine üstüne aldı. İşte bundan sonradır ki, Hamdullah Bey'le Ankara'ya gelişlerinde daha sıkça görüşür, konuşur olmuştuk. O eski Ocaklı'ları hiç unutmaz; onlara eski günlerin acı, tatlı hâtıralarını anlatırdı. Hamdullah Bey, ölünceye kadar Türk Ocakları'nın başında ve Türkçü gençliğin hizmetinde çalıştı, durdu.

Hamdullah Bey, Türk tarihini, Türk - İslâm kültür tarihini iyi bilirdi. Türkçeyi çok selis, âhenkli, insicamlı ve rahat —hattâ saatlarca— konuşurdu. Olgun, yüksek kültürlü bir hatipti (esasen İstanbul Öğretmen Okulu'nda uzun süre «Hitabet = güzel konuşma» hocalığını da yapmıştır).

Hamdullah Bey, içki namına bir şey kullanmazdı. Muntazam, imsaklı bir hayat sürerdi. Çok ciddi, vefalı, hayırhah insandı. İstisnasız bütün Türkleri severdi. Pek az öfkelenirdi; öfkesi de tatlıydı.

Hamdullah Bey, ilim, san'at, kültür, hattâ siyasete dair binlerce nutuk söylemiş; bir çok da yazı yazmıştır. Nutuk ve yazılarından bir kısmı «Dağyolu» ve «Günebakan» adlı eserlerde toplanmıştır.

Kısacası: Hamdullah Bey, bütün hayatını Türklük, Türkçülük ülküsünün tahakkuk ve inkişafına harcamış bir büyüğümüz, bir fikir adamımızdır. Ulu Tamrı'nın rahmeti üstüne olsun.

HAMDULLAH SUPHI TANRIÖVER'İN ARDINDAN

Av. Bilgây Esemenci

«Aziz Ocaklı, Sen Türkün gören gözü,
duyan kulağı, uyanık vicdanısın»

Hamdullah Suphi adı Türk Ocakları ve Türkçülük cereyanında yeri olan bir isimdir. Türk Ocaklarının ve Birinci Büyük Millet Meclisinin bu gür sesi, 10 Haziran 1966 günü ebediyete intikal etmiş bulunuyor.

Türk hitabet tarihinde adı, daima hatırlanacak olan Hamdullah Suphi bey, Türk Kültürüne, Türk Medeniyetçiliğine, Türk dinamizmine ve Türk olan herşeye inanmış ve pırl pırl ifadesi ile bunu terennüm etmiş bir kimse idi.

DAĞYOLU adlı ve iki ciltlik hitabelerini toplayan kitabında Şehit Kubilay için şöyle sesleniyordu :

«Hanımlar, Efendiler! Menemen Toprağında Cami duvarları ile hükümet konağının duvarları arasında cereyan etmiş olan haile, böyle feyzi nihayetsiz olan bir ölüme müncer olmuştur. Meçhul küçük zabıt, Anadolu'nun ufak mekteplerinde ilmini, telkinini gezdiren mütevazı mektep hocası, Anadolu Türk Ocaklarının defterine ismini, mihrabına kalbini veren genç. İsimsiz Ocaklı. Ölümüyle çok güzel olan, feci olduğu kadar güzel olan ölümlüyle bizim için hem bir hicap mevzuu oldu, hem bir ümit kaynağı, Memleketin her tarafından gelen sesleri işiterek bunları düşünüyorum. Şehit Kubilay kesik başı ile etrafında toplanmaya başladığımız mubarek bir bayrak bıraktı... Boğuşmalar devam ediyor, eski mektep medrese, yeni mekteple boğuşuyor. Şarklılık ve Aşyalılık ruhu, menbaları çok uzakta garp ellerinde olan Avrupalılık ruhu ile boğuşuyor...»

Hamdullah Suphi beyin Türkü ve Türk Medeniyetçiliğini sevmemizde çok tesiri olmuştur. Kurtuluş Harbi sonrası Türk Milletçiliğinin ne kadar ileri ve garpçı olduğunu yukardaki sözleri ne kadar güzel göstermektedir.

Hamdullah Suphi beyi 1942 yılı sonlarında, on kişilik bir talebe kafilisiyle bulduğum sırada Bükreş'ten geçerken tanıdım. Sefir Hamdullah Suphi bey bizim Romanya'dan geçtiğimizi haber alarak, trene sefaret memurlarını göndermiş «Çocuklarımı görmek istiyorum. Bu gece misafirim-

dirlere» diyerek bizi trenden aldırması. Bize Bükreş'in en iyi otelinde yer ayırtmıştı. Bizi sabahleyin erkenden sefarethanede kabul edecekti. Bizim Almanya'ya gittiğimizi nereden haber almıştı? Ayırdığı otelin bütün masraflarını da kendisi verdirmişti. Biz ertesi sabah en yeni elbiselerimizi giyerek gittiğimizde, bizi kapıdan sefaret memurları karşılamışlar, büyük bir muhabbet ve sevgi ile Hamdullah Suphi beyin beklediğini söylemişlerdi. Sefaret binasının bir bölümünden bir bölümüne ayrı memurlarla götürülmüştük. Pınl pınl ve tertemiz sefaret binasında çalışan bütün memurlar, kapısına kadar herkes ya Rumeli Türklerinden ya Gagavuz idiler. Salonların duvarlarında Türk tezyinatı, Türk halı desenleri ve resimler bizi sanki «Türk tarihinin içine» sokuyordu. Kendisi, büyük bir salonda Atatürk'ün el yazısı ile imzalanmış fotoğraflarının altında, her birimizi ayrı ayrı kucaklayarak kabul etti.

Hâlâ o günkü sözleri hatırlımdadır. «Siz Türkiye'nin bir parçası olarak Almanya'ya gidiyorsunuz. Hiçbir zaman memleketinizi -fakir Anadolunuzu- unutmayacaksınız. Memleketiniz sizlerden çok şeyler bekliyor. Biliniz ki, gittiğiniz Almanya bugün en muzaffer devrini yaşıyor. Fakat bir sene içinde Almanya'nın yıkıldığını göreceksiniz. Çocuklarını, milliyetçilik ancak saldırgan olmazsa yükselticidir. Benim sözlerim üstünde düşününüz.»

Hakikaten bu sözleri söylediği zaman Almanya bir Stalingrad hezime-tine uğramamıştı. Hamdullah Suphi beyin bu sözleri milliyetçilik anlayışının ne derin, ne kadar insani ve medeniyetçi olduğunu gösterir.

Türk Ocaklarının 766 numaralı azası Hamdullah Suphi bey, hakikaten beyefendi idi. O yüzdendir ki Atatürk'ün imzaladığı resimlerinde hep «Hamdullah Suphi beyefendiye» diye hitap edilmmişti.

Hamdullah Suphi beyi ben bir de 1946 yılında, B.M.Meclisinde dinledim. O zamanın başvekili Recep Peker beş kişilik bir muhalefet grubu olan yeni kurulan Demokrat Partiye «Psikopatlar» demişti. Meclis birden karıştı. Bir sessizlik oldu, o sırada bir iktidar Milletvekili olan H. Suphi bey birden kürsüye fırladı. Saçları ortadan ayrı, bembeyaz saçlı, Hamdullah Suphi bey ve kendi partisinden olan milletvekillerine ve başvekile dönerek «Arkadaşlar ne oluyorsunuz. Bu ne tahammülsüzlük. Mukaddes kürsüden Mustafa Kemal paşaya dahi ne sözler söylenmiştir. O dahi her tenkidi sükûnetle dinlerdi.. Siz mecliste yeni yeşeren bu beş kişilik bir partiye dahi tahammül edemiyorsunuz». Ben birinci mecliste yaşım icabı dinleyemediğim Hamdullah Suphi beyi o gün daha yakından tanımak imkânını bulabilmiştim.

Güzel konuşmak başka güzel hitap etmek başkadır. Hamdullah Suphi bey hem güzel konuşan, hem güzel hitap eden bir kimse idi. Türk Milliyetçiliği için onun heyecanına, onun ilericiliğine, onun kültür zenginliğine, onun Türkü sevgisine her zaman ihtiyaç duyulacaktır. Hamdullah Suphi bey Türk aydınlarına Türk Ocaklarından şöyle sesleniyordu, tekrar edelim : «Aziz Ocaklı, sen Türkün gören gözü, duyan kulağı, uyanık vicdanısın.»

TÜRK DİLİ ÜZERİNE BASINDA ÇIKAN YAZILAR

Son zamanlarda birçok gazete ve dergilerde, dilimizle ilgili olarak dikkate değer yazılar yayımlanmıştır. Bunlardan bir kısmını, orijinal birkaç yazıyı da ekleyerek, aynen aşağıya alıyoruz.

Burada derlenmiş olan makaleleri okuyanlar görecektir ki, tartışma konusu olan şey "Dil inkılâbının" gerekli olup olmadığı meselesinden ziyade tatbik edilecek metod meselesidir. Atatürk'ün buyurdukları gibi, dilimizi şuurla işlemek mecburiyetindeyiz. Şuurla işlemek demek ilmî metodlarla işlemek, bu işi en başta Türk Dili uzmanlarının eline terketmek demektir. Üç yılda bir toplanan Dil Kurultaylarında okunan raporlarda, ilmî idare üzerine basında çıkan tenkidler üzerinde durulurken: "35 kişilik Yönetim Kurulunda, 16 kişi Ankara ve İstanbul Üniversitelerinin ve çoğu dil, edebiyat fakültelerinin profesör ve doçentleridir" şeklinde cevap verilerek mesele, işin iç yüzüne iyice vakıf olmayanlara ters yönden aksettirilmektedir.

Bunu açıklamak maksadiyle, önce dilimizle uğraşan üniversite mensubu ve üniversite dışı ilim adamlarımızı ve sanatkârlarımızı ihtisaslarına göre gruplandırarak bir gözden geçirelim :

1. Türk Dili Kürsüsü öğretim üyeleri,
2. Türk Edebiyatı ve Sanatı Kürsüsü öğretim üyeleri,
3. Ural-Altay Dilleri Kürsüsü öğretim üyeleri,
4. Diğer diller: (Arap, Fars, Alman, Fransız, İngiliz, İtalyan, Lâtin, Grek v.b.)
5. İhtisasları dil dışında olanlar :
(Tarih, Felsefe, Etnoloji, Hukuk, Tıp, Matematik v.b.)
6. Üniversite dışındaki dilci, edip-sanatçı ve fikir adamları.

Bugünkü anlayışa göre dil, millî bir konu olmakla beraber aynı zamanda ilmî bir mesele de olduğuna göre, üniversitelerimizde "Türk Dili"ne hususî kürsüler tahsis edilmiş ve her öğretim üyesinin çalışma sahası kanun ve tüzüklerle açık olarak sınırlandırılmıştır. Üniversitelerde, dil kürsüsüne mensup bir profesör veya doçent edebiyat kürsüsünde ders veremediği gibi, bir edebiyat hocası da dil kürsüsünün işlerine karışamaz. Bu yüzdendir ki, dil işlerimizin "ilmî bir yola sokulması"ndan bahsedilirken, bu işin ilmî idaresinin en başta Türk Dili Kürsüsü öğretim üyelerinin eline teslim edilmesi gerektiği anlaşılmalıdır. Kurumun Yönetim Ku-

rulunda birçok değerli profesör ve doçentlerin bulunduğu şüphesizdir, fakat Türk Dili profesör ve doçenti olarak kaç kişi vardır, mühim olan bu. Çünkü, Türk Dilinin işlenmesinde, en başta söz sahibi olacak kimseler bunlardır, yukarda sıraladığımız diğer bilim dallarına mensup kimseler de hiç şüphesiz dil işimizde kendi sahaları ile ilgili olarak yardımcı olacaklardır, fakat işin başına Türk Dili uzmanları getirilmedikçe bu iş tam olarak düzelemez. Köprüleri mühendisler yapar, hastayı doktor tedavi eder, hayvanlara baytar bakar; bizde ise, Türk Dilinin herşeyden evvel Türk Dili uzmanları tarafından tedavi edilmesi gerektiği hususunda henüz bir karara varılamamıştır. “Batılıyız, ilericiyiz, medeniyet yolundayız, ilim yolundayız” diyoruz da, ilmin bu icabını yerine getirip getirmemek hususunda, hâlâ orta zaman zihniyetiyle tereddüt göstererek kendi kültür kalkınmamızı baltalamakla meşgulüz. Batılı olmanın, medeniyet yolunda yürümenin en başta gelen şartlarından biri de, hiç şüphesiz ilme ve ihtisasa saygı göstererek onun icaplarını yerine getirmektir. Dil inkılabı bu icabın dışında bırakılamaz, bırakılırsa, bunun neticesi kendi kendimizi baltalamak olur. Atatürk şöyle diyor: “Hayatta en hakikî mürşit ilimdir.”

APOLİTİK

Falih Rıfı Atay

Bir başka fırsatta anlatmıştım: Türkiye’de İngiltere Büyükelçiliği eden Sir George Clarck Birinci Dünya Savaşında İngiliz Dış Bakanı Edvard Gray’in Özel Kalem Müdürü imiş. Bakan bir gün :

— Londra’dan çıkıp bir yere gidelim. Hiç harbtен söz etmiyelim. Briç oynuyarak vakit geçiririz, demiş.

İki oyuncu daha bulup şehir çevresinde bir yere gitmişler. Oyunda iken, Almanlar tam o gün ilk defa Londra’yı bombardıman etmesinler mi? Büyükelçi derdi ki :

— Sözü tutarak harbtен hiç söz etmedik ama, Bakan iki defa renonce yaptı.

Renonce oyunda dalgınlıktan kâğıt alıp verme yanlışlığı yapma demek. Söz söz ama kafalar harbte idi. Sizin de aklınız yarında ise de biz gazeteciler aklınızdan çıkmayanın dışında konular aramakla görevliyiz.

Meselâ benim sevimli dostum Ataç neden “kelime”yi yabancı bulup ona “tilcik” diye bir karşılık uydurmuştur da köy’e köy, mal’a mal, adam’a adam, pencere’ye pencere, hava’ya hava, duvar’a duvar demiştir? Şemseddin Sami Osmanlıca için :

— Farsca, arabca ve türkçeden yapılmı bir dildir ki Aceme söylesen anlamaz, Araba söylesen anlamaz, Türke söylesen anlamaz, demişti.

Biz türkçüler dilde ırkçı değildik. Türkçeleşen sözleri, Türkleşen yabancılar gibi, Türk sayardık. Anlaşılmıyan bir dilden ikinci bir anlaşılmalıyan dile geçmeyi düşünmedik. Türkçeyi Arab ve Fars gramer köleliğinden kurtarmak, türkçe ekleri yeniden diriltmek, Türk ek ve kökleri ile ilim terimleri yapmak: Ülkümüz bu idi. Kavuştuk. Türkçe durmadan değişecek. Gelişecek. Ağaç yaprakları gibi kelimeler düşecek, yenileri yeşer-

recek. Ama bugünkü türkçeyi bugünkü Türkler lûgata bakmadan, yarınki Türkler yarınki türkçeyi yanındakine sormadan anlıyacaklar. İlim terimleri bunun dışında : Ben müselles diye okudum, oğlum üçgen diye. Benim hendese kitabımı o, onun hendese kitabını ben lûgata bakmadan anlıyamayız. Bu da pek gerici bir güçlük. Fakat romanı ve tiyatroyu anlamamak! Yeni kuşaktan bir kızla sevişip ona aşkınızı bildirmek için lûgata bakmak!

Bu da rahmetli Süleyman Nazif'in Osmanlı belâgatçiliği gibi yeni bir "inşa" hastalığı. "Na huda-yı hudâ Na-şınas" yollu acayiplikler yapmak!

Edebiyatta konuştuğunuz kelimelerle yazınız, yazdığınız kelimelerle konuşunuz. Farsca Riçale'yi reçel yapmışız. Tatlı tatlı da yiyoruz. Aşk, sevgi, muhabbet nedir, o da sevgi. Ya dost ve dostluk?

Arabistan'dan gelene sormuşlar :

— Koyunun arabcası nedir?

— Ganem!

— Ya kuzunun?

Adamcağızın arabcası üç beş sözlük. Cevap da vermese olmaz:

— Efendim. Arablar bir yıl bekleyip ona da ganem derler, demiş.

Bizim flört sözüne bile ihtiyacımız var. Türk işinde ırkçılık, türkçe işinde özleştir-mecilik yok.

Hepimiz durmadan yazımızı daha anlaşılırğa doğru geliştiriyoruz. Eserlerimizi ye-niden bastırdığımızda bir hayli kelime değiştiriyoruz. Fakat ilk şart "anlaşılma!"

Eskiden dil komisyonunda türkçeleştirme ve özleştirme üzerine çok tartışıldı. Ben uydurmacılığa ve zorlamaya karşı idim. Bugün de öyleyim. Terbiye eve girmiştir. Eği-tim pek iyi bir çevirme. Ama terbiyesiz yerine eğitimsiz diyebilir miyiz? Kalb yürek de-mektir. Kalbsiz yüreksiz mi demektir?

Şurası var ki Türkiye gibi türkçe de bağımsızlığına kavuştu. Sağa sola doğru aşırılıklar bu gerçeği değiştirmez.

Rahmetli Besim Atalay önceleri pek özleştirme idi. Benim başkanlık ettiğim lû-gat komisyonunda bir gün :

— Beş yüz türkçe söz mü vardır? Beş yüz sözümüz var, başkasını kullanan idam-dır, derim, diye haykırmişti.

Demek ki öfkesinden "idam" sözünü kullandığı için önce onu ademe yollamak ge-rekecekti.

Arabçada kafa, ense demektir. Türkçede ense ense, kafa da kafa! Osmanlı cellâdı insanın kafasını ensesinden keser.

1950 rejiminin türkçe Anayasayı eski Teşkilât-ı Esasiyye Kanununa çevirmesine ve çevirenlerin başında sözde Türkçü bir profesör bulunuşuna ne kadar şaşımdı. Kara-manoğlu Mehmet Bey 1277 de :

— Bugünden sonra divanda, dergâhta, barigâhta, mecliste, meydanda türkçeden başka dil kullanılmıyacaktı, emrini vermişti.

Atatürk osmanlıca'yı yazı dili olmaktan çıkaran, ilim ve edebiyat dili kulan büyük devrime liderlik etmekle dilimiz tarihinin ikinci büyüğü olmuştur.

Karagöz halk, Hacivat inşacı idi: Yüzyıllarca halk divan ve medrese Osmanlıcası ile alay etmiştir. Kendi şiirlerini kendi dilinde yazmış, kendi masallarını kendi dilinde söylemiştir.

Bugünün Hacivat'ı da uydurma ve özleştirme inşacı ve belâgatçısı. Bunlara da bir karagöz gerek!

(Dünya, 5.6.1966)

Bundan en aşağı yirmi küsur yıl önce yazdıklarına zaman zaman baktıkça, bugün yaşıtılarına oranla pek çok yeni kelimeye cümlelerim arasında yer verdiğimi görüp sevdiğim olur.

Arınmış bir türkçe, herkesçe benimsenmiş ve oturmuş kelimeler için, bu sebeple hiçbir diyeceğim elbette ki yoktur. Ancak güzel türkçemizi, konuşurken sanki hamamda takunye ile yürürmüş gibi kakafonik hale getiren öylesine uydurma kelimeler de var ki, bir öz türkçenin bile bunun karşısında çileden çıkmaması imkânsızdır.

Bu acaip ve anlamsız uydurma kelimelerden biri de, son zamanlarda bazı aşırıların ısrarla üzerinde durdukları "örneğin" saçmasıdır. Sanki "meselâ"nın suyu çıkmış gibi, "örneğin" uydurması niye?

"Örneğin" bize kalırsa, ne yapılırsa yapılsın, ne kadar ısrar edilirse edilsin, hattâ birçoklarının iddia ettikleri gibi, güzel türkçemizi Türkler arasında anlaşılabilir bir dil yapmak ve bunda kendi çıkarlarını aramak sevdasında olan aşırı solcuların TRT mikrofonlarında bile sık sık tekrarlamalarına rağmen gene tutmıyacak ve milletçe benimsenmeyecektir.

Bunun iki gerekçesi vardır: Birincisi aslen arapça olan meselâ kelimesinin, bugün Araplar tarafından bile anlaşılabilir bir şekilde türkçeleştirilmiş oluşudur. Araplar binaen, tesadüfen, istinaden gibi meselâ yerine de mesel sözünden üretilmiş olan "meselen" derler. Meselâ kelimesi, belki yanlış olarak dilimize girmiş fakat bize uygun bir anlamda yerleşmiş ve türkçeleşmiştir. Hattâ ona, araplık artık alâkası bile kalmamıştır da denebilir.

İkinci gerekçe, en önemli olanıdır: Çünkü dilcilerin ileri sürdüklerine göre, "örnek" kelimesi, ermenice bir şeye benzemek anlamına kullanılan "ORNAK" aşından alınmış ve nasılsa türkçede kendine yer bulmuş, türkçenin âhenk kuralına uyararak da daha ince bir şekilde kullanıla kullanıla "örnek" olmuştur. Aslı ermenice olan bu örnek kelimesinden, yüzde yüz türkçeleşmiş meselâ yerine, "örneğin" diye bir uydurmayı, söylemeyi, kullanılması anlamsız bir saçmayı, güzelim Türk diline öz türkçe adı altında sokmanın ne âlemi vardır?

Yoksa en ulu dillerden biri olan gerçek türkçenin kaynağı bitti de artık ermeniceye mi muhtaç kaldık?

Türkçeyi gerçekten sevenler, örneğin uydurması bir yana, bize kalırsa, önce örnek kelimesini dilimizden çıkarmanın yolunu bulmalıdırlar. Zaten gerçekten arınmış türkçe ile yazanlar örnek yerine çoktandır "benzer", "benzeri" gibi kelimeler kullanmıyorlar mı? Amma örneğin kelimesinde ısrar edenler, bize kalırsa galiba Türkten çok türkçeye düşmana benzeyenlerdir.

(Yeni Gazete, 15.6.1966)

TÜRK DİLİ VE MİLLİ KÜLTÜR

Dr. Mehmet Eröz

Türk dili perişan, Türk dili hasta. Zevksiz, bilgisiz, gafil ve maksatlı kimseler onu ameliyat masasına yatırmışlar, ameliyat ediyorlar. Sağ çıkacağını Allah bilir.. Basiretli

gözler bunu görüyor, vicdanlı insanlar bunun azabını duyuyor. Elbirliğiyle ona kıyıyozuz..

Türk dilinin bu halini bir makale çerçevesi içinde zaman ve mekân bakımından tarihi ve sosyolojik yönden ele alacağız. Hep biliyoruz ki, Selçuklu saraylarında farsça hâkimiyet kurmuştu. Bundan müteessir olan Âşık Paşa şöyle şikâyet ediyordu :

**Türk diline kimesne bakmaz idi
Türlere hergiz gönül akmaz idi
Türk dahı bilmez idi ol dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri**

Karamanoğlu Mehmet Beyin meşhur fermanıyla türkçenin itibarı yerine geldi. Osmanlı İmparatorluğu saray çevrelerinde çöreklenen bir devşirme zümresinin tesiriyle II. Murad'dan sonra türkçe tekrar hakir görülmeğe, aşağılanmağa başlandı. Türkçenin itibarlı bir dil olmasına engel olundu. Dahil bulunduğumuz islâm camiasından dinî kültür kanaliyle aktarılan zarurî ve faydalı kelime ve istilâhlar, bu niyet ve gayrete fırsat oldu, imkân oldu. Sonunda Türkmenlerin, Yörüklerin, yâni Türk halkının konuşmadığı sun'î bir edebî dil doğdu ve halktan kopmuş, ona yabancı bir münevver sınıf türedi. Türkmenler, Yörükler saf türkçeyi konuştu; münevverler sun'î lisanlarını tekellüm etti. Nihayet geçen asrın sonlarında Türk münevverleri arasında doğmaya başlayan Türkçü fikir, dilin sadeleşmesi cereyanını yarattı. Bu cereyanın başında Ziya Gökalp'ler, Ömer Seyfeddin'ler, Veled Çelebi'ler, Necib Âsım'lar vardı. Bu yüzden ilmîlikten uzaklaşmadı, çığından çıkmadı. Gökalp meseleyi ilmî olarak ele aldı. "Bir dilin başka dillerden, eş anlamda olmamak şartıyla kelimeler alabileceğini, fakat gramer ekli (sıyga) alamyacağını belirten Gökalp, dilimizde kullanılan arapça ve farsça kelimelerden sıyga mahiyetinde olanların derhal atılmasını, öbürlerinin —eğer halk dilinde karşılıkları yoksa— kabul edilmelerini söylüyor. Bir kelimenin cemi şekli de sıyga sayıldığı için camiler kullanılmayacaktır. Fakat sıyga mahiyetini kaybetmiş, klişeleşmiş olan ahlâk, edebiyat, talebe, evlâd, evrak, amele gibi kelimeler muhafaza edilecektir... Başka bir dilden sıyga ve ek gibi terkipler (isim ve sıfat tamlamaları) da alınmayacağından Gökalp, arapça ve farsça terkiplere hiçbir lüzum olmadığını, esasen türkçede terkiplerin her cinsi bulunduğunu açıklamaktadır" (1). Gökalp, fazla müdahale etmeden dilin tabii seyri içinde sadeleşeceğini ifade ediyordu. Fakat millî mücadele ruhunun getirdiği Türklük sevgisi, dil bahsinde yavaş yavaş bizi ifrata götürdü. Halka mal olduğu, köylerde bile konuşulduğu halde, gözünün yaşına bakılmaksızın Arap ve Fars asıllı her kelime atılıp, yerine ne-sebi sahih olmayan "sözcük"ler uydurulmağa başlandı.

Millî kültürümüzün akıbetini düşünen İstanbul Muallimler Birliği, 1948 senesinde bir Dil Kongresi topladı. Kıymetli ilim ve fikir adamları raporlar verdiler. Prof. Fındıkoğlu, Prof. Halide Edib Adıvar'ın tebliğleri ilgi çekiciydi. Halide Edib hanım şöyle diyordu : "Dilimize giren ve türkçeleşen arap menşeli kelimeleri bir Arap hâkimiyeti gibi görmek yanlıştır. Nasıl ki, Garp milletleri, bugün kendilerine nisbeten siyasi bir kuvvet ifade etmeyen Yunanlıların harsını, ortadan kalkmış olan Roma'lılardan Lâtin alfabesini ve istilâhlarını almış olduklarını söylerken, şereflerine halel geldiğini hiç hatırlarına getirmezler" (2). Bu kongrenin hayli faydası oldu. Bugün böyle kongrelere, hattâ dil ve millî kültür seferberliğine muhtacız. Çünkü bir yandan samimî olarak türkçeyi arıtmak isteyen iyi niyetli vatandaşlarımız, diğzer yandan solcular alabildiğine Türk diliyle uğraşıyorlar. Samimî olanlara yazımızın sonunda birkaç sözümüz var. Diğzerlerine gelince: Türk'ün hiçbir şeyini, din, örf - âdet, ahlâk, san'at, müzik v.s. ni sevmiyen komünistlerin Türk diline olan aşırı sevgilerinin (!), fart-ı muhabbetlerinin (!) sebebini araştırmak lâzım. Niçin bunlar böyle türkçenin üzerine titiriyorlar? Meseleye önce tarih için-

den bakalım. Kırım Türklerinden Gaspıralı İsmail Bey, 10 Nisan 1883 te Kırım'da Ter-cüman Gazetesini çıkardı. Gazetesinde, Rusya'daki müslüman halkların kültür birliği için, (dil birliği, gaye birliği, iş birliği) ni zaruri görüyor, müslüman mekteplerinde ve basınında Osmanlı Türkçesinin (İstanbul halk dili kastediliyor) ortak edebî dil olarak kullanılmasını tavsiye ediyordu. Azerbaycan'da Ağaoğlu Ahmed Bey ve Hüseyinzâde bu fikri benimseyip, desteklediler. 1906 Ağustosunda Nizhni Novgorod'da toplanan (Üçün-cü İslâm Kongresinde) Rusya Müslümanları için tek bir islâmî, edebî dil ihtiyacı olduğuna, bunun da Osmanlı Türkçesi olabileceğine, müslüman mektepleri dahil) tatbik edilmesine ve yeni neslin milli bir ruh içinde yetiştirilmesine karar verildi (3). Bu yazılar ve kararlar Rusya Türklerini, müslümanlarını yıllarca canlı, diri tuttu. Çarlık Rusyası bu halden gocunuyordu. Ne zaman ki, komünist ejderi pençesini Türk ellerinin can evine geçirdi, herşey gibi Türk dili de kara günlerini yaşamağa başladı. Türkmen, Özbek, Uygur, Kırgız, Kazak, Tatar'ın Türk kavminin kolları, aşiretleri olduğunu biraz tarih, coğrafya kültürü olanlar bilir. Komünist Rusya Türk kavmini tarihten silmek için, Rusya Türklerini Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan gibi yalnız cumhuriyetlere ayırdı. Güya, burada ayrı kültürden, ayrı soydan insanlar yaşıyordu. Kaynaşmayı önlemek, uçurumu iyice açmak, milli kültürü baltalamak için Türkmen, Uygur, Özbek, Kırgız, Kazak, Tatar lehçeleri arasındaki ufak tefek farkları başka başka yazı ve gramer tatbiki suretiyle arttırıp, ayrı diller haline getirmeğe çalıştılar ve bugün de bütün güçleri ile bu işe devam ediyorlar (4). Bu gayrete bizim yerli kızıklar seyirci mi kalsın, kızıl imana sığar mı bu? Onlarla temasımızı ve mâziyle ilgimizi kesmek için ne lâzımsa yapıyorlar. Aksi halde bütün Türk dünyası bizi anlayacak, belki yarınki kuvvetli radyo yayınıımızı dinliyecek, dergi ve gazetelerimizi okuyacaklar. Müsterek ve büyük bir Türk kültürü doğacak. Onların bizi, bizim onları rahatça anlayabileceğimize dair işte üç misâl, (Türkistan'dan Azerbaycan'dan, Irak'tan - Kerkük'ten): Stalin tarafından öldürülen Türkistan milli şairi Çolpan, Türkistan'ın esareti için şöyle diyordu:

Güzel Türkistan senge ne boldu (Sana ne oldu?)
Sebep vakitsiz güllerin soldu, oh, güllerin soldu
Bilmem ne için kuşlar ötmez bahçelerinde, ah bahçelerinde

Kırk sene önce Rus istilâsı karşısında Azerbaycan'dan şu feryat yükseliyordu :

Yuvası dağılmış, ocaklar tütmez
Virandır vatanım bülbüller ötmez
Bu zulmü bizlere kimseler etmez
Ağla vatan ağla, nerde istiklâl?
Salibin zulmüle sönsün mü hilâl?

Azerbaycan ili, Türk'ün öz yurdu
Oğuz Han yurdunu bu ilde kurdu
Cihanı sarsmışdı muzaffer ordu
Ağla Azerbaycan, ordun ne oldu?
Söyle Azerbaycan, yurdun ne oldu?

Bağrında düşmanlar gezsün mi her an?
Esir yetimleri kessin mi her an?
Yadlara mı kalsın bu aziz vatan?
Ağla Azerbaycan, kanlar çağlıyor
Bu hale Türkistan, Turan ağlıyor (5).

Bugün Bağdat'ta Türkmen Kardeşlik Kulübünün çıkardığı (Al-ağa-Kardeşlik) dergisinin 1964 Temmuz ve 1965 Nisan nüshalarından aldığımız bir kaç örnek:

Yetimlere yoksullara dayak ol (destek, dayanak)
Gorhakların gözlerine pıçak ol
Sahavete, yahşiliğe ortak ol
Gadir bilen yahşiliği onar hey

Bir horyat :

Gül onun
Bülbül onun, gül onun
Bağda bir bülbül ölmüş
Kanlısıdır gül onun

Bir atasözü :

Yüz aklın varsa, bir akıllıya daha danış.

Bu üç misâl gösteriyor ki, bütün Türk dünyası, Türklüğün son kalesi Türkiye'den yükselen sesi duyup, anlayabilecek. Bunu önlemek, ortak dili yoketmek, kızıkların (yabancı, yerlisi) en büyük vazifesidir. Türk diline sarılmanın, arıtmanın, yozlaştırmanın işte en mühim sebebi. Ne yazık ki muvaffak olmağa başladılar bile. Değil dış Türklar, iç Türklar bile radyonun, gazetelerin, dergilerin dilini anlamaz oldu, eski eserler ise bir muamma haline geldi. İki sene önce Dinar Türkmenleri, Toros Yörükleri, Edremit'in alevi türkmenleri bize radyonun dilinden anlamaz olduklarından yakınıyor. Şikâyet ediyorlardı. Bu ne mene türkçedir ki, onu Yörük anlamaz, Türkmen anlamaz, Alevî Türkmen anlamaz?!. Hülâsa, nesiller arasında ve Türk illeri arasında kültür uçurumları yaratılıyor. Mâzimizi unutmaya mahkûm ediyoruz. Yarınki nesiller değil dünü, bizi bile anlayamayacaklar. Türk millî kültür sarayının yıkılmasına çalışan baykuşlar. onun habelerinde tünemek için bekliyor...

Şimdi samimî, içi Türklük sevgisi ile dolu olan münevverlere sesleniyoruz. Şimdiye kadar söylediklerimizden anlaşılıyor ki, biz öztürkçenin değil, uydurma türkçenin aleyhindeyiz. Yunus'un, Dadaloğlu'nun, Karacaoğlu'nun, Âşık Veysel'in dilindeki Türkçelerin başımızın üzerinde yeri vardır. Biz demek istiyoruz ki, dil bahsinde muhafazakâr olalım, uydurmacılığı bırakalım. Türkçede karşılığı bulunan frenkçe kelimeleri almıyalım, dilimizin üzerine titreyelim, gerekli değişikliği yarın kudretli (Dil Akademisi) ne bırakalım. Daha iyisini Gökâlp söylemiş, şimdilik onu takip edelim. Dilimiz kendi akışı içinde yatağını bulacak, büyük Türk edebî dili ve kültürü doğacaktır. Gelin şimdi olanı biteni yakından görelim. Batıya gümrük duvarlarını açmışız, her gün izinsiz, ruhsatsız yüzlerce kelime geliyor ve siz öztürkçeciler onları rahatça kullanıyorsunuz. Bunlar, ilmî istilâh, teknik tâbir olmayıp, dilimizde karşılıkları olan günlük konuşmada geçen kelimelerdir. Misâl mi işte: lânce etmek (ortaya çıkarmak, neşretmek yerine kullanıyorsunuz), empoze etmek (tesir etmek, telkin etmek, kabul etmek yerine kullanıyorsunuz), anons vermek, anons yapmak (ilân etmek, yaymak), problem (mesele), amblem (alâmet, işaret, rumuz, belirti), mansiyon (teselli mükâfatı), etap (konak, merhale), brifing (bir karara varmak için yapılan toplantı. Toplantı demek de kâfi. Yedek subaylığımızda Türk askerini bu kelimeyi safiyetle, birikinti olarak kullandığını gördük), deklârayon (beyanname, bildiri), kostüm (elbise), sezon' (mevsim), v.s.. Türkçe adına uydurma kelime yaratmağa da son veriniz. Bırakınız bu işi yarın Dil Akademisinin Ali Şir Navâi'leri, Kaşgar'lı Mahmud'ları dev ilimleriyle halletsinler, bu iş cücelerin işi değildir. İşte size "sala bindirip, sele verilen zavallı türkçeye" musallat olan birçok kelimedenden birkaçı: (parantezin dışındaki uydurmacası, içindeki halkımızın kullandığı hakikisidir).

Anı (hâtıra yerine uydurulmuş), Atanma (tâyin etme, bir yere verme. Atılma, fırlatılma gibi birşey). Aşama (mânasını tam bilmiyoruz. Tekâmül, merhale mânasına

gelse gerek). Bilinçli (şuurlu yerine kullanılıyor). Birey (fert). Denetlemek (teftiş etmek). Denetçi, müfettiş. Bir zamanlar enspektör idi). Düzey (seviye yerine kullanılıyor. Ya-tay'ın yatık şeklinde, dikey'in dikine şeklinde söylenmesi gerektiği gibi, buradaki düzey de yanlıştır. Belki düzlük denebilir amma, o da seviye demek olmaz, muşahhas bir mâ-na ifade eder), doğal (tabii yerine), eğitim (terbiye etme, yetiştirme yerine). Bu vaziyette artık terbiyeli köftee, lokantacılar eğitilmiş köfte demelidirler), eleştirme (tenkit yerine kullanılıyor. Elekle eleme gibi...) etki (tesir), genel (umumi, ingilizce ve fransızca general'den alınsa gerek), görev (vazife, hizmet, iş), içtenlikle (samimi olarak), ilişkin (ilgi, alâka).

Güzelim türkçede ilgi dururken, uydurma ilişkiye can mı dayanır?.., ilginç (ilgi çekici), inan (iman, inanç), kapsamak (ihtiva etmek, şumulu içine almak, sarmak), kesin (kat'i), kural (kaide), kurum (müessese. Baca kurumu değil), koşul (şart), kutsal (Dede Korkut'un bile kullandığı kutlu kelimesini öztürkçecilik adına bırakıp, kutsalı uyduranlara bugün Anadolu'da Yörük ve Türkmenlerin, Alevî Türkmenlerin kutlu kelimesini kullandığını hatırlatırız. Meselâ kına gecesinde söylenen: (Gız anam kınan gutlu ossun) veya (Gutlu olsun diyenin akubeti hayrolsun)... gibi), nitelemek (vasıflandırmak), özerk (muhtar, müstakil), özgürlük (hürriyet, istiklâl), örneğin (meselâ), ödev (vazife, iş, hizmet), özel (hususî), öngörme (derpış etmek, kararlaştırmak, gözönüne almak), olumlu (müsbet), olumsuz (menfi), onay (tasdik etmek), mevsimsel (mevsimlik), neden (sebepl), sorun (sormak fiilinden yapılan sorun kelimesinin mesele'nin yerini tutmayacağı meydandadır), sakınca (mahzur, engel, sakınılacak şey), süre (vâde, zaman, müddet). Görüldüğü gibi farklı mânalar taşıyan 5-6 kelime bir uydurma (süre) kelimesiyle ifade edilmek isteniyor. Böylece dilimizi iyice fakirleştirecekler, kültürümüzü kısırlaştıraraklar. Sürmek fiilinden, fransızca durée'ye benzeterek süre kelimesini uydurmuşlar), toplum (cemiyet, cemaat), tepki (aksi tesir), zorunlu (zarurî), yarar (fayda, menfaat, iyilik, istifade), yöntem (usul, metod), yükümlü (mükellef, vazifeli), yarışmacı (yarışçı yerine kullanıyorlar. Güreşçi'nin güreşmeci, koşucu'nun koşmacı olmayışı gibi, yarışçı da yarışmacı olamaz. Müsabık yerine belki yarışçıyı kullanabiliriz). Uygulamak (tatbik etmek), uygarlık (medeniyet), yaşantı (hayat, ömür), yönetim kurulu (idare meclisi), yönetici (idareci), yönetmek (idare etmek) v.s.

İşte dilimiz böyle fakirleşiyor, kültürümüz bu türlü zavallulaşiyor. Balkan Türklüğü, Orta Asya Türklüğü ile dil bağımız, kültür bağımız kopuyor. Eski kültür hazinemizden habersiz, köksüz ve sığ bir nesil yetişiyor. Bunun vebalinden samimi öztürkçeciler sakınsınlar. Şuurla, maksatla bu dili bozma işini üzerlerine alanlara sözümüz yok. Onlar o yolun yolcusudurlar, gitmeden olmazlar, etmeden olmazlar, yıkmadan durmazlar...

(Yeni İstanbul, 21-22.6.1966)

1) Doç. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Dil Dâvası ve Ziya Gökalp, Sosyoloji Konferansları, (Gökalp sayısı), Beşinci Kitap, 1964-1965, s. 99 (İktisat Fakültesi, İctimaiyat Enstitüsü Neşriyatı).

(2) Prof. Halide Edib Adıvar, İngiliz Dilinin Tekâmülül ve Türkçe, kongreye sunduğu rapordan, (Birinci Dil Kongresi İst. 1949, s. 13).

(3) Serge A. Zenkovsky, Pan - Turkism and Islam in Russia, Harvard University Press 1960, pp. 30-49.

(4) Bu hususta engin ve zengin mevsuk bilgi için, B. Almanya'da (Sovyetler Birliğini Öğrenme Enstitüsü) tarafından neşredilen (Dergi) nin şu sayılarına bakınız: (Sayı: 3, 7, 20, 21, 23-24, 25, 26-27, 33, 41, 42).

(5) İstiklâl Uğrunda Şiirler Mecmuası. İstanbul 1928. Milli Azerbaycan Neşriyatından, Sayı: 7, s. 160-161.

Bu münasebetle türkçenin hâli ve geleceği hakkında bazı şeyler daha söyleyeceğim :

Türkçe altı asırdanberi gelişmekte olan bir dildir. Her yaşayan dil gibi daima kelimelerinde, telâffuzunda hattâ cümle yapısında değişiklikler olmaktadır ve olacaktır. Gelişmekte olan diller için bu çok bâriz bir hayatiyet alâmetidir. Yerleşmiş dillerde o kadar göze çarpmıyan canlılık hareketinin zaman zaman maksadı kaybedecek kadar zoraki, yapmacık ve gayretkeşlik şekline girdiğini de esefle görüyoruz. Dil meselesi gibi tamamen ilmî bir sahaya siyaset gibi menfaate, ırkçılık, aşırı milliyetçilik gibi hislere dayanan âmiller sokularak inançlar ve tutumlar üzerine lâıksız baskılar yapılmaktadır. Ama bu her zaman olmuş, hattâ Atatürk devrinde de böyle gayretkeşlikler görülmüş, Ata'nın aklı selimi bu gayrisamimî ve gayriilmî tazyiki bertaraf etmiştir. Güneş Dil Teorisi işte bu tepkinin ifadesidir.

Bugünkü öztürkçe cereyanının türlü yönleri, türlü sebepleri ve türlü gayretlileri vardır. Bunların ifrata gidenleri dili bozmakta ve anlaşılmaz hâle getirmekte âdeta birbirleriyle yarışmaktadırlar. Her gün insanların kendi kendilerine kelime icat etmeleri gibi bir ilmî dalalete şahit olmaktayız. Yaşayan nesiller birbirlerinin dilini anlamaz olmuşlar, on yıl evvel basılmış ders kitapları bugünkü öğrenciler için yabancı dilde yazılmış hale gelmiştir. Bırakın artık eski yazıyı okumak, yeni yazıyla basılmış 25 yıl evvelki eserler ölü hâle gelmiştir. Kütüphanelerimizi bile bile öldürmekte ve dilimizi kültürel eserler bakımından yoksul hale getirmekteyiz.

Buna bir çare bulunmak lâzımdı.

Memnuniyetle ve ümitle öğreniyoruz ki "Türkiye Muallimler Birliği" Türk dilini korumak ve geliştirmek için bir ilmî heyet kurmaya karar vermiş. Umalım ki bu neslin adamları hislere ve siyasi baskılara aldırış etmeden bu mühim dâvayı ele alıp yoluna koysun... Yoksa bu uydurma furıyası devam ederse Türk halkı Babil Kulesindeki işçilere dönecek ve günün birinde birbirini anlayamayacaktır.

(Cumhuriyet, 5.6.1966)

SUNUN ADI NE?

Burhan Felek

Ne zaman birinde bir züppelik gözüme çarpsa aklıma gelir.

Köylü çocuk Avrupada tahsilden dönmüş. Köydeki babasını ziyarete gitmiş. Babası çift işleriyle meşgul.. yerde bir tırmık yatıyormuş. Avrupada kaldı ya!.. Türkçeyi unuttuğunu anlatacak.. babasına sormuş:

— Baba! Şu yerde yatan şeyin adı ne idi?

Babası iççerlemiş:

— Bas ucuna sana söylesin! demiş... Züppelik havası içinde salaklaşmış oğlan babasının bu sözündeki niyetini sezmeden tırmığın yukarı duran sivri dişlerine ayağıyla birdenbire basınca sap tarafı havaya kalkıp alınca çarpmasıyla oğlanın aklı başına gelmiş:

— Vay geçmişî kandilli tırmık! diye âletin adını hatırlamış. Böyle aslını faslını, dilini damağını, anasını ninesini unutanlara rastgeldiğim zaman:

— Ah bir tırmık olsa idi de.. diye yerlere bakarım. Aklıma neden geldi? Bir genç arkadaşımız, Belediyede havadis toplarken bana:

— Hocam: “Mazbata” nın türkçesi nedir?. diye sordu. Çocuk bir haberi meşhur bağımsız, sade bağımsız değil; tasasız, habersiz T.R.T. ye götürecekt. E.T.R.T. de türkçe konuşulur. Mazbatayı anlamazlar, ne yapsın bana soruyor.

— Mazbatanın türkçesi mazbatadır, dedim. Çocuk da:

— Peki! dedi. Halbuki o benden basanak, tasanak, kopanak, sapanak gibi bir kelime bekliyordu, bulamayınca meyus oldu. İdaredeki “yeni öz türkçe uzmanlarının olası kınamasından ötürü”!

Ben karikatürü severim.. ama her gün draaam, her gün draaam.. oldu mu bıkılır.. her gün Amerikaaaaan, her gün Süleymaaaaan! olmuyor; çünkü karikatürün esası, mizahta olduğu gibi sürprizdir. Beklenmedik söz fikir ve mânâdır. O da her gün olunca “şey” ini kaybeder! ama geçende bir tanesi hoşuma gitti. Bir adam.. her halde “millet” olacak.. başında bir kazan.. tamam!.. Seçim kampanyasının bilançosu bundan ibarettir.

Milletin başı kazan oldu. Kazan olunca ne olur? Aklıma geldi. Haddehanelli çarkçıları imtihana tâbi tutmak istemişler. İçlerinde “irade-i seniyye” ile çarkçıbaşı maaşı alan; fakat ne makine ile, ne kazanla hiçbir ilgisi bulunmayan Ali Bey isminde bir biçare varmış, imtihanda muvaffak olamazsa aylığı kesilecek. Şuna buna rica etmiş. İmtihan komisyonu reisi olan amirale iltimas geçmişler:

— Aman şu bizim Ali Beyi hafif bir sualle geçiriverin diye.

Ali Bey imtihana girmiş.. Reis sormuş:

— Ali Bey! Söyle bakalım: Kazan patlarsa ne olur?

Ali Bey farkında değil.. ateşçi olsa ocakları söndürürüm.. diyecek.. ama onun da farkında değil. Az düşündükten sonra içini çekip:

— Allah o günleri göstermesin paşam.. cevabını vermiş. İşte milletin başı kazan, olur da patlarsa ne yaparsın Ali Bey?! Sualini soruyorum. Ali Beyin:

— Allah o günleri göstermesin! dediğini ıstır gibi oluyorum.. çarkçıbaşuların imtihanı iyi geçmedi doğrusu.

İnsan sanıyor ki bütün bu Anayasa, babatasadan maksat seçim, seçimden maksat da birbirimizin ne kadar kötü niyetli adamlar olduğumuzun dünyaya duyurulmasıdır. Memleketimizde pek sık rastlanan “vasıtaların gaye olması” fenomeni — bu sefer parlamenterizmde — trajik bir şekilde belirdi ve her şey seçim için oldu.. Ben diyorum ki; haftada bir gün mühim işlere tahsis edilsin.. geri kalan günler şimdiki gibi 598 sahifelik tahrirler, geceleyin arama taramalar ve esyanen de yaralamalara ayrılınsın.. belki daha iyi olur.

Yeni seçilen ve bu yazıyı çiziklerken şahısları henüz malûmumuz olmıyan senatörlerimizi tebrik eder, kendilerine üstün başarılar dilerim. Eskiden beri âdet olduğu üzere artık bundan sonra kendilerinin politikaya karışmaları memnudur. Yegâne işleri Anayasanın sıhhatini korumak ve babatasa tarafından hırpalanmasına mahal vermemektir.

Şimdi — malûm — Millet Meclisinin sayısı “donuk” dur: 450 sandalye.. Senatönlük esas sayısı 150 sandalye.. 22 de tabii senatörümüz var.. etti 172.. aklım karıştı; 15 Cumhurbaşkanlığı kontenjanı 150 ye dahil mi, değil mi? Bir de — Allah şifa versin — Cemal Gürsel Paşa var. İki yüze yaklaşıyor, az da değil. Ne var ki: Senatörlerin bir zayıf tarafları var: Okur-yazar, tecrübeli ve yaşlı olmaları şart.. E bu kadarı da olmaz değil mi? Tecrübe de ne demek? Tahsil de ne demek?

Onsekiz yaşında bir adam kadar kim? Ne? Nasıl — Bilir ve yapabilir? Kafalarımızı hâlâ örümcekten kurtaramadık.. vesselâm. Yaşın ne ehemmiyeti var? İsa beşikte konuştu.. ama çarına gerildi.. pek orasını da karıştırmıyalım..

Mazbatanın türkçesi ne idi? Basanak? Olmaz.. yazalak.. olmaz.. kozalak.. hayır.. mozalak? Tahkir mi ediyorsun mazbatayı?!

— Hâşâ...

— Bas ucuna öyle ise! Ne olduğunu söylesin..

Basmam kardeşim.. o hikâyeyi ben anlattım..

(Cumhuriyet, 9.6.1966)

DİL VE MİLLİ BÜTÜNLÜK

Dr. Necmettin Hacıeminoğlu

Millet varlığını ayakta tutan ve millî bütünlüğü temin eden başlıca unsur ana dildir. Çünkü milleti meydana getiren fertlerin ayrılmaz bir birlik halinde yaşamaları, birbirlerini tanımalarına, anlamalarına ve sevmelerine bağlıdır. Millet bütünlüğünün gittikçe artan bir sağlamlık kazanması da nesillerin ve fertlerin birbirlerini "tamamlamaları" ile mümkündür. Bu da, millete ait manevî servetlerin, dil yolu ile, nesilden nesile zıyan edilmeden aktarılmasına bağlıdır. Böylece, her yeni nesil, önce, atalarından miras kalan sanat ve düşünce yadigarlarını tanıyıp, sonra da o anıtlar üzerine kendi payına düşen "yapı taşları" nı koyar. Ancak bu sayededir ki, millet hayatı, hiçbir kesintiye uğramadan, tarih içinde devam edip gider. İşte bütün bunları sağlayan millî dildir.

Nitekim, tarih göstermiştir ki, bir milletin kurmuş olduğu devlet yıkılabilir, oturduğu vatan elinden alınabilir, fakat, eğer dili yaşıyorsa, o millet dağılmamıştır, kaybolmamıştır, ayaktadır. Zira dil, fertlerin, "millî şuuru", "millî hafızası" dır. Hafızasını ve şuurunu kaybetmiş bir insan, evinde, çocuklarının arasında da olsa, mânen ölmüş demektir. Aksine, hafızası ve şuru yerinde bir insan, evinden, vatanından uzaklarda, çok uzaklarda olsa bile, yaşıyor demektir. Ferdi yaşatan şuru olduğu gibi, milleti ayakta tutan da, millî şuur demek olan millî dildir. Onun için, millet bütünlüğü üzerine titreyenler, millî dil üzerine de titrerler. Millet bütünlüğünü parçalamak isteyen iç ve dış düşmanlar ise, önce dili yıkmaya çalışırlar, dili parçalamaya çalışırlar. Bu mesele, Türk milleti için çok mühimdir. Çünkü, yeryüzünün dört kıtasında devletler kurmuş, fethettiği toprakları "vatan" yapmış olan milletimiz, bu ülkelerin herbirinde bir kısım evlâdını da bırakmıştır. Böylece, çeşitli ülkelerde Türk milletinden bir parça yaşamaktadır. Aynı vatanlarda ve yabancı boyunduruğu altında yaşamak bahtsızlığına uğrayan ırktaşlarımızla bizim aramızdaki en kuvvetli bağ, dilimizdir. Biz Türkiye Türkleri ile diğer Türkler, aynı milletin evlâtları, aynı tarihin çocukları, aynı düşünce ve ülkünün insanlarıyız. Ve aynı dili konuşuruz. Fakat, bu vatanın dışında kalmış olanlara, emperyalist devletler binbir çeşit baskı yapmaktadırlar. Bu baskı, onlara, bilhassa millî dillerini, türkçeyi, unutturmak gayesini gütmektedir. ırktaşlarımız ise, her zaman olduğu gibi, bütün bu baskılara mukavemet etmektedirler. Çünkü düşmanlarının niyetlerini çok iyi biliyorlar. Çünkü, dillerini kaybederlerse, her şeylerini kaybedeceklerinin farkındadırlar.

İşte bu yüzden ki, Türkiye Türklüğünün dilini yıkmak isteyenler, bilerek veya bilmeyerek, yabancı emellere hizmet etmektedirler. Yeryüzündeki bütün Türklerin

konuştuğu ve anladığı bir dili yıkıp, yerine ne idüğü belirsiz kimselerin uydurdıkları "sun'î dili" koymağa kalkışanları başka türlü değerlendirmek mümkün değildir. Eski türkçede bulunup da, bugün unutulmuş olan kelimeleri diriltmeğe çalışan samimi Türkçüleri - imkânsızın peşinde koştuklarını belirtmekle beraber - bir dereceye kadar mazur görüyoruz. Fakat, Türk milletinin asırlardan beri işlediği ve bugünkü olgun hale getirdiği türkçeyi yıkmak isteyenleri millî vicdan affetmeyecektir. Çünkü bu hareket, şu veya bu yabancı kelimeye değil, aslında millî bütünlüğe indirilmek istenen bir darbedir. Türk milletinin tarihini ancak elli yıl önceden başlatmak gayretli içinde bulunanların, millî tarihimize vurmak istedikleri bir "tekme" dir. Türk milletini 30 milyondan ibaretmiş gibi göstermek isteyenlerin ve öyle olmasını temenni eden bedbahtların millî kültürümüze salladığı hoyrat bir çekiştir.

Türk milletinin bütünlüğüne kasteden bu kirli eller elbette kırılacaktır.

(Yol, Sayı 28, 22.6.1966)

TÜRKÇENİN FERYÂDI

Dr. Necmettin Hacıeminoğlu

Türkçenin sadeleşmesi konusunda yıllardan beri yanlışın ve bâtılın peşinde koşanların kendilerini müdafaa ederken sık sık baş vurdukları bir usul vardır ki, artık iyice yıpranmıştır. Bu usul, bugün, kimseyi aldatamıyor, sadece herkesi güldürüyor. Çünkü, yirmi yıldan beri dil konusundaki bütün haklı ve ilmi tenkitlerin karşısına hep aynı muğalatalarla çıkılmaktadır. Meselâ: "Türkçe fakirleşiyor, nesillerin arası açılıyor, baba ile oğul anlaşamıyor" feryadına dâima şu kabil safsatalarla cevap verilmiştir:

— Ana-baba vaktiyle "dessame-i zu selaset-üş-şerafe" yi öğrenmiş; çocuk, şimdi bunun yerine "üçlü kapacak" terimini kullanıyor. Ana-baba eskiden "akıl-ül-lühüm" öğreniyordu, şimdi çocuklar "et yiyen" terimini kullanıyorlar. Bu durumda çocuk elbette babasının ağır osmanlıcasını anlayamayacaktır. Ne yapalım yani? Nesiller birbirlerini anlasınlar diye çocuklarımıza "al yuvarlar, ak yuvarlar" yerine "küreyvat-ı hamra, küreyvat-ı beyza" yı mı öğretilim? Dilimiz bu osmanlı uydurması sözlerle mi zenginleşiyordu?

Açıkça görüldüğü üzere, tasfiyeciliğe karşı olanlara verilen bu türlü cevaplar, meseleyi esastan tamamiyle uzaklaştırmaktadır. Çünkü :

1 — Bugün, hiç kimse eski terimlerin muhafazasını istememektedir. Terimlerin, tercihan, türkçe köklerden ve dilimizin gramer kaidelerine uygun olarak yapılması hepimizin arzusudur. Bu mümkün olmazsa, bazı ilim ve teknik dalları için milletlerarası terimlerin kabulü de düşünülebilir. Bu konuda o kadar aşırı olmağa lüzum yoktur. Ancak, terimlerle günlük hayatın konuşma dilini, edebiyatın yazı dilini hiç bir zaman karıştırmamak lâzımdır. Biz bu sonucuların zorlanmasına karşıyız.

2 — Baba ile oğulun anlaşamadıklarından şikâyet edenler, belli sayıdaki eski terimlerin değiştirilmesine karşı olduklarından değil, konuşma ve yazı dilinde yaşayan binlerce kelime "yabancı asıllıdır" bahanesi ile budandığı için feryâd etmektedirler. Budanan bu kelimelerin yerlerine yanlış yapılmış zayıf ve uydurma "sözcükler" konduğu için feryâd etmektedirler. Dil ilmi ile hiç bir ilgisi olmayan sorumsuz ve bilgisiz kimselerin kelime uydurmayı meslek hâline getirmeleri karşısında feryâd etmektedirler. Türkçe fakirleştiği, nüansını, âhengini ve bütünlüğünü kaybettiği için feryâd etmektedirler. Dilimiz bir çıkmaza saptırıldığı için, anarşiye boğulduğu için feryâd etmektedirler. Millî

beraberlik tehlikeye düştüğü için feryâd etmektedirler. Bütün bu samimî yakınmalar ve haklı tenkitler karşısında kendilerine çeki-düzen vermesi gerekenlerin demogojiyi tercih etmeleri yüzünden feryâd etmektedirler.

3 — Bugün, hiç kimse, ne terimler konusunda, ne de yazı dili konusunda osmanlı-caya dönelim demiyor. Ancak, Anadolu'da 13. yüzyılda başlayıp, Yahya Kemal, Ömer Seyfettin, Refik Halit ve Falih Rıfkı gibi sanatkarların kaleminde artık olgun hâle gelen yazı dilini esas alalım, sadeleşme meselesini artık o noktada durduralım diyoruz. Bu yazarların dilini de sadeleştirmeğe kalkarsak, ne türkçe kalır, ne Türk kültürü kalır, ne de Türk düşünce ve sanat hayatı kalır, diyoruz.

Fakat ne yazık ki bizim bu feryadımız karşısında ya susuluyor, ya da başka yollara sapılıyor. Meselenin esasına dokunulmuyor. Derinliklerine inilmiyor. Kelime ve mantık oyunları ile hâdise geçirilmek isteniyor. Nitekim, Türk Kültürü'nün 42. sayısındaki yazımda: "Gençliği babasının bayram tebriğini anlayamayacak bir seviyeye düşürmek, öztürkçecilik değil, barbarlıktır." demiştim. Türk Dili dergisinde bu cümle ele alınıyor ve şöyle cevap veriliyor :

"— Bir kuşak önceki babaların nasıl bayram tebriği yazdıklarını düşünüyorum, kafamın içinde şöyle bir örnek beliriyor :

"Şeref-i hululiyile mübahi olduğumuz iyd-i said-i adhanın müteyemmin olması dua-yı vâcib-ül-edasını barigah-ı ahadiyyete il'a ve dü çesm-i ferzendanelerini bus ile rasime-i tebriki ila ederim."

"Yazıya göre gençliği işte bu dilden ayırmak barbarlıktır. Demek ki uygarlık, gençliğin o bayram tebriki dilini öğrendiği zaman vardı. Öyle ise, bugün de babamızın dilini anlayacak seviyeye yükselerek barbarlıktan kurtulmamız, uygarlığa erişmemiz gerekir. (!)"

Türk Dili dergisinin Haziran 1966 tarihli sayısından aynen aktardığımız yukarıdaki satırların her cümlesi, eskilerin mugalat aveya safsata dedikleri, bugün ise demagoji adını verdiğimiz alelâde polemik tarzının tipik örneğidir. Böyle canlı bir demagoji örneği gösteren yazar, her halde, bu şahane buluş karşısında muarızlarının artık susacağını sanarak sevinmiştir. Biz, çok karşılaştığımız için hiç de yadırgamadığımız bu polemik metodu ile susacak değiliz. Onun için, önce bay yazara bir kaç şey soralım :

1. Türk dilinin hangi devresinde babadan oğula böyle bir bayram tebriki yazılmıştır?

2. Biz, zamanımızın gençliğinden bahsettiğimize göre, bugün bu şekilde tebrik yazan bir baba var mıdır?

3. Tarafınızdan uydurulmuş böyle bir sahte örneğin dilini beğendiğimizi ve gençlere öğretilmesini tavsiye ettiğimizi gösterecek delilleriniz nelerdir?

4. Önce, mevcut olmayan bu örnek uydurmak, sonra da "Hacıeminoğlu gençlere bu dilin öğretilmesini öğütlüyor" demek ahlâkî bir davranış mıdır?

5. Gençlerin, okullarda, milli kültür yadigarlarımızı okuyup anlayabilecek seviyede yetiştirilmesini istemek, tarihî osmanlıca'yı günümüzün yazı dili hâline getirelim demek midir? Siz okuduğunuzu böyle mi anlıyorsunuz?

Şimdi de hangi hareketin barbarlık olduğunu, hiç bir yanlış anlaşılmaya meydan vermeyecek bir açıklıkla tekrar edelim:

1. Türkçede yaşayan karşılığı bulunmayan ve bugün tarladaki köylünün, fabrika-daki işçinin, okuldaki çocuğun ve sokaktaki her sınıf vatandaşın anladığı, kullandığı ve yabancı asıllı olduğunu dahi bilmediği "akıl, şuur, zekâ, vicdan, kalp, beden, ruh, can, namus, şeref, haysiyet, din, iman, kitap, kalem, defter, dünya, ahret, cennet, cehennem, vatan, millet, devlet, şikâyet, zafer, ... gibi yüzlerce kelimeyi, masa başında, hem de ehli-yetsiz kimselerin yalan-yanlış uydurdukları "sözcük" lerle değiştirmeye kalkışmak nedir?

2. Türk Milletinin şarkısına, türküsüne, fıkrasına kadar girmiş, şeref gibi, haysiyet gibi kelimeleri atıp, onların yerine konuşma dilinde kibir yahut izzetinefis mânâlarında kullanılan ve türkçeye fransızcadan geçmiş olan **onur**'u almak nedir? Bu yetmiyormuş gibi, **onur**'un türkçe olduğunu iddia etmek cehalet değil midir?

3. Sadece yabancı asıllı kelimeleri değil, "**alın yazısı, gibi, düşünce, sessizlik, korkunç, yalvarmak, yakınmak**" gibi türkçe kelimeleri dahi "uydurma sözcüklerle" değiştirmek nedir?

4. Batı dillerinden gelen ve henüz halk tarafından benimsenmemiş olan "**komisyon, delege, personel, kontrol, enformasyon, konsorsiyum, konsumasyon, solist, mönü, seksiyon, sektör, tekstil, protokol, brifing, enstantane, deklerasyon**" gibi kelimelere ses çıkarmayıp da, Türk Milletinin iligine işlemiş, ruhuna sinmiş "**hayat, ömür, cesaret, vicdan, ahlâk**" gibi yüzlerce kelimeyi dilden atmağa kalkışmak nedir?

5. Her biri bir başka dilden gelmiş olan "**kent, kamu, acun, tamu, uçmak, sınır, temel, amaç, örnek, zor**" gibi kelimeleri türkçe diye göstermek ve bu harekete de "öz-türkçecilik" adını vermek, suursuzluk değil de nedir?

7. Bir yandan Atatürk'ün yolunda gidildiğini iddia ederek, O'nun gölgesine sığınmak, diğer yandan da Ata'nın ölümünden önce benimsediği Güneş-Dil teorisi üzerinde hiç durmamak ve bu teorinin ortaya atılış sebebini anlamazlıktan gelmek de Atatürkçülük müdür?

İşte bütün bu yanlış tutumlar ve davranışlar yüzünden, bugün yaşayan türkçe fer-yâd etmektedir.

TÜRK DİL KURUMU BİR İLİM MÜESSESESİ MİDİR ?

Dr. Ali Karamanlıoğlu

Bilindiği gibi Atatürk Türk Dil ve Tarih Kurumlarını birer ilim cemiyeti olarak kurmuş, hattâ ilerideki Türk Akademisinin çekirdeğini teşkil etmelerini düşünmüştü. Bu hüküm bir tahmin veya yakıştırma değil, Atatürk'ün en yakınlarının beyanları, bizzat bu çalışmalara katılanların hatıraları ve bu konuda yapılan incelemelerde gösterilen vesikalarla sabittir. Nitekim ilk adları da "tetkik cemiyeti" şeklinde olup, sonradan isim kısaltılmıştır. Ancak kimse adları Tarih veya Dil Kurumu şeklinde kısaltılınca inceleme vazifelerinin bu kurumlardan kaldırıldığını iddia edemez. Herhangi bir ilim dalında olduğu gibi, dil ve tarihte de inceleme bu sahaların mütehassısları yani ilim adamları tarafından yapılabilir. Bu gerçekleri tekrarlamamız ilk bakışta "mâlûmu ilam" kabilinden biraz garip karşılanabilir. Halbuki maalesef hâlâ bu gerçeklere tam mânâsıyla inanmamış olanlarımız vardır.

İşte bu iki kurumdan yani Tarih ve Dil Kurumlarından Tarih Kurumu daha Atatürk'ün sağlığında O'nun istediği şekilde ilim yoluna girebilmiş ve bu yoldan bir daha ayrılmamış, üyelerini seçmekte de o nisbette titiz davranmıştır. O kadar ki, sanki Dil Kurumunun haline baktıkça o duruma gelmemek için, bugün sayısı galiba yirmi beşe kadar inen üyelerinin arasına tarih profesörlerini dahi almakta titizlik göstermekte devam ediyor. Dil Kurumu ise, aksine, sanki Atatürk sizin ilme ihtiyacınız yok demişcesine, üye sayısını çeşitli meslek mensupları ile arttırdıkça arttırmış ve bu tutumu ile ister istemez bir ilim müessesesi olmaktan uzaklaşmıştır. Öyle bir bilim derneği ki, o mesleklerde en yetkili bir otorite olsanız, Türk dilinin en güzel eserlerini vermiş bulunsanız da bir reyiniz var, Türk dili ile ilgünüz onu konuşmaktan, yazmaktan, nihayet eğer bu sev-

mekse, sevmekten ibaret olan bir üyenin de bir reyî var. Gayet tabîî olarak, dokuz yü-zü aşkın (dile kolay) üye sayısı içinde ikinciler ekseriyette. Onların seçtiği otuz beş kişilik (Tarih Kurumunun bütün üye sayısından fazla) yönetim kurulunda da, belki sa-halarında çok kıymetli birer kişi olan fakat mesleği Türk dili olmayanlar hâkim durum-dadır.

Zevahiri kurtarmak için, üç yılda bir toplanan kurultayların bazılarına muayyen bir kaç yabancı türkolog da çağrılarak, bilimsel bildiriler eklenmekte veya "yıllık araştırma-lar" v.b. bir iki ilmi görünüşlü yayın ile ele güne ve devlet büyüklerine karşı işler yo-lunda gösterilmektedir. Aslında bünyesi itibariyle Dil Kurumu bir ilim cemiyeti hüvi-yetini alamamıştır ve yukarıda belirtildiği gibi, bu gidişle alabilmesine de imkân yoktur. Nitekim son tüzük değişikliğinin yapıldığı 1964 yılı yazındaki olağanüstü kurultayda tüzüğüün esas hükümleri arasına "bilim kurumu" sözünün girip girmemesi tartışmalara se-bep olmuş, adeta zoraki kabul edilmiştir. Tabîî aslında bu kelimenin tüzüğe girmesi ile bir şey değişmemiştir. Ve bu gidişle değişebilmesine de imkân yoktur. Zira kurum yö-neticileri artık üyeler arasına yalnız bu sahanın adamlarını katmayı düşüneceklerine, bilâkis kurumun gidişini beğenmeyen ve bunu tenkit eden ilim adamlarını birer ikşer çıkarmak yolunu tercih etmişlerdir. Önce şimdi Amerika üniversiteleri tarafından kabul edilen Osman Nedim Tuna ve Talat Tekin kurumdan uzaklaştırılmış, 1963 Kurultayında Prof. Ahmet Temir ve Ayhan Günsan çıkarılmış, bu arada Prof. Zeynep Korkmaz hay-siyet divanına sevk edilmiş, son olarak da Türk Kültürü dergisinde, Atatürk'ün büyük Nutkunun, Türkçe Sözlük'te bile bulunmayan uydurma ve yanlış kelimelerle çevrilisini tenkit eden bu satırların yazarı ile arkadaşımız Dr. Necmettin Hacıeminoğlu kurumdan ihraç edilmişlerdir.

Burada kesinlikle belirtmek isterim ki, biz Dil Kurumunun amacına yâni türkçenin sadeleşmesine, bütün ilim ve teknik terimlerini karşılayabilecek bir zenginliğe kavuşma-sına asla karşı değiliz ve nasıl olabiliriz? Biz yalnız ilim dışı, dili kısırlaştırıcı, aslı türk-çe olan sözleri bile değiştirmek isteyen keyfî davranışlara karşıyız ve bunların Türk dili-ne yararlı değil, zararlı olduğu kanaatindeyiz. Siz meselâ Nutuk çeviricilerinin Söylev'de kullandıkları yeni kelimelerin keyfî olmayıp, normal birer türkçe kelime olduğunu söyle-yebilir misiniz? Belki söylersiniz, ama isbat edebilir misiniz?

Mesele falan veya filânın her hangi bir cemiyetten çıkarılması değildir. Mesele Ata-türk'ün bir ilim cemiyeti olarak kurduğu Türk Dil Kurumunun gittikçe ilim yolundan uzaklaşması meselesidir. Er geç bir gün bu yola girilecektir. Dünyanın gidişini tersine çe-vmeyecektir. Ancak aradan geçen zamanın zararını kim ödeyecektir. Dil Kurumuna karşı yükselen tenkitlerin hep ilim mensubu üyelerinden gelişinin bir mânâsı olması gerekir. Elbette bir gün Atatürk'ün vakıf şartının veya gayesinin yerine getirilip geti-rilmediği düşünülecektir.

TÜRK DİL KURUMU, DİL AĞACINI ÜRKÜTÜYOR!

Hallî Fahri Ozansoy

Bir ecnebi gazetesinde dört resimli bir karikatür görmüştüm:

1 — Adam, Akademi binasından çıkmış, meydanda yürüyor. Kolunun altında kocaman bir kâğıt tomarı.

2 — Adam bir bahçeye geliyor.

3 — Tomarı açıp yere uzanarak, uzun nutkunu okumağa başlıyor.

4 — Ağaç, dallarını titreterek, tabanı kaldırmış kaçıyor.

Bu karikatür, bana, bizim Türk Dil Kurumumuzu hatırlattı. Tomardaki yeni uydurma kelimelere sınırları tahammül edemiyerek kendi kökünü söküp tabanları yağlayan ağaç, türkçenin sağduyu dilidir.

Canım, birçok güzel kelimeleri yalnız yazı dilimize değil, konuşma dilimize de geçirebilen bu kurum, neden bu değerini gölgelemek ister? Neden güzel ve mantıklı buluşları ile yetinmez de fazlasına çıkar ve ifrat balonu ile boşluklarda havalanır? Neden zevkimizi ve dilimizin İstanbul şivesindeki şirin ve tatlı özelliğini örseleyen birtakım acaip ve gülünç kelimelerle kazandığını da kaybeder ve sevgi yerine tiksinti ve ürküntü uyandırır? Türk dili ağacı buna tahammül eder mi?

Kurumun Ankaradaki bilginleriyle bilgiçleri bu gerçeği bir türlü anlıyamıyorlar ve tâ Meşrutiyetten beri, başta Ömer Seyfettin olmak üzere, Yakup Kadri, Refik Halit, Halide Edip gibi büyük yazarlarımızın ve hece cereyanında sayıları on beşi geçen şairlerin dilini de eskimış ve sönük buluyorlar. Sanki hiçbirisi hiçbir şey yapmamışlardır, nesirde ve nazımda açık türkçeyi işlememişlerdir, kullandıkları dil bu haşmetli dil uzmanları için yine Osmanlıcadır! Yahı, nedir bu Osmanlıca? Yüzyıllarca üç kitada hüküm süren Türkler dilsiz mi idiler? Dil Kurumu kurumları, dudaklarında müstehz bir tebessüm, hiç ara vermeden arapça ve farsça'nın Nergisi ve Veysiye rahmet okutan en koyu kelime ve cümlelerini önümüze misal diye serek sözüm ona haklı çıkmağa çalışmakla ne kadar gülünç olduklarının farkında değil midirler? Yüzyıllar öncesinden misal getirmek Ahmet Mithat Efendiyi de, Şemsettin Samiyi de, Nabizade Nâzımı da, Mehmet Emin Yurdakulu da inkâr etmekle birdir? Bunlar hakkında birer övgü kitabı yazmakla bu tezadı giderebilirler mi? Ya Ahmet Rasim? İstanbul türkçesinin en büyük mimarı Ahmet Rasim? Hüseyin Cahit? Ahmet Hikmet? Osmanlıca taraflarını bir yana bırakırsak eşsiz Hüseyin Rahmi? Ve nihayet 1908 den sonraki Türkçülük cereyanı? O büyük adam: Ziya Gökalp. Ne diyor o?

"Uydurma söz yapmayız; — Yapma yola sapmayız; — Türkçeleşmiş türkçedir; — Eski köke sapmayız.

Yeni sözler gerekse — Bunda da uy herkese; — Halkın söz yaratmada; — Yollarını benimse.

Yay yaşayan türkçeden; — Türkçeyi incitmeden; — İstanbulun türkçesi; — Zevkini olsun yiden."

Yüce Türkçü Ziya Gökalp böyle söylüyor, ama dinleyen kim! Türk dilinin patentini bir mal gibi ellerine geçirdiklerini sanan gedikli ve yarı gedikli Kurumlular sağduyunun çağrısına hiç kulak kabartırlar mı? Ama gerçek meydandadır, ayna gibi. Halkın diline düşen ve asılları arapça veya farsça olan sayısız kelimelerimiz türkçeleşmiştir, türkçedir ve Türkün dehâsi bunlardan yine sayısız deyimler yaratmıştır. Bunları atabilir mısınız? Sökebilir mısınız halkın dilinden?

**

Doğrusu, rahmetli Nurullah Ataç da, Ankara'da Özen Pastahanesinin önünde bir zamanlar bir koltuğa kurulup etrafındaki çömezlerine çok kötü bir ders vermişti. O çömezler şimdi büyüdüler, arslan kesildiler ve sözcüklerine yan bakanlara hor duruyorlar. Türk dili kendileriyle doğmuş, şiir de, edebiyat da kendileriyle yoktan var olmuştur! Bunlar işi azita dursun, arkalarından yetişen yeni kuşak üyeleri de bir ahenktir tutturmuş, kimseyi beğenmez olmuşlardır. Türk Dil Kurumunun sağnak sağnak yağın uydurma kelime ambarından aşama'larla (aşama, mertebe dememiş) avuç avuç toplamaktadırlar. Hele Kurumcular, bunların içinde, frenkçe üslup ile (Yarı uyanık bilinçte kurgusal düşüncenin doğuşu gibi doğdu onu gördüğüm dü-

günüştü) ve (dünkü adamı görmek geçti usumdan) gibi cümleler yazan birinin komik bir kitabına birincilik armağanı da verdi! Artık bu "à la français syntaxe" a bu paye verilirse, yalnız kaskatı ve alelâcalp kelime uydurmaları ve (Ataç'ın sözcükleri) ile değil, Türk dilinin cümle yapısına da ne kazmalar vurulduğunu görmemek için insanın kör olması lâzım gelir. Burada ne Kaşgarlı Mahmutlara, ne Mercimek Ahmetlere sığınmak da bu biçareliği savunmağa yetmez.

Büyük Atatürk, o meşhur (Güneç - Dil Teorisi) nden sonra, her kelimenin her dilde kötü türkçeden doğmuştur nazariyesiyle o teoriyi yine kendisi yıkarken, dilde doğacak tehlikeyi herşeyde olduğu gibi herkesten önce sezmişti. Şimdi, (Türk Dili) dergisinin her sayısında yayınladığı sözcükler veya tilciklere göre, meselâ (af buyurun, örneğin'e dilim yatmıyor) sessizlik kelimesini ağzımıza alamyacağız. Ya ne diyeceğiz? Ne mi? Susku; Sevgilinize hayatım da diyemiyeceksiniz, "yaşamım". diyeceksiniz. Casusa karşılık "Çaşıt", karaktere, seciyeye karşılık "İra", harekete karşılık "Devinim". Bu misalleri çoğaltmağa lüzum yok. Arkası su gibi boşanır da gelir. Peki, şimdi siz bunları beğenmezseniz ne yapacaksınız? Karşınızdaki dil uzmanını yanıtlıyacaksınız! Efendim, anlamadınız mı? Yanıtlamak, cevap verememiş. Öyle buyurluyor!

Nedir bu türkçenin ahnyazısı. Bakın, kader demedim, mukadderat demedim, fakat Kurumlu dilciler bunu da beğenmemişler. Ahnyazısı olmuş, ne olmuş: Yazgı.

Sonra nedir kuzum o "salf" kelimesi. Bunu en çok Ermeniler kullanır. İstanbul Türk'ü şivesine uymaz böyle söz. Bir de bunların ve bunların yazarlarının aşk ile, sevk ile kullandıkları bir "Kez" kelimesi var. İstanbul şivesindeki kere'ye defa'ya karşılık. Ama halk yüz kere diyormuş, bu defa diyormuş, önemi yok. (Sana kaç defa söyledim) sözünü her gün işitirsiniz. (Kaç kez söyledim) i ancak snob'ların ağzında duyabilirsiniz şaşmam. Bayan Nermin Menemencioğlu bile bir çeviri tiyatro makalesinde "Bir kez" diyor. Acaba sayın bayanın bir salonda bir kez diye konuştuğunu işiten olmuş mudur? Yoksa bu da mı sosyete kelimesi olmuş!

Türk Dil Kurumunun başkanı üstad Ağâh Sırrı Levend de kendisinden evvel başka gayretlilerin kullandığı taktiği tekrarlayıp duruyor. (Baba oğlu neden anlamaz?) başlıklı yazısında "Eşkenar üçken" i bilmiyen babanın oğlunu anlaması için, ona "Müselles-i mütesaviyü'l-adla mı öğretelim?" diyor. Lâf mıdır bu yani! Bunu diyen kim? Böyle tuhaf "Beyanat" karşısında "Safderun" lardan başka alkış tutacak kimse var mıdır? Ama kişinin çıkar yolu buna inanmakta, ona daha neler söylerseniz kavuk sallar.

Tutturmuşlar bir de "Arı dil" sözü. Ne demek arı dil, Saf dil, safff! Bu memlekette milyonlarca insan bu kelimeyi kullanıyor. Gelin de şu sözleri: "Şunun saflığına bak", "Ne saf kalplidir, bilemezsin" sözlerini Türk Dil Kurumu allâmelerinin özlemine uyarak söyleyelim: "Şunun arılığına bak!", "Ne arı kalplidir, bilemezsin!", E, oldu mu şimdi? Arı adam diyince de, hiç yerinde duramıyan, hareketli, işgüzar adam anlaşılabilir mi? Hasılı bu garip gidişin sonu yoktur.

Dostum Burhan Felek geçenlerde çok doğru yazmıştı. Şu satırlarını aynen alıyorum:

"Bugünkü öztürkçe cereyanının türlü yönleri, türlü sebepleri ve türlü gayretleri vardır. Bunların ifrata gidenleri dili bozmakta ve anlaşılabilir hale getirmekte âdeti birbirleriyle yarışmaktadırlar. Her gün insanların kendi kendilerine kelime icadetmeleri gibi bir ilmi dalaletle şahit olmaktadır."

Artık buna ilâve edecek bir tek kelime yoktur. Tam isabetli, kesin bir hüküm! Ama Kurumlular buna da omuz silkerler, o da başka...

(Tercüman, 14.6.1966)

TÜRK MİLLÎ DİL AKADEMİSİ

Bahri Ulaş

Millet adı verilen genel topluluğun tarifinde, dil müessesesinin tamamlayıcı bir asî unsur olarak hesaba katılması veya nazara alınmaması hususlarında müellifler arasında tam ittifak mevcut değildir. Bu konuda ileri sürülen çeşitli görüşleri Milliyetler Prensibi ve Liberal Görüş olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür.

Milliyetler prensibine göre, milletin teşekkülü, varlığını muhafaza ve devamını sağlamak için gerekli ana unsurlardan ırk ile din birliği meyanında dil de bulunmaktadır. Liberal görüşe nazaran millet, ayrı ırktan, muhtelif dinlere salık ve çeşitli dilleri konuşan fertlerin aynı ruh ve duygu beraberliği uğrunda kaynaşmalardan müteşekkildir.

Fikrimizce, aynı ruh ve duygu beraberliğini uyandıran, geliştiren ve ölmeliğe götüren âmillerin en önemlisi dildir. Şu halde, Türk millî ruh ve duygu beraberliğinin uyanmasında, muhafazasında ve gelecek nesillere intikalinde vahdet tesis edip hâkimiyet sağlayan türkçedir. Bugün, Türk Milleti denildiği zaman, kahir ekseriyeti türkçe konuşanların teşkil ettiği Türk topluluğu anlaşılmaktadır. Bilhassa, Millî Türk Edebiyatı tâbirinin şumulünde yatan mâna, Türk dili ile meydana getirilmiş nesir, nazım ve diğer tarzlardaki millî âsârın, millî mahsulâtın bütünüdür. Bu millî servetin tahri-fata uğratılmaksızın nesilden nesile intikalini temin hakikî Türk münevverinin en başta gelen millî vazifesidir; millî fikir ve san'at mahsulâtımızın devamlı bekçiliğinde ısrar ve titizlik göstermemiz bekamız için elzemdir.

Yıllardır, bazı ilerici öncüler (!) tarafından dilimizin soysuzlaştırılması yolunda gösterilen gayretler malûmdur. Yeni dil, yeni şiir, yeni edebiyat... teraneleri ile "Al eline kalem, yaz ağzına geleni" kaidesini tutturan kasıtlıların gayesi, yirmi yaşındakilerle kırk yaşındaki Cumhuriyet neslinin irtibatını kesmektir.

Kelimeye tılcık, şiire yır, edebiyata gökçe-yazın... gibi uydurma karşılıklar takıp bilmece çözmeye tahammül ve zamanımız kalmamıştır. Türk dilinin tabii akışının gerçek yönünü tâyin edecek olan Türk Millî Dil Akademisinin bir an önce kurulmasına şiddetle ihtiyaç bulunmaktadır. Çünkü, Atatürk'ün bu gaye ve hüviyetle kurduğu ve bugün aslı gaye ve hüviyetinden uzaklaştırılmış olan Türk Dil Kurumu yıllardır için için çıkmadığı gibi canım türkçeyi de çıkmazlara sokup çirkinleştirmiş, anlaşılabilir bir hale getirmiştir; başarısızlığının baş sebebi de, işin başına gelenlerin dil alanında ehliyet sahibi bulunmamalarıdır.

Sağlam temellere bina olunup tarafsız dil otoritelerinden kurulacak Türk Millî Dil Akademisi, soylu dilimizi demirbaş bayrakların yaratıkları keşmekeşlikten kurtarıp vuzuh ve asalet kazandıracaktır.

(Söz, sayı 2, Haziran 1966)

Meşhur bir hikâye vardır: Harun-ür-reşit ihtiyar bir adamın bir hurma ağacı diktiğini görmüş.

— Sen, demiş, yaşlı bir adamsın. Diktiğin ağacın meyvesini yemeğe ömrün yeti-
secek mi?

İhtiyar :

— Bizler, bizden evvelkilerin diktikleri ağaçların meyvesini yiyoruz. Bizden sonra-
kiler de bizim diktiklerimizin meyvesini yerler.

Halife cevabı beğenmiş, Veziri Cafere emretmiş:

— Şu ihtiyara bin altın ver.

İhtiyar, paraları almış.

— Gördünüz mü efendim? Diktiğim ağaç hemen meyvesini verdi.

— Cafer! İhtiyara bin altın daha ver.

İhtiyar :

— Efendim her ağaç senede bir defa meyve verir, benimki iki defa verdi.

Harun bin altın daha verdikten sonra Vezirine:

— Yürü gidelim, demiş, herif hazineyi boşaltacak!

Bir ağaç daha vardır ki meyvesi mevsime tâbi değildir. Çürümez, dökülmez, lezze-
tinden hiçbir şey kaybetmez. Yenildikçe çoğalır, gelişir. Ordular yese bitmez.

Bu ilim ağacıdır. Meyvesi de ilimdir.

Ne yazık ki bizim memleketimizde son zamanların san'atını bilmeyen bahçıvanları
elinde bu ilim ağaçları günden güne kuruyor, meyveleri kurtlandı. Kurumağa yüz tutan
ağaçların dibinde cehalet karıncası üşüşmüş meyveleri görenlerin içi yaniyor, çünkü bi-
liyorlar ki bir memleketin istikbali için en büyük felâket ilim yoksulluğudur ve bu yok-
sulluk nice devletleri inkiraza sürüklemiştir.

Boyle düşünürken telefon çaldı. Bir zat benimle görüşmek istiyor. Fakirhaneye gel-
mesini rica ettim, saatini kararlaştırdık, evvelki gün tâyin edilen saatte geldi.

Boylu boslu, ciddi tavırlı bir genç. Müsafaha ettik, yer gösterdim. Koltuğunun al-
tındaki çantayı masanın üzerine koydu:

— Ben, dedi, Amerika'da Mişigan Üniversitesinden Leksikolog olarak mezun ol-
dum. İsmim Pars Tuğlacı'dır.

— Leksikoloji.. Yâni lûgat ilmi.

— Evet... Mezun olduğum 1955 senesinden beri bu vâdide çalışıyorum.

Çantasını açtı. Dört kitap çıkardı. Bunlardan biri 600 küsur sahifelik fransızca, in-
gilizce, türkçe iktisadî ve hukukî terimler lûgatıdır, ikincisi ingilizce, lâtince, türkçe (tâb
lûgatı) dır, üçüncüsü ingilizce, türkçe, dördüncüsü de ingilizce, türkçe tâbirler lûgatıdır.

Kitapları karıştırdım. Lisan sadedir, uydurma kelime yoktur.

— Benim öztürkçe adı ile tahrip edilen güzel türkçemiz hakkındaki değişmez ka-
naatimi biliyorsunuz. Bu hususta siz ne düşünüyorsunuz?

Güldü.

— Dünyada hiç bir lisan yoktur ki başka bir dilden yardım görmesin. Lisan bah-
sinde bu gibi düşünceler dili fakirleştirebilir.

Onda bu düşünce birliğini görünce içim açıldı. Genç lisan âliminin bir gazeteye ver-
diği mülâkatı okudum:

"Dünyanın hiç bir ülkesinde diline karşı saygısız bir millet yoktur. Turist olarak
gittiğiniz ülkelerde yanlış bir kelime kullanmağa veya kelimeyi yanlış telâffuz etmeğe
kalkıştığınız anda bakkal, kasap, manav dahi müdahale edip onu düzeltmek ister."

— Siz, dedim, ingilizce, fransızca, lâtince ve türkçe lûgat yazıyorsunuz. Hiç türkçe bir lûgat düşündünüz mü?

— Elbette düşündüm. Benim bu hususta misal olarak ele aldığım şahsiyet merhum Şemseddin Sami'dir.

Muhatabımın bu sözüne şaşıtm. Güzel türkçemizde yapılan tahribat "canbaz" gibi bir de "dilbaz" ların meydana çıkmasına sebep olmuştu. Bu dilbazlar Şemseddin Sami'yi Arnavut diye beğenmezler, bunlar bir milletin varlığının temeli olan lisanı bir "demagoji" mevzuu yaparak keselerini doldurdular. Geçenlerde biri bana bu uydurmasyonca lisandan nümuneler verdi:

Tavuksal fırlangaçlı kırdırğaç = Yumurtalı sandviç. Ulusal otlak = Lokanta.

Bunlar birşey değil de asıl hüznüme dokunan Dil Kurumu denilen geçim otlagının Atatürk'ün büyük nutkunu ne hale getirmiş olmasıdır. Atatürk, Türk gençliğine şöyle hitab ediyor:

"Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asıl kanda mevcuttur."

Dil Kurumu bu güzel cümleyi şöyle yapmış:

"Bunun için gereken güç damarlarındaki soyucık kanda vardır."

Türk dilinin en seçkin kelimeleri ile en güzel ifadesinin ölmez bir misali olan "nutuk" bu suretle anlaşılmaz bir hale getirilmiştir.

Bizde tam mânasiyle türkçe lûgat kitabını bir İngiliz müsteşriki olan Redhouse yazmıştır. O beni bütün bizim lûgatçılarımızdan müstağni kılmıştır. Hele Naci lûgatu, lûgattan başka her şeye benzer.

Bu genç âlimin eski bir Galatasaraylı olan babası ile galiba mektep arkadaşısınız. Benden dört yaş büyük olan bu zat Harun'un fıkrasında olduğu gibi öyle bir ilim fidanı dikmiş ki memleket meyvesini yemeğe doyamıyacaktı.

(Milliyet, 2.6.1966)

DİLDE YOZLAŞMA

İ. Hakkı Yıldırım

Dilin çok önemli bir kültür unsuru olduğunu kabul etmiyen yoktur. Gericisi de böyle düşünür, ilerici de.. Sosyalist de bu kanaattadır, kapitalist de.. Aksini düşünemezler, çünkü insanlar birbiriyle anlaşıp kaynaşmak için müşterek dilden başka bir vasıtaya sahip değildir. Bu zaruret, şu halk sözünde en güzel ifadesini bulmuştur: Hayvanlar koklaşa koklaşa, insanlar konuşa konuşa...

Anayasamız bir kaide koymuştur: "Resmi dil Türkçedir".. Ama hangi türkçe? Biz de türkçe konuşuyoruz onlar da; fakat anlaşamıyoruz. Fuzuli'yi, Baki'yi, Nedim'i, Fikret'i, Akif'i anlamayan aydınlarımız pek çok.. Onlar osmanlıca yazdı da, onun için anlaşmıyorlar, diyenler çıkıyor. Diyelim ki öyle.. Peki, Oktay'la Yücel beni niçin anlamıyorlar? Halbuki, onlarla çağdaş sayılıyor. Ben de Cumhuriyet mektebinde okudum, onlar da.. Ben de türkçe konuşuyorum, onlar da.. Birbirimizi anhyamıyoruz. Buna ne demeli?

Anlaşamıyoruz, çünkü ben "tarihi maddecilik" diyorum, onlar "eytişimsel özdekçilik".. Ben "mektup" diyorum, onlar "beti".. Ben "hissî" diyorum, onlar "duysal".. Ben "taassup" diyorum, onlar "bağnazlık".. Ben "hayal" diyorum, onlar "imge".. Ben

"cümle" diyorum, onlar "tümce"... Ben "taklitçi" diyorum, onlar "benzetleyici".. Ben "tabiat" diyorum, onlar "doğa".. Ben "fikir" diyorum, onlar "düşün"...

*
*

Sözün doğrusunu ben mi söylüyorum, yoksa onlar mı? Bence bu mühim değildir. Onlar bana, senin sözlerin türkçe değildir, diyebilirler. Ben de onlara derim ki: Menşei itibariyle benim sözlerim türkçe olmayabilir. Fakat bu kelimeler benim kültürümün malı olmuştur. On haneli köyde oturan yetmişlik cahil ana, askerdeki oğlundan "mektup" bekler, "beti" değil.. Asker oğul da anasına "mektup" yazar. Şunu da söylerim: Türkçe olmasa da, ben bu kelimeleri biliyorum. Bu kelimeler sadece kitapta ve lûgatte yazılı değil.. Hayatta da konuşuluyor... Onun için ben bu kelimeleri biliyorum ve kullanıyorum. Sizin kendi kitaplarınıza yazdığınız fakat asla konuşmadığınız o "uyduruk" kelimeleri bilemiyorsam kabahat bende mi? Müneccim değilim ki, akşamdan sabaha ne uyduracağınızı bilebileyim.

*
*

Dilde özleşme.. Pekâlâ, anladık. Fakat bu kadarı da fazla.. Grek ve Lâtin unsurları ayrıklarsanız ingilizce ve fransızca'dan eser mi kalır? Romen, Arnavut, Türk, İslâv dillerinden gelen unsurlardan arta kalan bir romence mi vardır? Zengin kültür lisanlarımızın hepsi karmaşıktır, hiçbirisi "saf" değildir. Bir milletin kültür münasebetleri ne kadar zengin olursa, konuştuğu dilin unsurları da o kadar rengârenk olur. Çağdaş kültür halklarından hiçbirisi, yabancı kelimelerden arınmış "saf" bir dille konuşmazlar.

*
*

Dilde özleşmeye peki deriz. Fakat sun'î ve kasıtlı müdahalelerle dilde yozlaşmaya evet diyemeyiz. Bu bir kültür katliâmı olur. Dr. Kessler'in şu düşüncesi pek doğrudur; lisan, içtimai bir yaratıştır. İçtimai hayatın yürüyüşünü takiben değişir ve gelişir. Bütün içtimai tarihimiz, dilimizde in'ikâs eder.

*
*

Dilimiz, en mukaddes kültür varlığımızdır. Ona bir güve gibi musallat olanlar, milli değerlerimize düşman olanlardır. Halisane niyetleri, dilde özleşme, dili yabancı unsurlardan temizleme gibi görünürse de, temeldeki maksatları kültür tahripçiliğidir. Arapçadır diye dilimizden Allah'ı, Resûl'ü, Kitab'ı, Vatan'ı, şüheda'yı atamayız. Atarsak eğer, bizim çocuğumuz, mukaddes vatan uğruna şehit düşen ölümsüz varlıkla, toprak için ölen gasıp kişinin farkını bilemez.

*
*

Beyler!.. Milli zevkle, milli ahenkle olgunlaşmış güzel türkçemizin zerafetini lütfen bozmayınız. Hassasiyetimizi mâzur görünüz, çünkü, dilimize dokunan, dinimize dokunmuş gibi oluyor.

(Sabah, 27.6.1966)

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI VE TÜRK DİL KURUMU

Atatürk'ün en iyi niyetlerle bırakmış olduğu mirası yemekten başka O'nunla artık bir ilgisi bulunmayan ve ne resmî, ne de ilmi bir hüviyete sahip olan Türk Dil Kurumu, yazık ki, bir akademi edasıyla, devlet dairelerine hâlâ hükmetmektedir. Bu tutumu

yüzünden, herkes onu dil konusunda biricik yetkili kurum sanmaktadır. Ayrıca, Cemiyetler Kanununa göre kurulmuş hususi bir dernek olduğunu da bilen pek yoktur. Devletin en yüksek makamları bile, Dil Kurumunu Anayasa'nın teminatı altında bir inkılâp müessesesi sanmaktadırlar. Üstelik onu da Türk Tarih Kurumu gibi ilmi bir şahsiyeti olduğuna inanmaktadırlar. Çünkü hep bu yönde propaganda yapılmıştır.

Oysa ki gerçekler sanıldığı kadarıyla aksidir. Yâni:

1. Türk Dil Kurumu resmî bir devlet organı değil, hususi bir dernektir. Cemiyetler Kanununa aykırı hareketleri tesbit edildiği anda derhal kapatılabilir. Vakıf şartlarına uygun çalışmadığı isbat edildiği takdirde de Atatürk'ün mirasından mahrum bırakılır.

Bugün bu gerçeklerin bilinmesinde ve duyurulmasında artık büyük faydalar vardır, hem de Kurumun ilgilileri hareketlerini ona göre ayarlamalıydılar. Atılan yanlış adımlar, yapılan hataları bir kaç parlak "devrim nutku" ile kapatmak bundan sonra pek kolay olmayacaktır. Çünkü, Atatürk'ün gayesini ve niyetlerini yakından bilenler hayattadırlar. Vesikalari konuşmaktak da her an mümkündür. Türkçeyi kurtarmak ve korumak isteyenler boş durmayacaklardır.

2. Türk Dil Kurumu'nun, bir akademi hüviyeti taşıyan Türk Tarih Kurumu'na benzeyen hiç bir yanı yoktur. Tarih Kurumu'nun 40 üyesi vardır. Bu 40 üyenin hepsi tarihidir. Büyük çoğunluğu üniversite profesörü olup, aralarında milletlerarası şöhrete sahip kimseler de bulunmaktadır. Bu müessesenin gerek üyeleri, gerekse kendisi politikaya karışmazlar. Şuraya buraya burunlarını sokmazlar. Onun bunun işine karışmazlar. Kimseye, ne şahıslara, ne de müesseselere, baskı yapmazlar. Sadece ilmi neşriyatta bulunurlar. Bu sayede de herkesin saygı ve itimadını kazanmıştır.

Türk Dil Kurumu'nun ise, 900 üyesi vardır. Bunlar arasında dil bilgini diyebileceğimiz kişilerin sayısı 10 taneyi geçmez. Geri kalanlar, çeşitli mesleğe mensup vatandaşlardır. İçlerinde, belki şu veya bu meslekte şöhret yapmış simalara da raslanır. Ancak, bunların da hiç birinin dil ile her hangi bir münasebetleri yoktur.

Durum böyle olunca, Kurumun sevk ve idaresinde de, tabii, bu 5-10 bilginin değil, kalabalık vatandaş kitlesinin görüş ve düşünceleri hâkimdir. Onun içindir ki, Türk Dil Kurumu toplantılarında ilim değil, cehalet, akıl değil heyecan, muhakeme değil, mugalata ön plândadır. Seçimlerde de bu unsurlar müessir olur. İdareciler ona göre seçilir, işler ona göre yürütülür.

Fakat bütün bunlara rağmen, bizim Millî Eğitim Bakanlığı kendisini hâlâ Türk Dil Kurumu'nun bir şubesi saymakta, oranın emir ve tavsiyelerine göre hareket etmektedir. Nitekim, ders kitaplarının imlâsını, ilmi terimleri ve bunlara benzer meseleleri hep Dil Kurumu'nun "öğütleri"ne göre düzenlemektedir. Bu yetmiyormuş gibi, son yıllarda, okullarda çocuklara öğretilmesi gereken millî kültür dilimizi de, Bakanlık gene Kurum'un emri ile adetâ ykmaktadır. Ders kitapları, Talim ve Terbiye Dairesinin karar ve tamimleri neticesinde, türkçe değil de "uydurukça" yazılmakta, sınıflarda, yaşayan türkçe değil, "uydurma dil" öğretilmektedir. Hem de hocalara baskı yapılarak, emir verilerek. Bu ne sorumsuzluk, bu ne kaygısızlıktır!

Şunu bir kere daha belirtelim ki, Millî Eğitim Bakanlığı, Dil Kurumu ile olan bütün münasebetlerini kesmelidir. Çünkü, adı geçen kurumun hem bünyesi, hem de zihniyeti bir devletin eğitim teşkilâtına rehberlik edebilecek seviyede değildir. Orası ne terimler, ne de imlâ ve gramer meselelerinde söz sahibi olabilir? Hangi ilmi ile, hangi düşüncesi ile olacak? Onun içindir ki, Bakanlık her türlü müşküllerini üniversiteye sormalıdır. Talebelere öğretilmesi gereken türkçe konusunda da artık Dil Kurumu'nun emir ve vesayetinden çıkmalıdır. Adına yakışır şekilde millî bir dil ve eğitim siyaseti gütmelidir. Kurumcu raportörlerin hâkimiyetlerine bir son verilmelidir.

(Yol, Sayı 29, 29.6.1966)

D İ L E K Ç E
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞINA

Dil Kurumu bir akademi değildir. İstedığı kadar araştırmalar ve teklifler yapmakta serbesttir. Fakat sözlük, ders kitaplarına girecek sözler ve karışıklarla edebiyat kitaplarına alınacak örnekler ancak Millî Eğitim Bakanlığının kuracağı ve;

1 — Dilimizin özleştirilme değil, fakat türkçeleştirilme ülküsüne bağlı,

2 — Osmanlıca ve uydurmacılığa karşı,

3 — Güzel türkçe zevkli,

4 — İlme saygılı,

Niteliklerde yeni bir heyetce tesbit edilmeli ve şimdiye kadar yapılmış olanlar da, kökten bir ayıklama ve yeni bir anarşi yaratmadan kaçınma şartı ile gözden geçirilmelidir.

F. R. Atay

(Dünya, 26.6.1966)

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER ANILDI

Haziran ayının ikinci haftası içerisinde kaybettiğimiz büyük insan, Türkçü, milliyetçi ve değerli edebiyatçı Hamdullah Suphi Tanrıöver, 18 Haziran 1966 Cumartesi günü saat 14.30'da Türk Ocakları Genel Merkez salonunda düzenlenen bir merasimle anılmıştır.

Kalabalık bir davetli topluluğunun ve Türkocakları mensuplarının izlediği merasimde ilk olarak Türkocakları II. Başkanı Ali Uygur konuşmuş, Türkocaklarının kuruluşu ve tarihi gelişmesini anlatmıştır.

Daha sonra sırasıyla; Prof. Afet İnan Türkocaklarında Atatürk'le birlikte yaptıkları çalışmaları ve kuruluşla ilgili hatıralarını anlatmıştır.

Millî Eğitim Bakanı adına Saffet

Bilmen'in okuduğu taziye mesajından sonra, Prof. Raşit Hatipoğlu ve Prof. Osman Turan ilgi çekici birer konuşma yapmışlar ve Türkocaklarının çalışmalarından ve tarihi seyrinden bahsetmişlerdir.

Başbakanlık Müsteşarı Munis Faik Ozansoy, Hamdullah Suphi'nin Millî Eğitim Bakanı bulunduğu sıralardaki hizmetlerinden ve kendisine yaptığı eğitim yardımlarından bahsetmiştir.

Ozansoy'u müteakip Dr. Selâhattin Ertürk ve Atatürkçüler Derneği Başkanı Mustafa Özen konuşmuşlar, büyük insanı anme gününde O'nu türlü cepheleriyle anlatmışlardır.

T. K.

PROFESÖR DR. OSMAN TURAN TÜRK OCAKLARI GENEL BAŞKANI SEÇİLDİ

26 Haziran 1966 Pazar günü aktedilen kongreyle işbaşına gelen Türkocakları Merkez İdare Heyeti ilk toplantısını yaparak Genel Başkanlığa Prof. Dr. Osman Turan'ı seçmiştir.

"Bir tarihçi olarak belirtiyorum : Türk içtimal tarihinin hiçbir devresinde bu kadar dikine bölünmeler olmamıştır. Bu bakımdan Türkocakları, kuruluşundan bu yana cemiyetimize en lüzumlu devresini yaşatmaktadır" di-

yen Prof. Turan, Türkiye'nin cemiyet olarak çok dikkatli bir devreye girdiğini belirtmiştir.

Bilindiği gibi Prof. Osman Turan daha önce 1959-1960 devreleri arasında da Türkocakları Genel Başkanlığına seçilmişti. Böylece aynı mevkiye ikinci defa getirilmiş olmaktadır. Kendilerini tebrik ederiz.

T. K.

B İ Z E G E L E N L E R

- ATSIZ**, Türk Ülküsü. 2. bs. Ankara 1966, Ayyıldız Matbaası. 71 s. Afşın Yayınları No.: 6. Fiyatı: 4 lira. İsteme adresi: Afşın Yayınları Meneviş Sokağı, 80/4, Kavaklıdere-Ankara.
- BEŞİKTAŞ** (Beşiktaş Kız Lisesi'nin aylık öğrenci dergisi). Yıl I, Sayı: 2, İstanbul 1966, Sümer Matbaası. Fiyatı: 100 kuruş. İsteme adresi: Beşiktaş Kız Lisesi Öğrencilerini Koruma Derneği. Beşiktaş - İstanbul.
- BÜYÜK TÜRK** (Aylık, fikir, sanat, aktüalite ve kültür gazetesi). Mayıs 1966, (sayı: 1), Adalet Matbaası, Sahibi ve yazı işleri müdürü. Ayten Tozkoparan. Fiyatı: 35 kuruş. İsteme adresi: Nuri Bey Caddesi, No.: 25, Susurluk.
- İstanbul Üniversitesi Yayınları Bibliyografyası 1933-1963. Hazırlayan: Leman Bakla. İstanbul 1966, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 328 s. Fiyatı: 12 lira. T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Yayın Nu: 1156.
- KEMALİZM** (Aylık, Atatürkçü ve Devrimci Dergi). Yıl: 4, Sayı: 46, İstanbul 1966, Gün Matbaası, Yıllık neşriyatlı aboneliği: 100 lira. İdare yeri: Bankalar Caddesi, Ankara Han No. 16 Kat 4, Karaköy-İstanbul.
- Komünizm ve Afrika** (Siyasi ve diplomatik strateji - Dış ticaret ve dış yardım - Afrika Birliği Teşkilatları - Eğitim ve Kültür - Bir örnek vak'a Zanzibar - Neden ilgileniyoruz - On soru ve cevabı, tercüme - Yeni Emperyalizm). Ankara 1966, Ayyıldız Matbaası, 104 s. Fiyatı: 4 lira. İsteme adresi: İhlamur Sokak 7/7, Yeninehir-Ankara.
- KOMÜNİZME VE KOMÜNİSTLERE KARŞI TÜRK BASINI**. Fasıkül: 1, Ankara 1965, 120 s.; Fasıkül: 2, Ankara 1965, 144 s.; Fasıkül: 3, Ankara 1965, 160 s.; Fasıkül: 4, Ankara 1965, 208 s.; Fasıkül: 5, Ankara 1966, 152 s.; Fasıkül: 6, Ankara 1966, 125 s.; Fasıkül: 7, Ankara 1966, 96 s.; Fasıkül: 8, Ankara 1966, 176 s.; Fasıkül: 9, Ankara 1966, 88 s.; Fasıkül: 10, Ankara 1966, 294 s. Her fasıkülün fiyatı 1 lira. İsteme adresi: İhlamur Sokak No. 7/7 Yeninehir-Ankara.
- Refet KÖRÜKLÜ**, Hani? Şiirler. Ankara 1965, Alkan Matbaacılık Ltd. Şti., 51 s. Afşın Yayınları Nu. 5, Fiyatı: 250 kuruş. İsteme adresi: Afşın Yayınları Meneviş Sokağı, 80/4, Kavaklıdere-Ankara.
- MİLLİYETÇİ TÜRKİYE** (Aylık fikir dergisi). Yıl: 1, Haziran 1966, Sayı: 4, İstanbul 1966, 32 s. Sayısı: 250 kuruş. Kitap ilâveli yıllık abone: 50 lira, Kitapsız (12 sayı) 25 lira, 6 aylık (6 sayı) 15 liradır. İdare yeri: Nuruosmaniye Caddesi, No. 34/3, Cağaloğlu - İstanbul.
- MÜCADELEDE BAYRAK** (Aylık Milliyetçi, muhafazakâr, siyasi fikir gazetesi). Sayı: 1, İstanbul 1966, Son Telgraf Matbaası, Sahibi: Muin N. Eriş. Fiyatı: 50 kuruş. İsteme adresi: Ordu Caddesi, Rahvancihan 11, Beyazıt-İstanbul.
- Nüvit ÖZDOĞRU**, Sigil Taş Olsa. Şiir, taşlama, devşiri. İstanbul 1966, Gün Matbaası, 80 s. Ergeç Yayınları I. Fiyatı: 3 lira. Adresi: Ergeç Yayınları, Beyaz Saray, 5/1, Beyazıt-İstanbul.
- Necdet SANÇAR**, Gizli Komünist Belgeleri. Ankara 1965, Kardeş Matbaası, 108 s. Afşın Yayınları Nu. 7. Fiyatı: 5 lira. İsteme adresi: Afşın Yayınları, Meneviş Sokağı, 80/4, Kavaklıdere - Ankara.
- Necdet SANÇAR**, Türk Kahramanları. Ankara 1965, Kardeş Matbaası, 109 s. Afşın Yayınları. Nu. 4. Fiyatı: 5 lira. İsteme adresi: Afşın Yayınları Meneviş Sokağı, 80/4, Kavaklıdere - Ankara.

- İsmail SOYSAL, Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle ilgili başlıca siyasi andlaşmaları. Ankara 1965, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 471 s. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Fiyatı: 30 lira.
- SURVEY (A Journal of Soviet and East European Studies (Sovyet ve Doğu Avrupa tetkik, inceleme mecmuası, İngilizce, üç ayda bir yayınlanır). April (Nisan) 1966, No. 59, Sayısı: \$ 1.25, yıllık abonesi: \$ 4.00, İsteme adresi: Ilford House, 133 Oxford street, London, W. 1, İngiltere.
- Türk Gençliği Nasıl Olmalıdır? (Birinci Afşın Sançar yazı müsabakasında derece alan yazılar). Ankara 1963, Orkun Basımevi. 67 s. Afşın Yayınları Nu. 3, Fiyatı: 250 kuruş. İsteme adresi: Afşın Yayınları Meneviş Sokağı, 80/4, Kavaklıdere- Ankara.
- VAN. (Hazırlayan: Nurettin Menekşe. Ankara, Baskı-Butik Matbaa), 30 s. Fiyatı: 5 lira.
- YARIN (Haftalık siyaset ve iktisat dergisi). Sayı: 163, Ankara 1966. Devintes Ticaret ve Sanayi Kollektif Şirketi Matbaası, Sahibi ve Mes'ul Müdürü: Müfit Duru, Abone şartları: 3 aylık 12 sayı 10 lira, 6 aylık 25 sayı: 25 lira, 1 yıllık 52 sayı 50 liradır. İsteme adresi: Tuna caddesi 22/1 Yenışehir-Ankara.
- YENİ YAYINLAR (Aylık Bibliyografya Dergisi). Cilt: XI, Nisan 1966, sayı: 4, Ankara 1966, Kardeş Matbaası, sayısı: 125 kuruş, abone: 6 aylık 7,5 lira, yıllık 15 lira. İsteme adresi: P.K. 60 Yenimahalle-Ankara.

TÜRK KÜLTÜRÜ

Yayımlayan : Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü

İmtiyaz sahibi: Prof. Dr. Ahmet Temir

Yazı işleri müdürü: Doç. Dr. Şerif Baştav

İdare yeri : Tunus Cad. 16, Bakanlıklar — Ankara, Tel.: 12 06 56 — 17 73 47

Dizilip basıldığı yer : Ayyıldız Matbaası A. Ş., Yenışehir — Ankara, Tel.: 12 87 99

Dil ve milli bütünlük	
Dr. Necmettin Hacıeminoğlu	817
Türkçenin feryadı	
Dr. Necmettin Hacıeminoğlu	818
Türk Dil Kurumu bir ilim müessesesi midir?	
Dr. Ali Karamanlıoğlu	820
Türk Dil Kurumu, dil ağacını ürkütüyor!	
Halit Fahri Ozansoy	821
Türk Millî Dil Akademisi	
Bahri Ulaş	824
İlim ve meyvası	
Ulunay	825
Dilde yozlaşma	
İ. Hakkı Yıldırım	826
Millî Eğitim Bakanlığı ve Türk Dil Kurumu ...	827
Dilekçe : "Millî Eğitim Bakanlığına"	
F. R. Atay	829

Haberler :

Hamdullah Suphi Tanrıöver anıldı (T.K.); Profesör Dr. Osman Turan Türk Ocakları Genel Başkanı seçil- di (T.K.)	830
Bize gelenler	831

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

Yayınları : 25

Yeni çıktı :

TÜRK DİLİ İÇİN

I

Türk basınında çıkan
TÜRK DİLİ ile ilgili makaleler

Türk Dil inkılâbının neresindeyiz?
Bu alanda ne gibi hatalar işleniyor?
Dil dâvası nasıl düzeltilir?
Bu soruların cevaplarını bu eserde
bulacaksınız.

MUTLAKA OKUYUNUZ!

Millî Eğitim Bakanlığı Yaynevlerinde
ve bâyilerde satılır.

Fiyatı : 5 lira, okullara, öğretmen ve öğrencilere
% 25 indirimli

Taha Toros Arşivi

* 0 0 1 5 8 4 9 7 6 0 1 0 *